

MUINAISEN SOTURIN ELÄMISMAAILMA

Fenomenologinen tutkielma Napuen taistelun ennallistamisnäytöksestä esteettis-historiallisena tiedontuotantona ja kehollis-kokemuksellisena oppimisympäristönä

Jari Ala-Lahti
Maisterintutkielma
Filosofia/Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian maisteriohjelma
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Humanistis-yhteiskunnallinen
tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskunnallinen	Laitos Filosofian laitos
Tekijä Jari Ala-Lahti	
Työn nimi Muinaisen soturin elämämaailma. Fenomenologinen tutkielma Napuen taistelun ennallistamisnäytöksestä esteettis-historiallisena tiedontuotantona ja kehollis-kokemuksellisena oppimisympäristönä	
Oppiaine Teoreettinen filosofia. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian maisteriohjelma	Työn tyyppi Pro gradu -tutkielma
Aika Toukokuu 2022	Sivumäärä 88 sivua + liitteet 30 sivua
Ohjaaja Joonas Taipale	
Tiivistelmä Tutkimus noudattaa fenomenologista <i>bricolage</i>-esitystä, jossa hypätään akateemisen turvallisen yhden mallin mukaisen tutkimustavan dogmaattisen noudattamisen tuolle puolen kvalitatiivisen uuden tiedon tuottamisen maailmaan. Tutkimuksessa selvitettiin kokeilevalla kehollis-kokemuksellisella ruumiillisella marssi-osastossa osallistuvalla tavalla, minkälaista tieteellistä kokemuksellista tietoa voi tuottaa Napuen 1714 taistelun ennallistamiseen osallistumisessa. Ennallistamisella tuotetun historiallisen tiedon muodostumista käsiteltiin monipuolisten yhteen sovitettujen teoreettisten viitekehysten puitteissa. Tutkimuksessa hahmottui tekstuaalisen historian kuvauksen sekä esineellisen ja merkityksellistetyn hahmon kautta eri kieltä puhuvan aineiston yhteensovittaminen siten, että näin tuotettu historiallinen tieto lisäsi intuitiivista ymmärrystä sekä eksplisiittistä tapahtumallista tietoa historiasta. Tutkimuksessa laadittiin ennallistuksessa esitettävälle talonpoikaisviisikkäälle kuvitteellinen mutta todellisuusperustainen, indeksiseen ja ikoniseen autenttisuuteen pyrkivä biografia. Luovasti menneisyyden kanssa kommunikoiden kuvitellun elämän ja ajatusten myötä viisikkään taistelulla oli juoni, historian metodien mukainen biografia, johon sisältyi poimintoja 1600-luvun lopulla Isossakyrössä syntyneen tutkimuskohteen elämän kulusta, ajoitettuja ja paikannettuja käännekohtia ja loppu Napuen taistelussa talvella 1714. Tutkimus tuottaa tutkimusotteen mukaisesti multiloogista episteemistä tietoa. Tulospohdintoina voidaan esittää, että kehollinen tieteellinen tieto on aina intiimin henkilökohtaista, koska kehollinen tieto syntyy ihmisessä itsessään kokevan ihmisen toimiessa ainutlaatuisissa ja jäljittelemättömissä tilanteissa. Ennallistaminen luo moninaisen, laajan, syvän ja kokonaisvaltaisen tapahtuman ja kokemuksen, jossa osallistuja suhteutuu menneeseen maailmaan ja kartuttaa tietoaan. Keholliseen tietoon liittyy fyysiseen todellisuuteen liittyviä hyvin vahvoja aistimuksia. Kehollinen kokemuksellinen tieto on monimerkityksistä, moniulotteista ja moniselitteistä. Tiedolliset merkitykset syntyvät ja rakentuvat erilaisten tiedon ja tietämisen tasojen välillä. Tieto rakentuu ihmisen useiden tiedollisten osajärjestelmien keskinäisestä vuorovaikutuksessa. Kehollinen tieto on yhteisöllistä ja sosiaalista. Kehollinen tieto on uutta tietoa, käsitteitä ja kieltä. Tutkimuksen tulospohdintoja sovitettiin myös konstruktivistiseen oppimisnäkemykseen, jossa oletetaan tiedon rakentamisen olevan aktiivinen prosessi, jossa oppijaa motivoidaan rakentamaan historiallinen tieto uudelleen. Ennallistamisympäristö voidaan rakentaa herättämään oppijassa omiksi koettuja, opittavaan asiaan liittyviä kysymyksiä, omaa kokeilua, ongelmanratkaisua ja ymmärtämistä. Subjektiiivisista kokemuksista muodostuu intuitiivista ja tilannesidonnaista mutta objektiivista tietoa ennallistamisyhteisön sosiaalisen vuorovaikutuksen ja oppijoiden keskinäisen yhteistoiminnan kautta. Tutkimus on myös osittain metafenomenologinen, koska fenomenologisella otteella tutkitaan mahdollisuutta opettaa lukiotasoisille opiskelijoille kokemuseräisesti fenomenologista tutkimusotetta.	
Asiasanat Fenomenologia, konstruktivismi, ennallistaminen, kokemuksellisuus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

KUVIOT JA TAULUKOT

KUVIOT

KUVIO 1	Historiallisen tapahtuman unohtaminen, heikoista signaaleista kohinan takaa rakennetun tulkinnan asetelma.....	15
KUVIO 2	Kokemuksellisen oppimisen malli.....	65
KUVIO 3	Tutkimuksen monikehäinen teoreettinen kehikko.....	69
KUVIO 4	Kolbin kokemuksellisen oppimisen malli yhdistettynä Collingwoodin historialliseen kolmen askeleen metodiin sekä Ricoeurin historiografiseen neljän vaiheen operointimalliin.....	70

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Elämäkerrallisten kerrontamuotojen koonti.....	56
TAULUKKO 2	Ennallistuksen heuristisessa tehtävässä palvelevan päähenkilön historiallis-kerronnallinen paikannus.....	58
TAULUKKO 3	Tiedonmuodostuksen osajärjestelmät ja niiden tiedon vastaanottamistilat.....	72

SISÄLLYS

1	KOLME KOKEMUSTA.....	1
1.1	Ensimmäinen kokemus: Pablo Picasso, <i>Klarinetti</i>	1
1.2	Sanoittamaton havaitseminen.....	2
1.3	Toinen kokemus: Neljännesvuosisata lukion filosofian lehtorina.....	4
1.4	Kolmas kokemus: Viisikäs Untamo Lahti Napuen taistelussa 1714.....	5
2	TUTKIELMAN TEOREETTINEN KEHIKKO	8
2.1	Kokemuksen käyttö perusteluna.....	8
2.2	<i>Je suis bricoleur</i>	10
3	HISTORIAKULTTUURI.....	13
3.1	Historiakulttuurin aktiviteetteja harjoittavat kentät.....	13
3.2	Lähdeaineistosta tehty yleistys on fiktiivinen dynaaminen sopimus.....	14
3.3	Uskottavan ja tarpeeksi hyvin perustellun kokeilevan tulkinnan vaatimukset..	17
3.4	Aikaisempia tutkimuksia.....	18
4	HISTORIAN TAPAHTUMAN ENNALLISTAMINEN.....	22
4.1	Hyvä ja huono historiallinen ennallistus.....	22
4.2	Historian tapahtuman tulkintaimaginaatio.....	25
4.3	Historian tulkintaehdotuksia tuottavan historiografisen operoinnin vaiheet....	29
5	FENOMENOLOGIA.....	31
5.1	Husserl.....	31
5.2	Fenomenologinen lähestymistapa.....	34
5.3	Fenomenologinen analyysi yleisellä tasolla.....	35
5.4	Fenomenologinen reduktio ja intentionaalisuus.....	36
5.5	Subjektiiivinen tiedonintressi.....	37
5.6	Toisen ihmisen elävä kokemus omassa tajunnassa.....	37
5.7	Fenomenologinen metodi ennallistuksen analyysissä.....	39
5.8	Fenomenologian tietoteoria.....	42
5.9	Maurice Merleay-Pontyn ruumiinfenomenologia.....	43
5.10	Fenomenologinen metodi käytännössä.....	45
5.11	Fenomenologisen lähestymistavan kritiikki.....	45
6	KULTTUURIPERINNÖN PROSESSOINTI.....	47
6.1	Akateemisesti kontrolloitu Napue 300-vuotismuistovuosi 2014.....	47
6.2	Napuen taistelun ennallistamisnäytös 9.8.2014 representationaalisena teoksena.....	48
6.3	Kaarle XII:n joukkoihin nostetun talonpoikaisviisikkään taistelijabiografia...	55

7	KOKEMUKSELLINEN OPPIMINEN JA OPETTAMINEN.....	60
7.1	Faktoista ja kokemuksista rakentuva komplementaarinen historian ymmärrys.....	60
7.2	Yleisö omaksuu muistovuoden ja ennallistetun taistelun osaksi omaa menneisyyttään.....	63
7.3	Kokemuksellisen oppimisen malli.....	64
7.4	Konstruktivistinen oppimiskäsitys.....	66
7.5	Esteettinen tieto kehollisena merkityksenantona.....	67
8	TULOSTEN POHDINTA.....	69
8.1	<i>Bricolage</i> -tutkimusotteen ennallistuksesta kokoaman multiloogisen episteemisen aineksen koonti.....	69
8.2	Kehollinen oppiminen.....	70
8.3	Ihmisen kokemisen ja kokemuksen tulkinnan yhteys tiedonmuodostukseen...	71
8.4	Ruumiillisen kokemuksen traumaattisuudesta.....	73
9	ESITETTY HISTORIA HISTORIALLISENA TIETONA.....	76
9.1	Ennallistaminen moniulotteisena ja heuristisena historioitsijan tietotyökaluna.....	76
9.2	Historiallinen mielikuvitus kykynä oppia ennallistuksista.....	77
9.3	Kehollinen tieto: tulosten koontia.....	78
	LÄHTEET JA KIRJALLISUUS.....	80

LIITTEET

1 KOLME KOKEMUSTA

1.1 Ensimmäinen kokemus: Pablo Picasso, *Klarinetti*

Tämä tutkimus motivoituu ja rajautuu tutkijan omista rikkaista subjektiivista kokemuksista. Tutkimus on hermeneuttinen, ymmärrykseen pyrkivä sekä todellisuuden ilmiötä ja asiayhteyksiä yliajallisesti tulkitseva.

Alkuvuonna 1989, ollessani 27-vuotias Helsingin yliopiston opiskelija, sydäntalven aamuna, heräsin Tukholmassa Skeppsholmenilla *af Chapman* -nuorisohostellilaivassa¹. Aamutoimien jälkeen kirjauduin ulos. Rinkka selässäni purjelaivan lankonkia alas astellessani edessäni avautui Tukholman modernin taiteen museon etupiha. 100 metrin jatkuvasti karttuva asiakasjono kaarsi sisääntulotieltä ulko-ovelle. Ajattelin, että taidenäyttelyssä lienee nyt jotain ainutlaatuista. Tarkemmin tuntematta tilannetta liityin jonon perään ajatellen, että otetaan riski ihan sokkona. Silja Linen reittiristeilijä Värtanin laiturista lähtisi Helsinkiin vasta myöhään iltapäivällä. Edettyäni jonossa ovelle asti totesin, että museossa meni viimeistä viikkoa Pablo Picasson teosten näyttely.

Lumouduin näyttelyn runsaista kubistisista teoksista tietämättä tietoisesti kuitenkin miksi. Kokemukseni oli elämäni ensimmäinen oikea kubismin taidenäyttely. Muistan kokeneeni näyttelyssä jotain selittämätöntä, mystistä, jopa uskonnollista. Jokin elementti analyttisen kubismin teoksissa, varsinkin sen kaltaisissa teoksissa², kuin *Klarinetti (The Clarinet)*, *Kitaransoittaja (The Guitar Player)*, *Hanurinsoitaja (The Accordionist)*, *Kaunokaiseni (Ma Jolie)*, *Still Life with Fan: "L'Indépendant"*, *Daniel-Henry Kahnweilerin muotokuva*, *Ambroise Vollardin muotokuva* sekä *La Table de Toilette*,

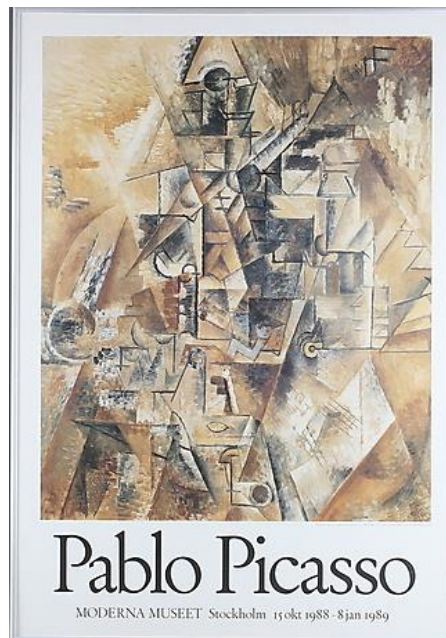
¹ Partanen, 2010a, 85. Retkeilymajalaiva on nimetty amiraali Fredrik Henrik af Chapmanin mukaan. Hän on vuonna 1721 syntynyt ruotsalainen laivanrakentaja, joka uudisti Ruotsalaisen laivanrakennuksen kehittämällä saaristolaivaston sekä myös uuden alustyyppin, tykkiveneen. Retkeilymajalaiva kunniakkaan nimensä myötä johdattaa arvoituksellisesti jo tuossa tutkijan elämänhistorian vaiheessa 1700-luvulle.

² Teokset esiteltä tämän tutkielman kuvallitteessa. Tutkielman johdattelevassa alussa sallittakoon kokemuksesta ensimmäisen persoonan henkilökohtaisempi esitys.

vain muutamia mainitakseni, oli jotain kiehtovaa. Tunsin jollain suoralla ja puhtaalla, *a priori* -tavalla ymmärtäväni teoksia visuaalisesti, ilman tietoista kieleen sidottua lingvististä päättelyä, jonka on todettu ihan lukiotason psykologian oppiainemateriaaleissa olevan vahvasti vasempaan hemisfääriin eli aivopuoliskoon ankkuroituva.³

Ostin muutaman kruunun arvoisen Klarinetti-teoksen sisältävän näyttelyposterin. Posterin on siitä lähtien ollut 30 vuotta asuntojeni keskeisimpien huoneitteni seinällä. Bukowskin huutokaupassa posteria myydään nykyään jo varsin hyvään hintaan. Tuosta päivästä alkaen olen kerännyt vaatimattoman määrän Picasso-aiheista kirjallisuutta ja mahdollisuuksien mukaan kokenut näyttelyitä Helsingissä, Berliinissä, Malagassa, Pariisissa ja Ähtärissä. Kokemuksiani ei voi analyttisesti atomisoiden selittää, ne on vain koettava.

Kuva 1. Tukholman Picasso-näyttelyn posterini.

1.2 Sanoittamaton havaitseminen

Edellä mainitsemani Picasson teokset olivat kubismia. Kubismin luojat, Pablo Picasso ja Georges Braque, pyrkivät omien sanojensa mukaan luomaan uudelleen kankaalle kouriintuntuvan todellisuuden, jonka impressionismi ja symbolismi olivat kadottaneet. Keskiaverto taiteen kuluttaja kuitenkin

³ Huomautan, että parodisointialtis näennäisintellektuelli taiteen analysoimis- ja ymmärtämispuhe ollut aina tutkijalle vastenmielistä, mutta kokemaa ei onneksi tarvinnut, eikä voinut, ilmaista puhumalla. Tätä tajunnallista sisäistä löytöä hiljaisesti sisällä työstäen tutkija on vasta aikuisiälläni todennut erinäisten testien myötä olevansa vahvasti oikealta, visuaaliselta, aivopuoliskolta orientoituva hahmottaja.

kokee, että tilanne on juuri päinvastoin: kubismi on outoa vääristelyä, ihmis- ja esinemuotojen pelkistämistä geometrisiksi elementeiksi, kuutiomuodoiksi ja moniselitteisiksi tasoiksi, siis kubismi on kaikkea muuta kuin realismia.⁴

Jaakko Hintikan mukaan kubistit olivat realisteja, mutta he eivät esittäneet aiheitaan sanan tavallisessa mielessä siten, kuin ne voidaan aistein havaita. Hintikka esittää väitteensä jatkoksi kysymyksen: Mikä on se realiteetti, josta kubismin realismissa on kysymys? Hintikka vastaa kysymykseensä rinnastamalla kubismin fenomenologiaan. Kubismin ja fenomenologian rinnakkaisuus tulee ymmärrettäväksi esitettäessä, että molemmat tahtovat siirtää huomion aistivaikutelmista konkreettisiin realiteetteihin, puhtaaseen todellisuuteen, asioihin itseensä *a priori*, sananmukaisesti ”*zu den Sachen selbst*”.⁵

Fenomenologien tarkastelun kohteena ovat, Husserlin termejä käyttäen, aktit ja näiden aktien intentionaalisuus eli suuntautuminen johonkin kohteeseen. Intentionaalisuus edellyttää erottelua aktien kohteena olevien olioiden ja kohteeseen suuntauttavien käsitevälineiden välillä. Husserl kutsuu edellisiä olioiksi tai objekteiksi, jälkimmäisiä hän kutsuu *noemoiksi*. Yksinkertaistettuna fenomenologinen metodi jättää huomiotta objektit ja tarkastelee *noemoja*. Fenomenologia on täten tiedettä ihmisen ajattelussa ja akteissa läsnäolevista *noemoista*.⁶

Kubismin tyylipiirteet tulevat ymmärretyiksi fenomenologiaan rinnastamisen myötä. Husserlin havaintoteorian mukaan nähdessäni puun, puun *noema* ylittää hetkellisen ja rajoittuneen näköhavaintoni. *Noemaa* voidaan verrata puuta koskevaan odotusten järjestelmään. Odotan puulla olevan rungon vastakkaisen puolen näkemättä sitä. Kaikki odotukset kuuluvat näköhavaintoja suuntaavaan *noemaan*. Kubistit eivät esitä objekteja, sillä heidän taulunsa eivät taiteen kuluttajankaan mukaan esitä objekteja. Kubistit esittävät taiteessaan *noemoja*, eli ovat *noemojen* havainnollistuksia, konkretisointumisia. Samalla tavalla kuin Husserlin kehittämä fenomenologia on filosofiaa ja tiedettä *noemoista*, niin kubismi on lähinnä *noemojen* – ei todellisuuden objektien - taidetta.⁷

⁴ Hintikka 1982, 10–17; Read 1960, 67–104; Jaffé s.a., 23–30. Kriitikko Louis Vauxcelles ensimmäisenä käytti termejä ”*Bizarre cubiques*” ja ”*cubism*”, jotka tarkoittavat suomeksi käännettynä lähinnä ”outoja kuutioita” ja ”kubismia”.

⁵ Hintikka 1982, 10–13.

⁶ Hintikka 1982, 14–30.

⁷ Hintikka 1982, 14–30. Käsite *noema* rakentuu kreikan sanasta νόησις, *noēsis*, joka tarkoittaa ymmärrystä, käsityskykyä, ajattelua jne. ts. käsitteitä, jotka kuvaavat mielen toimintoja. Husserlilla (2012, 71) *noesis* ja noettinen liittyvät hänen käsitykseensä tietoisuuden intentionaalisuudesta. Noettinen liittyy elämysten sisältämään mieleen. Elämysten noettisia momenteja ovat Husserlin mukaan esimerkiksi minän katseen suuntautuminen mielenannon avulla mielessä olevaan kohteeseen samalla kun katse on jo kääntynyt muihin kohteisiin.

1.3 Toinen kokemus: Neljännesvuosisata lukion filosofian lehtorina

Tutkija on toiminut noin 100 opiskelijan Pohjois-Pirkanmaalaisen maaseutukaupunkilukion uskonnon, psykologian ja filosofian lehtorina vuodesta 1999. Tätä yhtämittaista viranhoitoperiodia on edeltänyt useita vuosia pääosin uskonnon ja psykologian opetustyö Etelä-Pohjanmaan lukioissa ja yläkouluissa. Tutkija on ollut innostunut ja sisäisesti erittäin motivoitunut opettamaan opiskelijoita ensimmäisellä akateemisella asteella. Filosofian opetusta on myös tutkijan toimesta pyritty kehittämään tavoitteellisesti ja äärimmäisen luovasti kaikki nämä vuodet, noin neljännesvuosisadan ajan varsin haastavissa, mm. uskonnollisen fundamentalismin sävyttämässä kriittisissä olosuhteissa⁸. Alkuvaiheessa 2000-luvun alkupuoliskolla opetettavia kursseja oli vain neljä. Ainut pakollinen oli Johdatus filosofiseen ajatteluun. Syventävinä kursseina tarjosin etiikkaa, yhteiskuntafilosofiaa sekä tietoteoriaa. Tuon ajan ylioppilaskirjoitusten filosofian kysymyksiin keskittyneitä kokelaita oli 1–2 vuoden välein 1–2 eli erittäin vähän. Tutkijan paras, tasavallan presidentiksi⁹ lähitulevaisuudessa pyrkivä oppilaani on saavuttanut filosofian ainereaalikokeessa arvosanan magna cum laude approbatur. Hänen ainereaalipisteensä eivät ihan karttuneet eximia-arvosanaan asti, mutta menestyneen oppilaan kautta opetusta tulkiten voitaneen väittää hänen menestyksensä olevan ainakin osittain tutkijan opetuksen ansiota myös. Tavoitteet eivät ole olleet koskaan kovin korkealla pienessä maaseutukaupunkilukiassa, mutta siis jo lähes neljännesvuosisata sitten tutkija alkoi vapaasti ja luovasti opiskella lisää ja kehittää opetustaan. Filosofiaa tuli henkilökohtaisesti erittäin rakas, vaikkakin ylioppilaskirjoituksia, kurssivalintoja ja kollegojen arvostusta ajatellen, varsin marginaalinen lempiaine.¹⁰

Eläkeikää lähestyväksi, 60-vuotiaaksi maisteritutkielman tekijäksi tutkija omanee keskimääräistä tutkinto-opiskelijaa enemmän käytännön filosofian opetus- ja elämäkokemusta, jonka voidaan katsoa olevan dokumentoimatonta ja viitteetöntä hiljaista tietoa ja pohjustavan tässä tutkielmassa

⁸ Tutkija kokee olleensa jo n. 30 vuotta maalituksen ja erilaisen häirinnän kohteena opetusotteeseensa kriittisesti suhtautuneiden rajoittuneesti ajattelevien kollegoiden sekä opiskelijoiden ja heidän vanhempiansa toimesta. Kokemuksena pohjalaiseen voimakastahtoiseen, rohkenen sanoa, talonpoikaisfilosofiiin kohdistuva häirintä ja maalitus on ollut mielenkiintoinen niin kohteen kuin toivottavasti harjoittajansakin suhteen.

⁹ Olen kokenut, että tehtäväni on tässä tilanteessa tukea oppilastani täysin poliittisin ja älyllisin voimin saavuttamaan tavoitteensa Olli Rehnin kahden kauden jälkeen toteutuvaksi.

¹⁰ Myös Tomperi 2017, 215. Filosofiaa tuli vuoden 1993 tuntijaossa ja vuoden 1994 lukion opetussuunnitelman perusteissa kaikille yhteinen aine yhdellä pakollisella ja kahdella (myöhemmin kolmella) syventävällä kurssilla. Nykyään lukion filosofiassa on kaksi pakollista kurssia ja kaksi syventävää kurssia. Allekirjoittaneen, Opetushallituksen Lukion opetussuunnitelman perusteiden pohjalta laatimassa lukion filosofian vuoden 2016 opetussuunnitelmassa on näiden lisäksi vielä paikallisia soveltavina kursseina Estetiikka (FI5), Filosofian klassikot (FI6) sekä Logiikka (FI7). Estetiikan kurssilla tutkitaan estetiikan ja taidefilosofian menetelmin filosofian näkökulmasta ihmisen esteettistä käyttäytymistä, toimintaa ja tietoisuutta. Filosofian klassikot -kurssillamme valmistellaan opiskelijan itse valitsemasta klassikkoteoksesta referaatti tai suppea essee soveltuvien osin Jyväskylän yliopiston vaatimusten mukaan. Virtain lukion logiikan kurssi vastaa käytännössä suoraan Jyväskylän yliopiston Avoimen yliopiston filosofian aineopintojen logiikan kurssia.

tekemiäni väitteitä ja johtopäätöksiä. Vuosien oppituntityöskentelyn kartuttaman tutkijan hiljaisen pedagogisen tiedon voi tiivistää ajatukseen sisäisestä puheesta. Ilman sisäistä puhetta filosofian opiskelijat lukiotasollakaan eivät voi tulla tietoisiksi omista ajatuksistaan eikä ajatella syvällisesti, joka toki lienee olennaista filosofian opinnoissa. Sisäisessä puheessa ajatuskuviot palautetaan aistihavaintojen muotoon johtamalla signaalit takaisin sensoriselle aistiaivokuorelle, jossa ne tulkitaan ikään kuin kuultavana puheena tai ikään kuin nähtävinä visuaalisina hahmoina. Todellisuutta tarkkailevina ja totuutta tavoittelevina olioina ihmiset ovat osa näytelmää, jota sisäinen puhe organisoii. Sisäisessä puheessa tarkkailijat puhuvat itselleen ajatuksia ja uskomuksia. Oppimiseen sisäisenä puheena voidaan oppilaat johtaa aluksi työskentelemällä pelkästään opittavaa kohdetta pinnallisemmin esittävien mallien ja materiaalien kanssa. Sisäinen puhe vahvistuu tuomalla kuvaavammin opittava kohde läsnäolevammaksi. Kolmannessa vaiheessa toteutettava puhuminen ja keskusteleminen oppimisen kohteesta kehittää oppimisprosessia, mutta opiskelijan puhe on vielä pääosin ulkoista. Opiskelijat tulisi saada puhumaan itselleen ääneen oppimisen kohteesta, joka johtanee viimein sisäisen puheen käynnistymisen vaiheeseen, jossa opittava asia hallitaan ilman ulkoista tukea.¹¹

Historiallisen tilanteen ennallistus eli filosofinen kehollinen ääneen ajattelu työskentelemällä on mitä suoraviivaisiin tapa käynnistää opiskelijan sisäinen puhe ja totuuden rakentaminen ja todellisuuden hahmotus. Filosofian oppitunneilla lukiossa tulisi työskennellä filosofian opetussuunnitelman sisältöjen kehoon juurruttamisen kautta, käden käyttämisen ollessa tärkeimpiä askeleita filosofian kurssisisältöjen käsittämiseen.

1.4 Kolmas kokemus: Viisikäs Untamo Lahti Napuen taistelussa 1714

Osallistuin heinäkuussa 2014 Napuen taistelun muistovuoden huipentumana järjestettyyn vuoden 1714 helmikuussa käydyn suuren Pohjan sodan erään ratkaisutaistelun ennallistamisnäytökseen. Näytös oli Suomen laajin koskaan toteutettu ennallistaminen ja kansainvälisestikin varsin merkittävä tapahtuma lajissaan. Ennallistamisnäytöksessä esitettiin 19. helmikuuta 1714 käyty taistelu mahdollisimman todenmukaisesti. Mukana näytöksessä oli lukuisia monikansallisia historiaharrastajia, näyttelijöitä, pukuhistorioitsijoita, tutkijoita, asehistorian harrastajia jne.¹²

¹¹ Esim. <<https://oppimis-ja-muistitekniikat.fi/sisainen-puhe/>>. luettu 23.1.2022.

¹² Yle-uutiset 23.7.2014.

Tutkimuksessa laadittiin ennallistuksessa esitettävälle talonpoikaisviisikkäälle kuvitteellinen mutta todellisuusperustainen biografia. Laatimisessa pyrittiin indeksiseen ja ikoniseen autenttisuuteen. Luovasti menneisyyden kanssa kommunikoiden kuvitellun elämän ja ajatusten myötä viisikkään taistelulla oli juoni, historian metodien mukainen biografia, johon sisältyi poimintoja 1600-luvun lopulla Isossakyrössä syntyneen tutkimuskohteen elämän kulusta, ajoitettuja ja paikannettuja käännekohtia ja loppu Napuen taistelussa talvella 1714. Viisikkään biografiassa sekoittuvat lisäksi esineet, tekstit, tapahtumat, kuvat, toiminta jne., jotka rakensivat uudenlaisia historiallisen selittämisen kokeilevia muotoja.

Kuvassa 2. Untamo Lahti on Napuen ennallistamisnäytöksen hyökkäyksen lähtöpaikalla mamsellien muonitettavana. Lähtöpaikalla hän oli nälissään saaden vaatimattomaksi muonakseen sattumanvaraisesti muutaman kovan näkkileivänpalan. Kuten muissakin taisteluissa, kielitaidoton, talonpoikaisväestöstä nostettu lähes aseeton sotilas, kärsi viimeiseen asti suuresta epätietoisuudesta tulevien lähi-tuntien ja -päivien suhteen. Ympärillä vierailta tuntuvat ja outoa kunnioitusta vaativat upseerit olivat kaikki ruotsinkielisiä. Suomea puhuttiin vain sotilaiden, usein vanhojen tuttujen kanssa. Ikonisen autenttisuuden kontrolloinnin ja vahvistamisen nimissä kuvassa 3. on Kujalan kuvauksen¹³ mukaisesti talonpoika tyyppillisessä asussaan 1700-luvulta.

Napuella taistelleen talonpoikaisviisikkään elämä ja kokemus sekä ymmärrys Untamo Lahden fiktiivis-faktallisesta elämäntarinasta tulevat ymmärretyiksi fenomenologisen käsittelyn myötä. Husserlin havaintoteorian mukaan taistelllessani taistelun *noema* ylittää hetkellisen ja rajoittuneen havainnon. *Noemaa* voidaan verrata taisteluista koskevaan odotusten järjestelmään, Napue-tilanteessa myös muinaista talonpoikaissoturia ja talonpoikaisuutta koskevaan odotusten järjestelmään. Taistelulla odotetaan olevan tietyn kulku näkemättä kuitenkaan ennalta sitä. Napuen pellolla on myös lunta näkemättä sitä. Kaikki odotukset kuuluvat näköhavaintoja suuntaavaan *noemaan*. Kubistit ja viisikkäät syvimiltään eivät siis esitä varsinaisesti objekteja, sillä heidän taulunsa ja marssinsa eivät taiteesta vaikuttuneidenkaan mukaan esitä objekteja. Kubistien ja karoliinien kanssataistelijoitten, viisikkäiden, taide on *noemojen* havainnollistuksia, konkretisoitumisia havaittavaksi ja koettavaksi taiteeksi.¹⁴

Ei mulla ollu karhu- ei susiturkkia, ei ommeltua takkia. Mistä olisin saanut hirvikäsineet. Ei ollut nappeja nutussa. Kaikenkarvaisissa virityksissä luokattomana marssittiin. Mutta olin minä pakkasessa kasvanut kylmänkestäväksi. Nuotioissa poltetaan lämpimiksemme märkiä pöllejä. Kun pääsis välillä savupirttiin tai vaikka tammojen ja ruunien rehutukseen tai Isonkyrön kirkkoon vähä lepäämään. Onneksi on korppuja,

¹³ Kujala 2001, 29.

¹⁴ Hintikka 1982, 14–30. Tutkimustilannetta, ennallistamisnäytöstä, arvioitaessa täytyy muistaa, että esimerkiksi Stradivariusta soittimena ulkoisesti tutkimalla emme tiedä miksi se soi niin hienosti. Soittimen syvimmän salaisuuden avautumiseksi tarvitaan soittaja, musiikin läsnäolevaksi tuottava ennallistaja.

jauhoja ja ohutta keittolitkua. Moni sairastaa, yksi eversti on kuulemma jäänyt Vöyrin pappilaan teeskentelemään vilustunutta. Onneksi taitaa vihollinenkin väristä ja täristä. Pidättääköhän talvi ryssiä? Taitaa meidän pyssyt olla köykäisiä. Onneksi on tuttuja miehiä rinnalla taistelemassa. Vaasan porvareilta on kuulemma tullut 70 renkiä. Liput lepattavat, vieritellään kiviä mäestä pellolle, herrat ovat levottomia. Heitämpä vedet.

Kuva 2. Untamo Lahti Kaarle XII:n ruotuarmeijan viisikäs talonpoikaisasussaan

Kuva 3. Kalottilakkipäinen pohjalainen talonpoika 1700-luvulta.¹⁵

¹⁵ Kujala 2001, 29. Partasen (2010, 60) mukaan nahkaliiviä käytettiin Kustaa II Aadolfin ajoista lähtien pistoolia ja muskettia vastaan suojautumiseen.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN KEHIKKO

2.1 Kokemuksen käyttö perusteluna

Tutkimus perustuu loogiselta rakenteeltaan kokemusesimerkkien käyttämiseen aidon tiedonmuodostusväitteen perusteluna. Väitän, että taiteilijudessa toisena ihmisenä historiallisessa roolissa toimien voidaan kokea ja tuottaa relevanttia historiallista aitoa, aistein ja mieltein hyvin perusteltua sekä uskomuksiltaan oikeutettua tosi tietoa. Hypoteesin todistaminen loogis-empiristisen tieteenihanteen mukaisesti tuskin on tässä tutkimuksessa perinteisen käsityksen mukaisesti mahdollista. Ruumiillisuuteen liittyvien epämääräisten ja sanattomien ilmiöiden tavoittaminen määrällisesti ja kokeellisesti on todettu olevan erittäin vaikeaa. Syllogistisessa loogisessa päättelyssä premissien pohjalta rakennettaisiin päätelmä, jonka totuus riippuisi premissien totuudesta. Retorisessa argumentaatiossa liikutaan aukottoman deduktion sijaan epävarmuuksien, mahdollisten ja todennäköisten maailmojen alueella, jossa kokemuksissa kehkeytynyttä uutta ja epävarmaa tietoa puolustavat väitteet ovat aina alttiita vastaväitteille. Tutkimuksen yleisenä taustana on filosofiaa opettavana pitkäaikaisena opetusviranhaltijana tutkijalle muodostunut kokemuksellinen näkemys filosofiasta lukion opetussuunnitelmaan kuuluvana oppiaineena ja sen kehittämistarpeesta. Tutkija on tietoinen siitä, että omien intui-tiivienkin kokemusten erittely ei ole legitiimi akateemisen tieteellisyyttä tavoittelevien töiden lähtökohta ja lopputulos on luonteeltaan avoin ja kiistettävissä. Sydämeltään fenomenologina tutkija kuitenkin rohkenee tässä tutkimuksessa lähteä henkilökohtaisia kokemuksia kokoavien teorioihin peilaamiseen.¹⁶

¹⁶ Vaalamo 2021, 393. Ennallistusnäytöskokemus, kubisminäyttelykokemukset sekä neljännesvuosisatainen opetusko-kemus lienevät kuitenkin muodostavan empiirisen, relevantin koe- ja vertailutilanteen, jonka nojalla voin osoittaa taiteilijudessa toiseksi muuttumisen prosessin yhteydessä historiallisen relevantin tieteellisen tiedon muodostuvan. Erityisesti Napuen vuoden 1714 taistelun ennallistamisnäytös 2014 ja sitä edeltänyt kattava historiakulttuuriprosessi muodostavat ”tiheän”, pitkäaikaisen, immerssiivisen eli valtaansa ottavan kokemus-, tiedostamis- ja tiedonmuodostusprosessin, joka kuvataan ja tehdään ymmärrettäväksi tässä tutkimusraportissa. Kokemusperustaisen tiedonmuodostuksen voinee tosiasiallisesti kiistää oikeastaan vain toinen vuoden 2014 ennallistuksessa ollut taistelijaviisikäs, joka on käynnistänyt tätä tutkimusta vastaavan kriittisen oman tiedonmuodostusprosessinsa ja päätenyt perustellusti tätä tutkimuksen tuloksia silmällä pitäen vastakkaisiin tutkimustuloksiin.

Tutkimuksen voidaan katsoa olevan osa mannermaisen filosofian perinnettä, jota sävyttää holismi, kokonaisvaltaisuus, mannermaisen filosofian keskittyessä etäisten loogisten yleismaailmallisten ongelmien käsittelyn sijaan ajattelijoihin ja esimerkiksi elämän, kuoleman, antropologian, politiikan, ruumiillisuuden ja historian teemoihin. Mannermaisessa filosofiassa viitataan analyttisen filosofian tiukan eksaktin totalisoivan matematisoinnin sijaan kirjallisuuteen, runouteen sekä eläviin ja elämyksellisiin arkiesimerkkeihin. Mannermainen filosofia on uskaltavaa ja hillitöntä. Elämänfilosofinen mannermaisuus yhdistelee runoutta, kirjallisuutta, taiteita, kokemuksia, vapautta ja luovuutta pyrkien tarkastelussa olevassa ennallistamiskokemuksessa psyykkiseen ekvivalenssiin. Terminologisesti väljä mannermainen filosofia ei ole kiinnostunut keskeisesti väitteiden totuudesta tai epätotuudesta, vaan siitä, mitä ajattelijat ovat saavuttaneet sekä totuuksina että puolitotuuksina. Tavoitteena on omien historioiden ja hermeneuttisten ongelmien tulkinta ja ratkaisuyritys. Mannermainen filosofia on kriittistä olettaen, että maailman tila ei ole kuvattavissa, vaan että se muuttuu sen mukaan miten tulkitsemme sitä.¹⁷

C. Wright Mills on todennut, että yksilö voi todellakin ymmärtää omia kokemuksiaan sijoittamalla itsensä vuoroin nykyiseen, menneeseen ja tulevaan aikakauteen, ja hänen mukaansa yksilö voi oppia myös tuntemaan ja ymmärtämään toisten samassa tilanteessa olevien ihmisten kokemuksia tullessaan kokemustensa myötä tietoiseksi toisten ihmisten elämistä. Prosessia, jossa pyritään pääsemään selville omasta ja toisen mielestä kutsutaan psykologiassa mentalisaatioksi ja mielen teoriaksi. Mentalisaatiokyky mahdollistaa oman ja toisen kokemuksen pohtimisen. Tätä kutsutaan psykologiassa myös reflektiokyvyksi. Mentalisaatiokyvyn on katsottu lisääntyvän kun yksilö kokee turvallisen suhteen kehittyvän terapeutisessa tilanteessa.

Millsin mukaan elämisen kokemus valtaa mielen ja tutkija etsii merkitystä tuolle mielen valtautumiselle. Villissä, käsityöläisen logiikalla toteutetussa, mahdollisimman monenlaisia akateemisia välineitä ja teorioita kokeillen soveltavassa tutkimuksessa viimein tulkitaan näkyviksi merkeiksi mielen totaalisesti vallanneet syvät kokemukset.¹⁸

¹⁷ Heinämaa 2002; Turkle & Papert 1992. Myös Seymour Papert käsittelee (2012) kahta erilaista koulutusongelmien ratkaisutyylä. Toisin kuin analyttinen ongelmien ratkaisutyylä Papert kuvailee *bricolage* tapana ratkaista opetusongelmia ja tapana oppia kokeilemalla, testaamalla ja leikkimällä. *Bricoleur*-tutkijaa hän vertaa analogisesti kuvanveistäjiin, kokkeihin ja maalareihin. *Bricoleurit* ovat hänen mukaansa myös kuin kirjailijoita, jotka eivät käytä ääriäviivaa, vaan aloittavat yhdestä ideasta, liittyvät toiseen ja löytävät yhteyden kolmanteen. Lopulta neuvotteluilla ja assosiaatioilla kehkeytyvä ja kasvava essee ei välttämättä ole yhtä tyylikäs tai helposti luettava kuin ohjelmoituna tuotettu, mutta *bricoleurin* tuottamakin voi olla yhtä tyylikäs ja organisoitu kuin *top-down*-prosessissa kirjoitettu.

¹⁸ Mills 1982, 7–9, 187; Vaalamo 2021.

2.2 *Je suis bricoleur*

Ihmisen kokonaisontologian äärimmäisestä runsasaineeksisuudesta johtuen, tutkimus noudattaa *bricolage*maista esitystä, jossa oikeastaan tarkoituksellisesti hypätään akateemisen turvallisen yhden esimerkiksi kvantitatiivisen mallin mukaisen tutkimustavan dogmaattisen noudattamisen tuolle puolen turvattomaan ja epävarmaan uuden kvalitatiivisen tiedon tuottamisen maailmaan. Claude Lévi-Strauss käytti käsitettä "*bricolage*" kuvaamaan mytologiselle ajattelulle tunnusomaisia, jopa uskontotieteestä tuttuja noeettisia, malleja. *Bricolage* vastustaa insinöörimäistä analyttisyyttä pyrkien sen sijaan luovaan ajatteluun, jossa kierrätetään ongelmanratkaisumateriaaleja yhä uudelleen. Derrida laajensi käsitteen kaikkeen tieteelliseen keskusteluun, jossa lainataan rohkeasti käsitteitä ja teoreettisia välineitä kaikista tieteellisistä diskursseista, todeten: "...jokainen diskurssi on *bricoleur*."¹⁹

Kincheloe ym. ovat käyttäneet termiä *bricolage* kasvatustutkimuksessa kuvaamaan moniperspektiivisten tutkimusmenetelmien käyttöä. *Bricolage*-tutkimusotteessa he käyttävät erilaisia teoreettisia perinteitä kehittääkseen multimetodologista kasvatustutkimusta. Heidän mukaansa lukuisia menetelmiä ja puitteita käyttämällä tutkija voi tuottaa multiloogista epistemologiaa sekä tarkempia ja käytännönläheisempiä näkemyksiä yhteiskuntapoliittisista ja kasvatuksellisista ilmiöistä. Kuvatut tieteenfilosofiset ja tutkimustekniset käsitykset antavat tutkijalle puritaanista tutkimusta hienostuneemman ymmärryksen tiedontuotannon monimutkaisuudesta ja sekä tutkijan aseman että maailman ilmiöiden toisiinsa liittyvästä monimutkaisuudesta. Tiedontuotannon monimutkaisuus vaatii tutkimustapaa, joka pystyy käsittelemään komplisoitua kokemusta. Tällainen, perinteistä kriisiin ajautuneesta länsimaaisesta luonnontieteestä poikkeavan, ankaran tieteen tekemisen muoto välttää monien monologisten tutkimusten reduktionismin²⁰.

Aivojen toimintaa noin kolmen vuosikymmenen ajan tutkineella Antonio Damasiolla on ollut perustavaa laatua oleva merkittävä vaikutus neurotieteen kehitykseen. Mielen, itsen ja tieteen neurobiologiset perusteet pohditaan hänen useimmissa teoksissaan. Damasion voidaan katsoa tuovan neurofenomenologisen tarkastelutavan ruumiin ja mielen väliseen ongelmaan. Damasion mukaan ihmisen ymmärtämiseen tarvitaan emotioita synnyttävää intro- ja ekstropektiota, jotka suunnataan ruumiillisella instrumentaalisella toiminnalla ihmisen ja ympäristön vuorovaikutustilanteisiin. Damasion

¹⁹ Mambroll 2016.

²⁰ Kincheloe et. al. 2012, 235–260. Räsänen liittää (2010) puheen kehollisesta kielestä länsimaista ajattelua ravistelevaan epistemologian kriisiytymiseen, jossa usko kaikille yhteiseen todellisuuteen on murtunut ja sen sijaan, että korostettaisiin universaalia tietoa, korostetaan vahvasti mm. kontekstin merkitystä.

käsitys tietoisuudesta perustuu tietoisuuden ruumiillisuudelle. Tietoisien mielen perusta on ruumis. Damasion käsityksessä ruumiista ei ole kyse siitä, että kokisimme tietoisuuden ruumiimme kautta, vaan ruumis (tässä tutkimuksessa tutkija oma ruumis) osallistuu (tässä tutkimuksessa Untamo Lahden) tietoisuuden tuottamiseen viestimällä aivoille tietoa ulkoisesta ennallistamisaktissa koetusta todellisuudesta. Vastavuoroisesti Napuen taisteluun ennakkovalmistautuneet aivoni lähettävät ruumiilleni viestejä ja käskyjä, miten Untamo Lahti toimii. Joten aivot ja ruumis kytkeytyvät, ovat toisiinsa sidottuja ja ne toimivat yhdessä kietoutuneena. Mitä enemmän Untamo Lahdesta tietoisena mielenä raportoin, sitä mielenkiintoisemmaksi tämä fenomenologinen ajatuskoe kehittyi.²¹

Husserlin mukaan moderneissa, jopa matemaattisissa tieteissä on arvoituksellisia, ratkaisemattomia epäselvyyksiä, jotka lopulta johtavat takaisin subjektiuden arvoitukseen. Tieteissä tulisi kääntyä aitoon ihmisyyteen tärkeiden kysymysten ratkaisuun. Tosiasiatieteet kun tuottavat pelkkiä tosiasiaihmisiä. Luonnontiede lähtökohtaisesti sulkee ulkopuolelleen ihmiselämän polttavimmat kysymykset. Oppimisen paradigmallinen muutos on siis käynnistyvä. Kartesiolainen dualismi, joka piti ajattelua ja tajuntaa kehosta riippumattomana johti siihen, että oppiminen miellettiin vain yksilön aivoissa tapahtuvaksi kognitiiviseksi kielellistetyksi havainnoinnin, muistin ja ongelmanratkaisun prosessiksi. Perinteinen oppimisenäkemys perustuu pitkälti psykologiaan. Tarvitaan pedagoginen hyppy monotonian tuolle puolen perinteistä laajempaan ja moniulotteisempaan näkemykseen esimerkiksi historian tapahtumista oppimisesta. Lähinnä Husserlin fenomenologiaan perustuva kehollinen oppimisenäkemys on tämä perinteistä laajempi ja moniulotteisempi näkemys oppimisesta mullistaen käsityksen tietoisuudesta, tietämisestä, tiedosta ja oppimisesta. Tieto rakentuu tässä mallissa ihmisessä ei-symbolisten prosessien, aistimusten, havaintojen, tuntemuksien ja tunteiden pohjalta.²²

*Uskotteko, että minulla ja soturitovereillani oli puhuttelevia hetkiä kun kohtasimme taistelukentällä, muiste-
limme kaatuneita tovereitamme ja nauroimme oppineille tutkijoille, jotka etsivät ja uskovat löytävänsä Na-
puen taistelun historian suomalaisten, ruotsalaisten ja venäläisten arkistojen hyllyiltä eivätkä ole selvillä,
että Kyrön tappeluksen kentän jokaisella taistelijalla, taistelijan tarinalla, jokaisella kivellä, lumihiihtaleella
ja jokaisella taistelijan askeleella on historia ilmaistavanaan elävämpänä kuin kaikki musteella präntätty
tieto, vaikka kivet, lumi ja askeleet eivät puhu – ne eivät myöskään valehtele.*

²¹ Damasio 1994; Damasio 1999; Damasio 2011, 30–39. Ennakkovalmistautuminen ja esiyymmärryksen rakentaminen Napuen taisteluun ei riko fenomenologian sulkeistamisperiaatetta, epokee-vaatimusta. Ennakkovalmistautumista ei voinut toteuttaa itse taisteluryhmyksen liikettä ajatellen, lyhyt toiminnan hetki, hyökkäys, oli täysin spontaani improvisoitu eikä siihen voinut valmistautua ennakolta.

²² Husserl 2012, 8–10.

Tämä tutkielma siis kehittää fenomenologisista filosofisista lähtökohdista rakentuvaa kokeilevaa historiantutkimusta sekä filosofian ja historian oppiainedidaktista innovointia keskeisimpänä aineistonaan Suomen suurin historiallinen ennallistamisnäytös, vuonna 2014 elokuussa esitetty Napuen 1714 taistelun ennallistamisnäytös. Perinteisestä akateemisten filosofien ja historiantutkijoiden tutkimusotteesta poikkeavalla kokeilevalla, ruumiillisen käytännön intuitiivisella lähestymistavalla tuotetun historiallisen tiedon persoonallista muodostumista käsitellään ja tietoteoreettisesti arvioidaan monipuolisten teoreettisten viitekehysten puitteissa.

Ulkoisesti tutkielma rakentuu tekijän kandidaatintutkielman²³ pohjalle. Kandidaatintutkielma ”Staat-
tisesta museosta marssivaan museoon” on Tampereen yliopiston historian aineopintojen suppea kandidaatintutkielma, joka rajoittui kuitenkin pelkästään historian aineenopettajan elämyksellisen ja immersiiivisen opetusmenetelmän alustavaan kehittämiseen. Tässä käsillä olevassa tutkielmassa kandidaatintutkielman näkökulmaa laajennetaan fenomenologian suuntaan. Lisäksi teoreettista taustaa edelleen laajennetaan Lauri Rauhalan Husserlin fenomenologiasta ja Martin Heideggerin eksistenssifilosofiasta vaikuttaneen holistisen ihmiskäsityksen, George H. Meadin minuuden havaitsemisen sekä Maurice Merleau-Pontyn ruumiillisuuden monimuotoisuuden fenomenologisella filosofialla. Yläkoulun ja lukion historian opetukseen rajoittunutta kandidaatin tutkielman käytännön sovellusaluetta tässä tutkielmassa laajennetaan myös lukion filosofian opetuksen innovointiin.

Tukeutuminen laajaan teoreettiseen viitekehukseen ja kurinalaiseen faktaperustaiseen kokeilevan tulkintaan historiallisen soturin elämismaailmasta on keskeistä, jos halutaan välttää historiallisen tiedon syntyvän sattumasta tai päättelystä, joka johtuu epätodesta premissistä. Uskottava ja tarpeeksi hyvin perusteltu kokeileva tulkinta syntyy selkeällä päämäärällä ja tutkimuskysymyksellä, yksityiskohtaisella dokumentaatiolla, mahdollisimman tarkasta autenttisuus- ja jäljittelypyrkimyksestä, laaja-alaisesta ennakkotutkimuksesta, harjoittelusta sekä akateemisesta kontekstista. Näin voimme välttää ennallistamisnäytösten keskeisen kompastuskiven eli täysin fiktiiviseksi ja siten käyttökelvottomaksi historiankuvaukseksi mieltämisen. Ennallistamisnäytös muistovuosineen hahmotetaan historiakulttuuria tuottavaksi kulttuuriperintöprosessiksi.

²³ Ala-Lahti 2015.

3 HISTORIAKULTTUURI

3.1 Historiakulttuurin aktiviteetteja harjoittavat kentät

Kokonaisuus, joka muodostuu menneisyyden kohtaamistavoista sekä tässä kohtaamisessa käytetyistä keinoista ja syistä on nimeltään historiakulttuuri²⁴. Historiakulttuuri muodostuu erilaisista tavoista, jolla menneisyyttä koskevia mielikuvia muutetaan, tuotetaan ja hyödynnetään. Historiakulttuurissa on kolme erilaista aktiviteettia harjoittavaa kenttää²⁵. Ensinnäkin historiakulttuurin akateemisella kentällä vuoden 1714 tapahtumien tulkintoja esitettiin ja välitettiin akateemisen kontrollin läpi käynein tutkimuksin ja esitelmin Napue 1714 –muistovuoden aikana. Toiseksi historiakulttuurin harrastajien kentällä tavoitteena oli omaksi koettu, yhteisöllisesti jaettu ja merkityksellinen mielikuva vuoden 1714 tapahtumista. Kolmanneksi historiakulttuuria tuottavalla yksityisellä kentällä tavoitteena oli talonpoikaisviisikkään²⁶ elämän ymmärrettävyyden ja menneisyyden henkilökohtaisen

²⁴ Sivula & Suominen 2004; Sivula 2010; Lehtisalo 2011, 38-39. Termi historiakulttuuri (*Geschichtskultur*) nousi esiin 1980-luvun saksalaisessa historiakeskustelussa. Historiakulttuurin keskeinen ajatus on, että menneisyys on nykyisyydessä läsnä muistina ja tulevaisuusodotuksina. Historiakulttuurin keskiössä on käsitys, että nykyisyys on menneisyyden kokemusten ja tulevaisuutta koskevien odotusten välistä dialogia. Historiakulttuuri on aina oman aikansa nykykulttuuria, joka muodostuu menneisyyden kokemisen erilaisista muodoista, tavoista ja tapahtumista sekä menneisyydelle annetuista merkityksistä. Historiakulttuurille voidaan antaa myös kansanomaisempi nimitys: kollektiivinen muisti, joka ilmenee muistin lisäksi kokemuksina, tapakäytäntöinä, kulttuuriesineinä sekä hyödykkeinä.

²⁵ Aronsson 2004, 43.

²⁶ Kujala 2001, 76-83, 325. Heti suuren Pohjan sodan alussa oli käynyt selväksi, ettei vakinainenkaan ruotuarmeija ole tarpeeksi tehokas. Sotilaita vaadittiin huomattavasti aikaisemmin suunniteltua enemmän. Vakinaisten ruutusotilaiden ja ratsumiesten lisäksi oli varustettava sotaan saman verran ns. kolmikas- ja kaksinnusväkeä. Kolmikasmiesten joukko muodostui sotilaista, jotka saatiin kolmen ruodun asettamista jalkamiehistä. Samalla tavalla kolme ratsutilaa eli rusthollija asetti yhden ratsumiehen. Kaksinnusjoukot saatiin kaksinkertaistamalla kolmikasmiesten määrä. Lopulta päädyttiin myös pakosta keräämään myös viisikkaita, jotka olivat viiden ruotutalon yhdessä asettamia ja aseistamia sotilaita. Itse sain esitettäväksi isokyröläisen talonpojan, joka oli nostettu maakunnasta Armfeltin joukkoihin. Sain itse päättää, millaiseen kontekstiin mielikuvituksessani liitin itseni ja millaisen äänen annan representoimalleni ihmiselle. Yksittäisen viisikkään biografia tuli rakentua faktapohjaisesti, se ei voinut sisältää menneisyyden elementtejä, jotka akateeminen historiakulttuurin kenttä olisi voinut sulkea pois. Henkilökohtaisen suhteen solmiminen henkilöön rakentui ajanhistoriaan, vaatetukseen, sosioekonomiseen asemaan, jne. yleisellä tasolla tutustumisena kirjallisuutta lukemalla. Vaatteeni tuli olla jonkin verran repaleinen (Liite 11.). Ompelin itse juuttisäkkikankaasta aikido-pukua mukailevan vaatetuksen pääosin oman intuitiivisen käsitykseni mukaan. Puvun päällä oli paksu musta nahkaliivi, tuon ajan tavan mukainen suoja pistoolia, muskettia ja karbiinia eli ratsupyssyä vastaan. Hilparia korvaavaksi asekseni varasin perinteisen 1970-luvulla itse veistämäni heinäseipään (Liite 10.), jalkaani lapikkaat, käteen mustuneet ununikintaat ja päähineeksi punertavan huopahatun. Muinaissuomalaiseen asutukseen ja 1700-luvun talonpoikaisuuteen liitetyn kalottilakin (liite 8.) ompelin myös, mutta en käyttänyt sitä näytöksessä. Housut olivat mattamustat, lyhytlahkeiset ja väljät aikido-puvun hakama-housut. Pituuteni oli 11 korttelia ja 4 tuumaa (173 cm), tuon ajan sotilaaksi yleensä pestattavan vähimmäispituutta vastaava. Olin pieni ja pullea mutta vahva ja rohkea. Ikäni oli 30 vuotta (syntynyt 15.7.1684 Johannes Gezelius vanhemman ollessa Turun piispana) eli varsin vanha tuon ajan joukkoihin. Tunsin, että en harrasta tuota kuvitteellista ihmistä, vaan olen se ihminen

mielekkyyden tavoittaminen historiografisen operoinnin teoreettisessa viitekehyksessä. Historiallista tietoa tuottava kulttuuriperintöprosessi on luonteeltaan tulkittu kolmivaiheiseksi: historiallisen tiedon käyttö, kulttuuriperinnön institutionalisointi ja museoiminen. Kulttuuriperintöprosessin arvottamisen, yhteisön valintojen ja jopa poliittisluonteisten päätösten seurauksena Napuen taistelun historiallinen jälki on näin valittu säilytettäväksi ja tuotettu todisteeksi historioidusta menneisyydestä.

3.2 Lähdeaineistosta tehty yleistys on fiktiivinen dynaaminen sopimus

Haapala on todennut, että samalla, kun historiantutkijan työnä ja esityksenä on rekonstruktio menneisyydestä, samalla työ on myös oman ajan konstruktioita, historiankäsitysten luomista. Historiantutkimus vastaa niihin kysymyksiin, joita oman ajan ihmiset tekevät. Tutkija on omassa ajassa kiinni omine tulkintoineen. Haapalan mukaan historiankirjoitus on aina subjektiivista, yhtä paljon nykyhetkeä tulkitsevaa kuin menneisyyttä kommentoivaa. Ajatus ei ole ristiriidassa sen kanssa, että historia voidaan käsitteenä ymmärtää kahdella tavalla, todella tapahtuneena menneisyytenä tai siitä kirjoitetuna esityksenä, historiantutkimus tuottaa historiografista tietoa eikä menneisyyttä. Menneisyyttä ei voi tarkalleen koota uudelleen menneen kaltaiseksi konstruktioiksi, parempi termi on *tulkinta* menneestä.²⁷

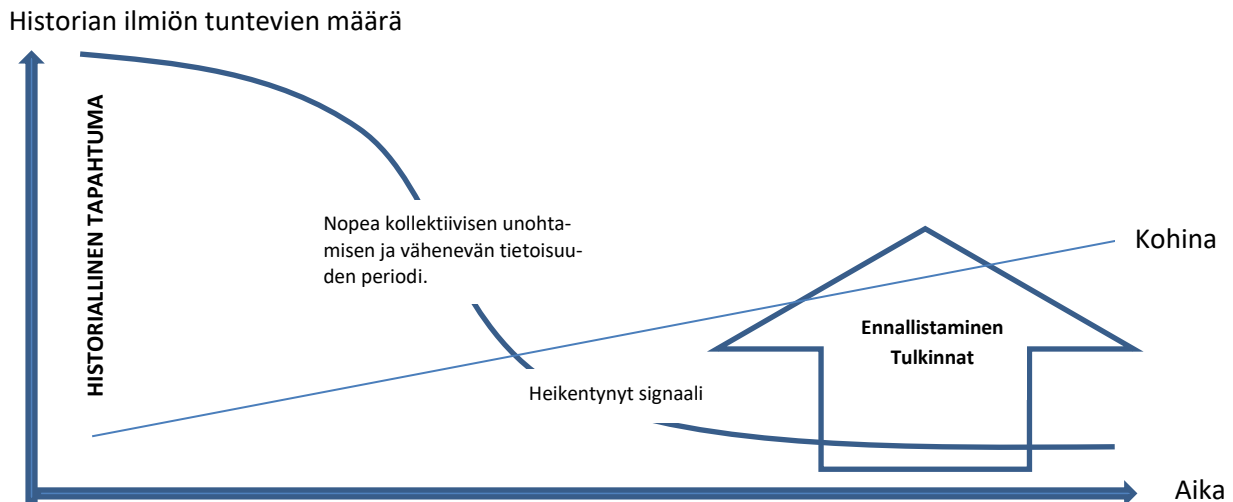
Oheisessa kuviossa (Kuvio 1.) olen hahmotellut tietyn historiallisen tapahtuman hetkestä alkavaa kollektiivista unohtamista ja vähenevää tietoisuutta ajan suhteen. Menneen merkityksellisen tapahtuman etäännyessä historiaan signaalit heikkenevät ja ajan myötä tulkinnallinen kohina lisääntyy. Ennallistamisissa tutkijat ja taiteilijat yrittävät oman aikansa viitekehyksestä huolimatta tavoittaa kohinan alta tarpeeksi hyvän ja perustellun tulkinnat menneisyyden tapahtumasta. Menneisyys tehdään läsnä olevaksi mimeettisen representaation avulla. Meinanderin²⁸ mukaan menneisyys on toinen maailma. Menneen ajan ihmisten olosuhteet olivat omasta ajastamme huomattavan poikkeavat. Elämämme biologinen kaari ja kehossamme ilmenevät aistimukset ovat ihmisrodulle yhteisiä. Niiden avulla

itselleni ja yleisölle uskottavalla tavalla. Nimeni oli Untamo Lahti Lahden talosta Isostakyröstä Kyrönjoen rannalta, Reinilän kylästä, lähes vastapäätä keskiaikaista kirkkoa nykyisen Tuuralantien tasalta. Olen myös tosiasiallisesti asunut kyseisessä talossa vuosina 1989-1990. Untamo Lahti on talollinen Ruotsin alamainen ja puhdasmainen, maanpuolustushenkinen pohjalainen, joka aikoi oikeasti puolustaa kotiseutuaan, pohjanmaata, Ruotsin viimeistä puolustuslinjaa ennen Pohjanlahtea. Vuosien 1708-1709 kato koetteli tilaani pahoin, samoin vuoden 1703 erityisen kuivan heinäkuun laajat metsäpalot, joita selvitetiin Isonkyrön talvikäräjillä 1704. Toivon aikuistuvasta pojastani laamannia. Taistelussa minun tuli kaatua. Uudenkaupungin rauhan (1721) myötä Laihian käräjillä 18.12. rauhanteon vuonna kirjattiin pöytäkirjaan leskivaimoni Anna Klemetintyttären pyynnöstä sotilas Nikodemus Dobfeltin valaehtoinen todistus, että hän tunsu minut hyvin ja näki minut kuolleenä lumihangessa Kyrön taistelukentällä. Kirkonkirjoihin ruotsinkielinen kirkkoherra merkitsi kohdalleni ”*Dödde aff Ryss*” eli venäläiset tappoivat.

²⁷ Haapala 1989, 11–12.

²⁸ Meinander 2005, 20.

voimme parhaimmillaan ymmärtää, miten joku koki jonkun asian menneisyydessä. Traditioita voi olla varastoituneena kehossa, niiden signaali vain on hyvin heikko.

KUVIO 1. Historiallisen tapahtuman unohtaminen, heikoista signaaleista kohinan takaa rakennettun tulkinnan asetelma.

Savolaisen mukaan pitkäaikainen jäykän ja puutteellisesti elävän tekstin tyrannia historiantutkimuksessa on johtanut historian tapahtumien ylimalkaisiin tulkintoihin. Menneisyydessä olleesta asiantilasta kirjallisesti ilmaistu tekstuaalinen maailma ei lähtökohtaisesti ole tarkinta tietoa²⁹. Ihmiskunta on huomattavasti kirjoitettua kieltä aiemmin kehittänyt varhaisen mimiikkaan, symptomeihin ja signaaleihin perustuvan ilmaisu- ja viestintätavan. Myöhemmin kehittynyt symbolisen kielen käyttö, näyttelemisen ja tekeminen ovat lajillemme erityisen ominaista. Kirjoitettu kieli on vain muutaman tuhannen vuoden takainen keksintö. Emme voi siis ymmärtää historiaamme pelkästään passiivisten

²⁹ Pihlainen 2011. Pihlaisen mukaan historiallinen auktoriteettitieto on yleisesti heikentynyt ja historioitsijoista riippumattoman historian ja historiallisen tiedon ja popularisoiva käyttö on lisääntynyt. Institutionaalinen historiantutkimus ei enää näyttäyty yleisölle itseoikeutettuna, tuotettuja representaatioita ei koeta enää tieteellisinä. Historiallisen tiedon totuudellisuus on kyseenalaistunut esim. poliittisista syistä. Yleisö on tullut tietoisemmaksi historian vahvoista tulkinnallisuuksista ja propagandistisuudesta. On myös hyväksytty, että samoja historiallisia faktoja voidaan tarkastella varsin vastakkaisista ja erilaisista näkökulmista ja hyvin erilaisissa konteksteissa, menneisyyden tulkinta on retoriikkaa – yhtä hyvin se voi olla mimiikkaa, tieteellinen realistinenkin kerronta on illuusio. Instituutiot joutuvat perustelevaan omaa olemassaoloaan yhä konformistisemmalla historiatiedolla, ja tämän länsimaiselle tiedonmuodostukselle keskeisen kirjallisen hegemonian ja konformismin ennallistamiset rikkovat. Taylorin mukaan (2010, 277–281) ruumiillinen muisti, repertoari, joka käsittää esitykset, eleet, liikkeen, tanssin jne. merkitseekin läsnäoloa: ihmiset osallistuvat tiedon tuottamiseen ja uudelleen tuottamiseen ”olemalla siellä”, olemalla osa periytymistä ja historian siirtämisen tekoa. Vaalamoa (2012) mukaillen voidaan esittää, että historiantutkimus yleisesti on kadottanut yhteyden aistimaailmaan ja ruumiillisuuteen. Historiantutkimuksesta on kadonnut elävyys ja tilalla on pysähtyneisyys. Historiantutkimus operoi symbolien maailmassa, josta puuttuu fyysinen perustus ja aistikokemukset. Historiantutkija ajautuu etäälle alkuperäisestä ruumiillisesta historian tosiasiallisesta tapahtumisesta ja tuottaa haurasta historian kuvausta, jossa ruumiin tuntemukset sivuutetaan kadottaen jotain olennaista todellisuudesta.

käsitteiden avulla, vaan vähintäänkin esineellisten, merkityksellistettyjen hahmojen kautta. Historia on esineellistä ja ihmiselämä on konkreettista ja kokemuksellista. Traditioita voi varastoitua kehoon. Erityisen hyvin tämä tulee ymmärretyksi ajatellessamme kieltä ja tekstiä tuntemattomien kulttuurien historian parissa työskenneltäessä.³⁰

Edellä esitetty vihjaa tietoteoreettisesta repeämästä, joka hedelmättömimmillään väsyttää tutkijajoukkoja ja hämärtää historiaa kuluttavan yleisön tietoa ja ymmärrystä historiasta. Luonnontieteistä lainattu positivismi erottaa historioitsijoita inhimillisestä osallistuvasta tiedontuotannosta estetiikan hylkäävään tieteeseen. Kokemuksellinen aineisto ja tekstuaalinen aineisto; kielellisen historian kuvauksen aineisto ja tilallis-aineellinen logiikka voivat kuitenkin olla yhteneviä. Edmund Husserlin mukaan koetun ja kohdatun toiminnan teoretisointi edellyttää aina myös aktiivista ympäristössä liikkumista, havainnointia jne. Kehomme toimintojen selitys edellyttää aina myös oman henkilökohtaisen keho- ja ruumissuhteemme huomiointia. Ruumissuhteemme huomiointi johtaa siihen, että tietoisuutta on aina pidettävä jollakin tavoin ruumiillisena - tietoisuus on aina ruumiillista tietoisuutta. Kun taistelen Untamo Lahtena Kaarle XII:n joukoissa Pietari Suuren joukkoja vastaan, taistelen omalla kehollani, kehoni on *noema*, havaintovälineeni ja havaintokokemukseni kohde. Untamo Lahti ei kuitenkaan ilmene tutkijalle pelkkänä materiaalisena ruumiillisena ”kappaleena”, vaan tosiasiallisen eletyn ruumiini havaittavana, jopa erityispersoonallisena jäsenenä. Tajunnallisuuteni, tilanteisuuteni ja keholli- suuteni kietoutuvat toisiinsa. Merleau-Pontyn mukaan kokemusperustainen havainto merkitsee elävän ruumiin kokonaisvaltaista suhdetta toiseen ”ilmaisulliseen ruumiiseen”. Se ei siis ole ajattelun akti vaan kehollis-ruumiillinen sidos koettavaan ja tavoiteltavaan maailmaan; maailma todellistuu ja maailmasta voidaan saada tietoa ja oppia kehon, ruumiin, kautta. Keho voi olla oppimisen keskus.

³⁰ Savolainen 2013, 402–404; Vanhamäki 2007, Taylor 2010, 268. Savolainen käyttää triviaalia esimerkkiä omenan todenmukaisimmasta historiallisesta kuvaamisesta. Pelkästään hedelmään viittaavan äänneyhdistelmän myötä kielellisesti määrittynyt tieto ja ymmärrys omenasta (pomologisesti *malus*-kasvin hedelmä, kilohinta, omenan paino, ostopaikka, ravinto-ominaisuudet ja sijoittaminen museon vitriiniin) voidaan helposti kyseenalaistaa. Sen sijaan esineellisen ja kokemuksellisen logiikan (omenan syöminen) määrittäessä omenaa voitaneen esittää historiallista tietoa omenasta, vaikka esineellinen todiste häviää lopullisesti fyysisen kappaleen ja ihmisen vuorovaikutuksessa syntyneen kokemuksen myötä. Tämä omenan syöntikokemus voidaan toistaa toisella omenalla, mutta omenan, syöjän ja syöntiajankohdan mahdollisesti ollessa toinen, ei voi puhua samasta ja identtisestä historian tapahtumasta. Jotakin historiallista tietoa omenasta voidaan kuitenkin saavuttaa omenan syömisestä ennallistamisessa. Vanhamäen mukaan historian elävöittäminen keinoin historiallisesta kohteesta voidaan omaksua enemmän kokemuksellisin keinoin, historiallisen tapahtuman erityispiirteitä esittelevän kokemuksen kautta historiasta muodostuu kokijalle merkityksellisempi käsitys, ja yksilö ymmärtää paremmin kohdetta.

Sihvola on todennut (2002), että historioitsija rakentaa menneisyyden kuvan aukollisista lähteistä ja päättelee toimijoiden tarkoituksia toiminnan jättämistä jäljistä. Näistä syistä hänen väitteensä eivät saavuta koko todellisuutta ja toisaalta niihin aina sisältyy jotakin tapahtuneeseen menneisyyteen kuulumatonta. Historiallinen tieto voi korkeintaan lähestyä totuutta, tulla todellisuuden kaltaiseksi. Historiallinen tieto on siis epävarmaa ja epätäydellistä.

Aineistot, joissa sekoittuvat esineet, tekstit, tapahtumat, kuvat, toiminta jne. voivatkin rakentaa uudenlaisia historiallisen selittämisen kokeilevia muotoja.³¹

3.3 Uskottavan ja tarpeeksi hyvin perustellun kokeilevan tulkinnan vaatimukset

Tutkimuskysymykseksi tässä tutkimuksessa hahmottuu edellä esitetyn pohjalta tekstuaalista historian kuvausta täydentävän, eri kieliä puhuvan aineiston yhteensovittaminen siten, että näin tuotettu historiallinen tieto lisäisi ymmärrystämme historiasta. Rinnakkaisjuonteena kuljetetaan tuotetun lähestymistavan käyttöpuhdintaa historian kouluopetuksessa. Historian elämyksellisyys, joka on totaalisesti puuttunut akateemisesta historiasta, rikastanee myös oppilaiden näkemystä oppiaineesta.

Vaikka ”täytetty tiikeri museossa ei ole tiikeri, vaan täytetty tiikeri museossa”,³² silti täytetty tiikeri museossa voi antaa tiikerin tutkijalle tietoa tiikeristä, sen massasta, ominaisuuksista, sen kohtaamisen pelosta, jne. Edellistä mukailien voimme sanoa, että Napuen taistelunäytös 2014 ei ole Napuen taistelu 1714, vaan Napuen taistelunäytös 2014, mutta silti näytös voi antaa historiallista tietoa Napuen 1714 taistelusta autenttisuuspuutteineenkin.

Konventionaalisen historiantutkimuksen rinnalle on ympäri maailman kehittynyt laaja historian ennallistamisharrastus, ”*history from below*”. Antaumuksellisimmat historian ennallistajat (*reenactors*) eivät pidä toimintansa mieltämistä pelkäksi harrastukseksi. Heidän tavoitteensa on todellisten vastausten saaminen historiasta nousseisiin kysymyksiin. Elävän historian harjoitus ja ennallistaminen on heidän mukaansa tieteellistä työtä, joka täydentää historiallisen tutkimustekstin aukkoja. Lisäksi fyysinen ja psyykinen kokemus jaetaan ennallistamisnäytöksiä seuraavan yleisön kanssa. Ennallistamisen on tulkittu haastavan akateemisen historiantutkimuksen ja totuudellisuuden kannalta heidän auktoriteettinsa. Ennallistajien tekemät tulkinnat menneisyyden tapahtumasta tulee heidän mukaansa ottaa vakavasti, ja tuoda lähestymistapa myös kouluopetukseen.³³

³¹ Savolainen 2013, 406-407; Tieteen termipankki, ruumiinfenomenologia.

³² Vilkuna 2003. Vilkuna siteeraa Kenneth Hudsonia, joka toteaa tässä tarinassa olevan kyse ihmisen ja hänen kulttuurinsa aikasidonnaisesta käsityksestä tiikeristä. Myöhemmin esitelmässään Vilkuna siteeraa kroatialaista museologia Tomislav Šolaa, joka on todennut osuvasti väittämästä, että museoiden esittämä kulttuurinen todellisuus olisi todellista, seuraavaa: ”Kun näet museossa jotain, joka muistuttaa todellista elämää katsot todennäköisesti ikkunaa etkä vitriiniä.” Hän korostaa sitä, kuinka lähes kaikki museossa esitettävä on historioitavaksi valittaessa irrotettu todellisesta ympäristöstään ja siirretty museon staattiseen ja keinotekoiseen käsittely-ympäristöön. Tätä tarinaa mukailien voimme olettaa, että nähdessämme Napuen taistelusta kertovassa museossa jotain joka muistuttaa todellista elämässä tapahtunutta katsot todennäköisesti ikkunasta pihalle, jossa on käynnissä Napuen taistelun ennallistamisnäytös.

³³ Agnew 2004, 327-329.

Aikamatkat ja historian elävöittäminen ovat olleet jo yli vuosikymmenen ajan Ruotsissa tärkeä osa museopedagogista keskustelua. Suomalaisissa museoissa historian harrastamisen kautta oppiminen oli pitkään harvinainen tapa lähestyä historiaa. Kemiön saaren ulkoilmamuseossa aloitettiin uudelleenlaisen historiasta oppimisen konseptin rakentaminen 1980-luvulla. 1990-luvulta alkaen historian elävöittäminen draamaopastuksilla on ollut pikkutarkkaa opastavan roolin rakentamista ja historiallisiin faktoihin syventymistä unohtamatta esitettyjen hahmojen sielunmaisemiin syventymisen tärkeyttä.³⁴

3.4 Aikaisempia tutkimuksia

Suomessa Anna Sivulan³⁵ johdolla ovat porilaiset opiskelijat tuottaneet ja tutkineet vuosien 2011–2012 välisenä aikana toteutetun Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman ja Satakunnan Museon yhteistyöhankeessa yhdentoista 1800-luvulla syntyneen porilaisnaisen ja heidän elämänsäpiirissään laiduntaneiden kaupunkilehmien elämää. Tutkimustulokset on esitetty juonellisina, historian metodien mukaisina biografioina, joihin sisältyy tutkimuskohteen elämän alku, ajoitetut ja paikannetut käännekohtat ja loppu.

Oslon yliopiston Sandra Nilsen Lorentzen³⁶ on laatinut merkittävän tutkimuksen ennallistamisen alalta. Hänen tutkimuksensa Jeremy Dellerin organisoimasta Orgreaven taistelun ennallistamisesta on muodostunut klassikoksi. Viimeaikaisesta ennallistamisiin pureutuvista tutkimuksista on *International Journal of Heritage Studies* –aikakauslehti julkaissut laajan teemanumeron³⁷ *Re-enacting the past: vivifying heritage 'again'* yhä vireämpää tutkimuksellista mielenkiintoa herättävistä ennallistamisista vuonna 2014.

Draaman soveltuvuutta historianopetukseen on tutkinut Riina Salonen kasvatustieteen pro gradu –tutkielmassaan. Hänen mukaansa roolityöskentelyn avulla saadaan tunnekokemus, joka edesauttaa ymmärtämistä ja oppimista. Opetusmenetelmänä käytettäessä draamalle asetetaan selkeät kasvatukselliset ja opetukselliset päämäärät, opetuksessa draama ei ole taidetta. Opettajalla tulee olla selkeät näkemykset siitä, mihin hän pyrkii. Opiskelun todettiin olevan perinteistä hitaampaa, oppilaat totesivat, että aika ei tahtonut millään riittää. Historia on vieläkin monelle oppilaalle vain vuosilukuja ja

³⁴ Huttu 2009.

³⁵ Sivula 2012.

³⁶ Lorentzen 2013.

³⁷ International Journal of Heritage Studies 2014.

nimiä. Salonen toteaa, että draaman avulla historiasta tuli elävä oppiaine, joka toimi oppilaan apuna, kun hän sijoittaa itseään ympäristöönsä ja pohtii tulevaisuuttaan.³⁸

Maailmanrakentamista kuvittelun muotona tieteisfiktiossa -artikkelissaan Hanna-Riikka Roine tutki tulevaisuuteen suuntautuvaa kuvittelua. Hän käsitteli fiktion yhteydessä käytettyä kuvittelua ja mielikuviutusta (imaginaatio) käsiteltäessä fiktiivisten tapahtumien, olentojen tai ylipäätään teosten luomista. Roineen mukaan spekulatiivisen maailmanrakentamisen avulla voidaan tarkastella, miten fiktio käynnistää lukijansa kuvitteluprosessin ohjailleen sitä.³⁹

Olli Aho on tutkinut Jyväskylän yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen filosofian pro gradussaan fenomenologisen kehotutkimuksen viitekehyksessä automaattisesti tai suoraan havaitun sisällön havainnointia. Aho tukeutui Edith Steinin ja Maurice Merleau-Pontyn kehoa, tilaa ja jaettua todellisuutta tutkivan deskriptiivisen fenomenologian tutkimusperinteen käynnistämään keskusteluun kehollisesta oppimisesta. Pääpaino hänellä oli mm. kehoskeeman käsitteellä. Havainnoissa ilmeni tutkimustuloksia, jotka osoittivat, että katsominen ja liikkuminen aiheuttivat samanlaista aivo-toimintaa, kuin jos itse olisi havainnoinnin kohde. Hänen tutkimustuloksissaan tuli esille, miten fenomenologista tutkimusta voi yhdistää sanattoman viestinnän kanssa ja miten tieteellisesti selittävää voi teatteri- ja performanssitutkimus olla.⁴⁰

Taneli Lilja on Jyväskylän yliopiston filosofian pro gradu -tutkielmassaan käsitellyt teknologiaa ja ruumista fenomenologisesta näkökulmasta. Hänen tarkoituksenaan oli selvittää teknologian vaikutus ruumiillisuuteen. Hän käsitteli myös yleisesti ruumiillisuutta fenomenologisessa viitekehyksessä ja sen vaikutusta kokonaisvaltaiseen tapaan olla maailmassa. Liljan tutkielmassa teoreettisen taustan loi mm. Maurice Merleau-Pontyn ruumiillisuutta käsittelevä filosofia. Liljan mukaan fenomenologiassa oletetaan maailman olemassaolo taustaksi, ennen kuin filosofinen reflektio alkaa. Merleau-Ponty hänen mukaansa painottaa Husserlille uskollisena, että ”paluu asioihin itseensä” on paluuta maailmaan sellaisena kuin se ilmenee meille selitystä ja analyysiä edeltävänä. Merleau-Pontyn mukaan ruumiin-fenomenologian tehtävänä on herättää kokemus uudelleen; kaivaa kokemus esiin sitä koskevien abstrahointien takaa. Tutkiessamme havaintoa, on palattava näkemään, kuulemaan ja tuntemaan

³⁸ Salonen 2000, myös Räsänen 2010.

³⁹ Roine 2016, 89.

⁴⁰ Aho 2011.

havainnoitava kohde. Tämän jälkeen on kuvattava kokemus ja sen kohde. On kuvattava nähty ja näkemisen akti, kuultu ja kuulemisen akti sekä tuntea kuvaten tunteminen.⁴¹

Tiina Rastas on Jyväskylän yliopiston Psykologian laitoksen psykologian pro gradu tutkielmassaan tutkinut kokemuksen rakentumista muutosta psykoterapiassa Lauri Rauhalan psykoterapian filosofisen analyysin pohjalta.⁴²

Timo Tilus on tutkinut havaitsemista ja tulkintaa maalaustaiteen tarkkailun kontekstissa Kuvataiteen kehollinen ulottuvuus -gradussaan. Tutkielmassaan hän käsitteli kuvataiteen kehollisen ja sen kehollisena kokemisen mahdollisuutta. Tiluksen tutkielman teoreettisina päävaikuttajina olivat Husserl ja Merleau-Ponty. Tilus pohti olemisen maailmaan yhteydessä olevaa aisteihin kytkeytyvää ruumista, kehoa sekä sitä, miten toiseus ymmärretään kohtaajan toisen huomioonottavana kahdenkeskisen vuoropuhelun aktina; mitä toinen toiselle merkitsee ja mitä toinen on. Keho on Tiluksen pohdinnoissa fyysinen mutta myös sisäinen minuus.⁴³

Tilus tiivistää Laineeseen ja Kuhmoseen viitaten, että nimenomaan kehollinen aistiminen on elävän subjektin (tässä tutkijan) tapa olla elämyksellisesti maailmaan sidottuna. Esimerkkejä ihmisen perustavalaatuisesta maailmasuhteesta ovat pelko, houkutus, sympatia ja antipatia jne. Niiden kautta voidaan esittää tulevan esiin ihmisen siteisyys maailmaan ja kokemus maailmassa elämisestä. Elävän ihmisen eläminen on aistisuuden ja kehollisuuden kautta maailmaan suuntautumista ja maailman kohteissa kiinni elämistä. Ei ole itse asiassa olemassa mitään objektiivista suhdetta maailmaan, vaan elämistä ja kokemista ja niistä puhumista, muuten maailmaa ei ole. Tiluksen mukaan fenomenologia ei ota kantaa ilmiöiden (fenomeenien) todellisuuteen tai epätodellisuuteen, fenomenologia vain kuvaa maailmaa sellaisena, kuin se meille esiintyy. Tässäkin tutkimuksessa ei ole perusteltua eikä olenaista jumiutua aktien pätevyys- ja olemassaolokiistoihin. Tässä tutkimuksessa tutkitaan ihmisen (tutkijan!) sisäisiä ja ulkoisia kokemuksia keskittyen tutkijaan itseensä ja hänen tutkimusroolihaamonsa, joka ankkuroidaan ulkomaailman havaintoihin ja merkityksiin. Tässä mielessä tutkimus on mitä syvintä filosofista antropologiaa, joka tutkii ihmisen olemista suhteessa ympäristöönsä.⁴⁴

⁴¹ Lilja 2014.

⁴² Rastas 2008.

⁴³ Tilus 2007. Taideteoksen kehollisen tulkinnan mahdollisuus tähän tutkielmaan kytkettynä näyttäytyy tutkijan mahdollisuutena olla itse kehollisesti kokeva taiteilija ja tarkkailtava taideteos (viisikäs) osana Napuen taistelua ennallistavaa kollektiivista taideteosta. Jopa rationaaleja yritysten laskentatoimen ontologiseen monismiin tukeutuneita käytäntöjä analysoivissa tutkimuksissa (Kaikkonen 1994) on saatettu päätyä problematisoimaan siten, että on päädytty fenomenologiseen näkemiseen, tavoitteena ihmistä ja ihmisyyttä syvemmin.

⁴⁴ Tilus 2007, 7–8; Laine & Kuhmonen 1995, 46–48. Länsimainen ihminen ja yleinen historiankirjoitus on tottunut mieltämään tutkivan subjektin ulkopuolella olevat objektit ja tapahtuvat ilmiöt luonnontieteiden kaltaisten tieteiden

Aura Seikkula tutki tietoteoreettisessa väitöskirjassaan taiteen tietoa tuottavasta erityisluonteesta. Hän esittelee älyllisen kestävyuden (*Intellectual Sustainability*) käsitteen määrittellen sen kestävyuden eri älyllisyyksien vastavuoroisuutena. Älyllinen kestävyys toteutuu taiteessa vastavuoroisena tiedon-tuotantona inhimillisen älyllisyyden ja tekoälyn välillä. Seikkulan mukaan inhimillisen älyn ja teko-älyn eroavaisuudet määrittävät Martin Heideggerin *poiēsis* ja *technē* käsitteiden kautta. Seikkulan mukaan *poiēsis* hyödyntää toiminnassaan *technēä*. Seikkulan mukaan taide on älyllisyytemme hui-pentuma, jonka puitteissa ihminen voi keskittyä merkitysten luomiseen ja vapautua perinteisistä tuo-tannollisista haasteista tekoälyn moninaistuesssa. Seikkulan tutkimus pohtii sen tiedon erityisluonnetta, joka on tuotettu taiteessa. Tutkimuksessa käsitellään myös sitä, miten tieto, joka on syntynyt taiteel-lisessa prosessissa, kytkeytyy peruskäsitteiltään muihin, tutkimuksen kannalta olennaisiin, filosofian peruskäsitteisiin, esimerkiksi tieto ja totuus. Seikkulan analyysin konteksti on nykyaidekuraattorin ammatti ja työskentely. Seikkulan kehittää analyyttisen prosessinsa tuloksena kaksi epistemologista käsitettä: kuratoriaalinen *épistémè* ja älyllinen kestävyys. Tutkimus määrittelee taiteen tiedollisia eri-tyispiirteitä tuoden ne laajemman filosofisen, epistemologisen keskustelun piiriin niin tiedosta kuin tiedon luonteesta.⁴⁵

Seikkulan tutkimuksessa keskeisintä älyllisyyden määrittelyssä on taiteen ja sen tekemisen ymmär-täminen merkitystä tuottavana toimijuutena. Taiteellisella tiedolla on siten oma erityispiirteensä yh-teisesti määriteltynä, merkityksiä tuottavana jatkumona.⁴⁶

selittäminä varmoina faktatietoina. Kumulatiivista kartuntaa luovat tiedot syistä ja vaikutuksista, ja uskomme, että olemme siten kykeneväisiä tieteen ja teknologisen tiedon avulla hallitsemaan luonnonilmiöitä sekä selittämään jopa menneisyyttä.

⁴⁵ Seikkula 2021.

⁴⁶ Seikkula 2021.

4 HISTORIAN TAPAHTUMAN ENNALLISTAMINEN

4.1 Hyvä ja huono historiallinen ennallistus

Kokemuksellisen ja kokeilevan historiantutkimuksen tavallisimmiksi ongelmakohdiksi voidaan Alan K. Outramia mukaillen⁴⁷ nimetä seuraavia tekijöitä:

1. Selkeän päämäärän puute, joka ilmenee selkeän hypoteesin ja tutkimuskysymyksen puuttumisena.
2. Riittämätön yksityiskohtaisuus. Jos ennallistamisen dokumentaatiosta ei käy riittävän yksityiskohtaisesti ilmi, mitä ja miten on kokeiltu, ei tiedeyhteisö kykene arvioimaan tuloksia.
3. Kompromissit autenttisuuden suhteen.
4. Tutkimuskysymykseen vastaamisen kannalta ennallistamisharjaantumisen puutteellisuuden myötä toimimattomalla tavalla valitut ennallistamisen keskeisimmät avain-tilannetekijät.
5. Akateemisen kontekstin puute. Tieteellisesti uskottava kokeileva historiantutkimus liittyy laajempaan tutkimuskokonaisuuteen.

Edward Tuftea mukaillen⁴⁸ voidaan hahmottaa hyvätasoisien ennallistuksen osatekijät myös seuraavasti:

1. Korkea esitys-todellisuus –suhde: ennallistamiskokonaisuuden tapahtuma-episodien määrä jaettuna koko esityksen tapahtumallisten osatekijöiden määrällä. Ts. ennallistamisen yhteydessä tehdyt esikuvallista tilannetta vastaamattomat siirtymiset, ryhmittymiset tms. liikehdintä. Kaikkien esityselementtien tulee parhaimmillaan ollessaan tukea ennallistettavaa historian tapahtumaa.
2. Suuri tapahtumatiheys: hyvässä ennallistuksessa on pienintä yksityiskohtaa myöten runsaasti olennaisia tilanteita suhteessa tapahtumamääriin kokonaisuudessaan. Tarkkaavainen katsoja kokee autenttisuudesta tinkimättömän ennallistajan todellisuustavoitteisen yksityiskohtahavainnon palkitsevana, ja tämä luo oppimista edesauttavaa ajattelua.

⁴⁷ Outram, Alan K. 2008, 3.

⁴⁸ Tufte 1991.

3. Minimoitu esityshäly. Esityshälyä ovat sellaiset ennallistuksen elementit, jotka eivät välitä tietoa, esimerkiksi harmittavat nykykulttuurin tahrat, mainokset tms.
4. Pieni valehtelukerroin (*lie-factor*), joka ilmaisee ennallistamisnäytöksen suhdetta yleisesti ennallistettavaan historian tapahtumaan.

Moscardon mukaan meidän tulee historiallisten paikkojen tutustumisissa pyrkiä intensiiviseen, viipyvään ja kohottavaan kokemukseen, jossa pysähdytään ajattelemaan valokuva-ahminnan sijaan. Meidän tulee pyrkiä luovaan kommunikaatioon menneisyyden kanssa saavuttaaksemme merkityksiä ja tavoitellessamme ihmisyyttä. Staattinen ja ohjaamaton traditionaalinen historian esillepano tuottaa matalan kiinnostuksen sisältöjä kohtaan, uuvuttaa ja pelkistyy viihteeksi, joka ei tuota oppimista ja ymmärrystä.⁴⁹

Uskottava ja tarpeeksi hyvin perusteltu kokeileva tulkinta syntyy selkeällä päämäärällä ja tutkimuskysymyksellä, yksityiskohtaisesta dokumentaatiosta, mahdollisimman suuresta autenttisuus- ja jäljitelyyrkimyksestä, ennakkotutkimuksesta ja harjoittelusta sekä akateemisesta kontekstista.

Historiallisen esityksen ikonisen autenttisuuden käsitettä on käytetty kuvaamaan ulkonaista, esim. ajanmukaisella vaatetuksella varustautumista. Indeksisen autenttisuuden käsite puolestaan on paljon haastavampi: talonpoikaa ennallistamisessa tulisi esittää henkilöhistorialtaan aito oikea talonpoika, Napuen tapauksessa vieläpä pohjalainen, suomalainen, jne. Toivottavaa olisi, että talonpojan esi-isä olisi ottanut todellisuudessa osaa kyseiseen taisteluun. Historiallisten esitysten autenttisuusarviointia jäsentävänä toisena käsitteparina on tutkimuksissa esiintynyt kulttuurinen uskottavuus rinnakkaisterminään geneerinen uskottavuus. Geneerisesti uskottava esitys syntyy, jos tapauskohtainen ennallistaminen noudattaa ennallistamisten genreä yleisesti, esityksessä on esim. ammuttava aikakauden mukaisilla tykeillä. Kulttuurisesti uskottavassa esityksessä on pidettävä huolta siitä, että kaikki osapuolet ovat tietoisia ennallistuksessa nähtävän ja kuultavan yleisen tason viittaussuhteesta todellisuuteen, tykistön amunnassa voi siis käyttää pelkkiä ruutipanoksia.⁵⁰

⁴⁹ Moscardo 1996, 376, 383.

⁵⁰ Lehtisalo 2011, 338–350. Oma elämämaailmani muodostaa esiyymmärryksen talonpoikaisuuden ylihistorialliselle ymmärtämiselle. Itse pidän erityisesti kaupunkielämää banaalina metro-työ-kalja-uni -elämänä. Yhdysvaltalaisen runoilijan, novelistin, esseistin, ympäristöaktivistin, (kaupunki-)-kulttuurikriitikon ja maanviljelijän Wendell Erdman Berryn mukaan (Reese 2019) maaseudun väestö on tajunnaltaan syvempiä kuin muu väestö, he ajattelevat aivoilla ja keholla, he pystyvät jättämään jotain luonnontilaiseksi (maan, metsän, eläimen lajinnukaisen käyttäytymisen), he lukevat elintonsa luonnosta saatavan mielihyvän maaseudulla kehittyä itsetietoisempi *l'homme totale*, joka elää joka hetki sitoutunut ja rakkaudellista maatietoisuuselämää konkreettisessa ja aineellisessa kontekstissa. Maaseutu on jatkuvampi ja dynaamisempi. Maaseutu on rikas materialismin ja idealismin synteesi. Tutkijan omat elämäkokemukset maaseudulla ja kaupungeissa ovat vakuuttaneet, että maaseutu on kaupunkia kiehtovampi, ihmiselle ikuisempi kehitysympäristö, kuin 6000 vuotta vanha ihmiskunnan kaupunkikeksintö, joka lähtökohtaisesti on ympäristörikos. Maaseutu on vieraannuttavia

Moscardon mukaan moniaistillinen ja yllätyksellisiä elementtejä sisältävä, tutkimuskysymyksin ohjattu kokemus, läsnä olevine vuorovaikutuksellisine esillepanoineen tuottaa korkean kiinnostuksen sisällöllisiin seikkoihin, *flow*-tilan⁵¹ kaltaisen tilan, joka edesauttaa oppimista, tyydyttää ja tuottaa

kaupunkeja tiiviimmän sosiaalisen kanssakäymisen tila, maaseudulla avautuva luonnollinen maisema ei ole käsitteenä liitettävissä kaupunkiin, vieläkin ihmisen aistijärjestelmä on rakentunut luontolähtöisesti - ei kaupunkilähtöisesti ja luontoympäristön fyysiset haastavammat etäisyydet eliminoituvat luontosidonnaisella ajankäytön ymmärtämisellä.

Tutkija on kotoisin EU:n kehityslogiikassa korkealta, mutta suomalaisen 60-luvun sosialistisosiologioiden aloittaman keskustelun mukaan kehityksessä jälkeenjääneeltä tyhmien ja junttien kulttuurimaantieteelliseltä alueelta. Vanhempani kävivät pelkän kansakoulun naapurikotikylissään ja kirkonkylän vanhan rovastin Kalevi Vihman rippikoulun samassa ryhmässä. Isäni kävi kerran kylän äijien kanssa Neuvosto-Viipurissa ja osti sieltä venäläistä leipää. Vertailimme teineinä hiukan jo poliittisesti valvutuneina sen makua, riistoa ja tuotantojärjestelmää äitimuurin ruislimppuun. Äitini kävi kerran jopa Jerusalemissa, Afrikan, Aasian ja Euroopan yhtymäpisteessä laajentamassa maailmankuvaansa. Vanhempani olivat itseäni verrattuna äärimmäisen paikka- ja tilasidonnaisia (12 ha viljeltyä, 20 lypsävää jne.). Olen sukukuntani ensimmäisiä kaupunkiin ja yliopistoon herraksi opiskelemaan lähteneistä. Kotikuntani naapurikaupungin, Alavuden, Suomi-rock -poikien inhorealistisen *Paskanhajua*-laulun mukaan tulisin siis polttamaan tuilla elävän rantarakentajien maatalousmafian marginaalimaan sillat ja maan takanani. Toisin kävi. Voin sanoa tutkijaääijämiehen rohkeudella, että rakastan ylisukupolvisuuden syvästi tajuten tätä agitaatiotaiteilijoiden negatiivisilla assosiaatioillaan leimaamaa suomalaisen maaseutuvas- taisen yhteiskunnan ongelmaa, erityisesti Kuortaneen kunnan Mäyryn kylän kotitilaa. Elämäni merkityksellisimmät pai- kat ovat siellä.

Olen pyrkinyt kulinaariseen vivahteikkouteen ja tehnyt lapsuuteni ja nuoruuteni ajan ruokaa käsin, maasta, koneilla sekä eläinten avulla ja kautta. Tuottaessani ruokaa olen joskus ollut kainaloitani ja nivusiani myöten konkreettisesti paskassa tai maan sisässä. Tiedostaen ja otsa hiessä tehtyä ruokaa en halunnut myydä puhtaana kotimaisen ruoan kalleutta valitta- velle nirppanokille halvalla, siksi syvältä se on nostettu. Vielä neljä vuosikymmentä sitten pihassamme käyskentelivät possut, kanat, kissat, koirat, lehmät, hevonen ja muu varsin kattava kesy ja villi fauna. Jokainen syntynyt vasikka, porsas, kissanpentu, hunajasato, rehusato, jäistä vapautunut joki jne. oli riemun aihe, joskus taas oli pakko tappaa joku eläin ja polttaa kasvustoa. Vielä lukioikäisenä kerrankin vuodatin kyynelrauhasista *lacrimae*-nestettä ja sokelsin liettualaisen uk- kosenjumalan ja Mesopotamian zarathustralaisten pahuuden satana-verbistä johdetun henkilöitymän nimeä, kun en saanut tylsää ruotsalaista *Mora*-puukkoa iskettyä puhaltuvan *Pimun* (lehmä) kyljen nahan läpi. En edes kaksin käsin iskien saanut puhkaistua nautan pötsiä armollisesti; lehmä, jolla oli nimi, pääsi kuolemaan käsiini tuskallisesti. Sen jälkeen olen pitänyt puukkoni kärkeä myöten terävänä, jos pitää nimittäin tappaa tai pelastaa joku – nauta!

Mm. tällaista oli vastavuoroinen ja horisontaalisesti sidottu yhteisöllinen elämä valtiomme sisäisessä siirtomaassa, kal- leimpien vaihtoehtokustannusten raaka-aine-reservaatissa, jota kaupunkilaisporvari, -punaviherproletariaatti ja suurtuot- taja katsovat Ylen kanssa ylen. Nyt rakkauteni kohdetta valvovat virkaintoiset valkokaulusviranomaiset satelliiteilla, uni- oniviranomainen tekee yllätyskäyntejä ja mittaa palstat natsisenttimetrin tarkkuudella. Absurdia maavaltaa. 2020-luvulla talonpoika viimeinkin tuntee olevansa orja. Ei puutu kuin liikekannallepano puolustamaan...niin mitä?

⁵¹ Csíkszentmihályi 1990. *Flow*-kokemus on optimaalinen kokemuksellinen tila, jossa informaatio, joka saapuu ihmisen tietoisuuteen, on tasapainossa tavoitteellisen minän kanssa. *Flow*-kokemuksessa ihmisen koko kapasiteetti on paneutunut tavoitteelliseen toimintaan hyvin keskittyneesti, tällöin sulkeutuu kaikki muu tietoisuudesta. *Flow* on psyyken sisäistä vahvuutta ja kompleksisuutta lisäävä. Tilassa ihminen saa maailmankuvansa ja todellisuuskuvansa järjestykseen ja hal- lintaansa. Optimaalinen *flow*-kokemus syntyy ihmisen taitojen vastatessa täysin käsillä olevaa haastetta ja hänen ollessa äärimmäisen paneutunut tuon hetken kaikkein kiinnostavimpaan koettavissa olevaan aktiviteettiin. Csíkszentmihályi on tutkimuksissaan todennut ihmisten olevan kaikkein onnellisimmillaan elämässään juuri tällaisten virtaustilahetkien ai- kana.

Agnewin mukaan (2004) elämyksellisyys voi syntyä esteettisillä keinoilla, mutta merkittävä komponentti on myös "men- neisyyden kokeminen". Museoissa, näyttelyissä, juhlissa, historiakylissä, historiatapahtumissa, perinne-rekonstruktioissa ja jopa muistomerkkien äärellä katsoja tai osallistuja voi vaikuttaa myös säilyneiden artefaktien tai rekonstruoitujen olo- suhteiden läsnäolosta (myös paljon arkisemmissä tilanteissa). Historiatapahtumissa osallistuja voi lisäksi aikaansaada merkittävästi passiivista vastaanottajaa voimakkaamman kokemuksen aktiivisella osallistumisella.

syvemmän ymmärryksen historiasta. Moscardo käyttää tämän kaltaisesta tavoiteltavasta kognitiivisesta tilasta termiä *mindful* erotuksena käyttökeltvottomasta *mindless*-tilasta historian ymmärtämisessä. Parhaimmillaan draamallinen ennallistus on erinomainen menneisyyden kohtaamisen menetelmä, pahimmillaan kiusallinen ja epäinformatiivista pseudohistoriaa, jonka esittäminen ei palvele kenenkään intressejä.⁵²

Lähtöoletuksena tässä tutkimuksessa on, että historian tapahtumaa on alettava tutkia myös tapahtuman tapahtumisen oman omalakisien logiikan kautta, ja historiallisen tapahtuman ymmärtäminen on rakennettava tekstien rinnalla myös kielestä riippumattomilla ennallistamiskokemuksilla. Historiallista tietoa ei voi pelkistää vain läntisen kulttuurin lokeroituneeksi ja kielellisesti ilmaistaviksi väittä-miksi, se sulki tällöin pois paljon ihmisen toimintaa ja elämää, jotka sisältävät myös esimerkiksi ennallistamalla esille saatavaa historiallista tietoa.

4.2 Historian tapahtuman tulkintaimaginaatio

Brittiläinen historianfilosofi Robin George Collingwood määrittää historioitsijan episteemisesti kaikkein keskeisimmäksi tehtäväksi mielikuvituksen kautta tapahtuvan historiallisten henkilöiden tilanteiden uudelleen elämisen ja ajattelun (*reenactment*). Collingwoodin mukaan historiantutkijan velvollisuus on esittää mennyt kokemus uudelleen ja saavuttaa erityisesti tietämys mielestä, jonka avulla voidaan (ennallistuksessa kirj. huom.) jäljitellä (alkuperäiseen kirj. huom.) historialliseen tapahtumiseen osallistuneiden henkilöiden sisäistä puolta. Historioitsijan on luotava historian vaihetta tai tapahtumaa käsittelevästä aiheestaan koherentti esitys tekemättä tarpeettomia oletuksia. Collingwoodin näkemys on rohkea ja radikaali. Hän toteaa, että historiallinen menneisyys ei ole mitään menneisyyttä; se on nykyisyyttä. Collingwoodille menneisyys on olemassa vain historiaan eläytymisenä.⁵³

⁵² Moscardo 1996, 383, Huttu 2009. Sachatello-Sawyer et.al.(2002) käyttävät termiä *meaningful* muotoillessaan merkityksellisiä historiaan liittyviä persoonallisten kokemusten kriteereitä. Historian objekteja tutkiva etäännyntynyt positivistisen hengen omaavan subjektiivisen tutkijan myös soisi myös kokevan innoittavia persoonallisia elämyksiä historiallisten tietokoiden hypätessä yhteen.

⁵³ Collingwood 1978, 240-249; Stueber 2002; Cohn 2006, 179; Myös D’Oro 2004. “*it is by historical thinking that we re-think and so rediscover the thought of Hammurabi or Solon; it is in the same way that we discover the thought of a friend who writes us a letter.*”. Collingwoodin käsityksen mukaan on itse asiassa yhdentekevää, kuinka kaukana menneisyydessä on tapahtunut ennallistuksessa kuvaamamme tapahtuma. Hän ei tähtää eksaktiin ja täysin oikeaan (*correct*) historian tapahtuman tulkintaan ja ymmärrykseen, vaan tarpeeksi oikean tyyppiseen tulkintaan (*correct kind of interpretation*), jonka täytyy nojata ennallistajien valideihin käytännön tekoihin ennallistusunäytöksessä. Heuristiikka on olennainen elementti historian ymmärtämisessä, ja sitä ei luonnontieteellinen rationalismi saa estää toimimasta.

R.G. Collingwood formuloi historiantutkimuksen keskeisimmäksi ongelmaksi kysymyksen: kuinka on mahdollista ymmärtää toista? Kuinka on mahdollista ymmärtää kaukana menneisyydessä vaikuttaneen ja eri nykyajasta täysin poikkeavilla uskomussysteemeillä maailmaa ymmärtäneen historian agentin ajattelua? Teoksessaan *The Idea of History* Collingwood määrittelee historioitsijan tehtäväksi ”mielikuvituksen kautta elää uudelleen historiallisten henkilöiden tilanteet (reenactment) ja siten luoda tältä pohjalta yhtenäinen kertomus historiallisista tapahtumista”. Collingwood kutsuu tätä mielikuvituksen tyyppiä Immanuel Kantia mukaillen aprioriseksi koska kyse on ”samasta henkisestä toiminnasta, jonka avulla voimme mieltää aistihavaintomme ulottumattomissa olevia asioita”. Collingwoodin mukaan reenactment-prosessissa on kyse siitä, että historioitsijan on korostetusti pyrittävä luomaan mahdollisimman koherentti esitys aiheestaan, ehkä jostakin tapahtumahistorian vaiheesta tai historian tapahtumasta. Historioitsijan voidaan Collingwoodin mukaan todeta pysyvän ammattitaitoisesti oman ammattinsa piirissä, jos hän ei tee tarpeettomia ja varsinkaan virheellisiä oletuksia. Historioitsijan hallittua ja ammattitaitoista mielikuvituksen käyttöä voidaan historiankirjoituksen kannalta tällöin luonnehtia ns. strukturaaliseksi vastakohtana ns. ornamentaaliselle, joka Collingwoodin mukaan on vakavan historian kirjoittamisen sijaan historiallisen romaanin kirjoittajan alaa.⁵⁴

Mielikuvituskonstruktiot ovat Collingwoodin mukaan ne resurssit, joiden varassa historioitsija suorittaa lähdekritiikkiinsä. Vain kurinalaisesti ja ammattitaitoisesti rakennettujen mielikuvituskonstruktioiden perusteella historioitsija voi arvioida lähteiden pohjalta muodostuvan kokonaiskuvan koherenssia. Standardilähteiden väittämistä huomattavasti poikkeavat historioitsijan väittämät siitä, mikä olisi voinut olla motivaatioiltaan uskottavaa joidenkin historiallisten taviksien tai avainhenkilöiden toiminnalle tietyssä tilanteessa, hänen on noudatettava heuristista omaa vapaata intuitiotaan todennäköisimmän motivaation suhteen. Collingwood tekee eron historian ulko- ja sisäkuoren välillä. Ulko-kuorta ovat muistiin merkityt tapahtumat, historiallisten henkilöiden teot. Historioitsijan tehtävänä on niiden lisäksi selvittää sisäkuori eli mahdolliset kognitiivisen tason ajatukset, jotka ohjasivat näitä henkilöitä. Collingwood päätyy toteamaan, että ”kaikki historia on ajattelun historiaa”. Historioitsija elää uudelleen mennyttä ajattelua historiallisten tietojensa puitteissa ja samalla virheitä korjaten kritisoi sitä tehden myös omat perustellut arvionsa historiallisen tapahtuman merkityksestä. Tätä tehdessään historioitsija on tietysti aina oman aikansa ehdollistama esiyymärryksineen, ja tässä suhteessa historiankirjoitus on aina historian uudelleentulkintaa historioitsijan omalle ajalle.

⁵⁴ Collingwood 1978, 240-249.

Ennallistukseen sovitettuna menneen kokemuksen uudelleen esittäminen on oltava perusteltu. Collingwoodin mukaan menneisyyden uudelleen esittäminen ei tee esiintyvistä henkilöistä läpinäkyvän fiktiivisiä.⁵⁵

Henry Baconin mukaan maailman mieltäminen on luovaa, jostain situaatiosta käsin suhteen luomista todellisuuteen. Mielikuvitus käytettävissä olevaan tieteelliseen tietoon ja analyyttisiin arviointimethodeihin yhdistettynä mahdollistaa historiallisten henkilöiden toiminnan motivaatioiden ja heidän elinolosuhteidensa mieltämisen. Mielikuvituksen avulla voidaan hahmottaa menneisyyden ihmisiä ohjanneita mentaalaisia tekijöitä. Mitä kauemmaksi menneisyyteen historioitsija huomionsa kohdistaa, sitä enemmän korostuu hypoteettinen elementti tässä eläytymisessä.⁵⁶

Ricoeurin tarkennuksen mukaan Collingwoodin historiallinen metodi rakentuu kolmesta askeleesta: historiallisen ajattelun dokumentatiivisen luonteen ymmärtämisestä, tämän dokumentin tulkintaimaginaatiosta ja lopulta tämän kuvittelun menneisyyden elementtien ennallistaminen (*reenacting*) nykyhetkessä.⁵⁷ Tämä Collingwoodin kolmen askeleen historiallinen metodi sekä Ricoeurin historiografisen operoinnin dokumentoivan, ymmärtävän ja selittävän sekä esittävän nelivaiheinen malli yhdistetään tutkimuksen lopussa Kolbin kokemuksellisen oppimisen malliin. Kolbin neljän vaiheen kanssa rinnakkain tarkasteltuna historiallisen ajattelun dokumentatiivisen tutkinnan vaihe liittyy Kolbin kokemukseen ja sen reflektointiin, Collingwoodin tulkintaimaginaatiota kuljetetaan rinnakkain Kolbin refleктоivan ja teoreettisen tarkastelun vaiheiden kanssa ja lopulta Kolbin konkreettisen aktiivisen toiminnan vaihe on rinnakkainen Collingwoodin nykyhetkisen ennallistuksen (*reenacting*) kanssa. Ricoeurin mallin vaiheet kytkeytyvät sellaisinaan Kolbin vastaaviin neljään vaiheeseen.

Lauri Rauhala rakensi holistisen ns. monopluralistisen ihmiskäsityksensä soveltaen Edmund Husserlin fenomenologiaa sekä Martin Heideggerin eksistenssifilosofiaa. Rauhalan malli pyrkii luomaan lähtökohtia ihmisen olemassaolon kokonaisuuden ymmärtämiselle. Rauhalan mukaan ihminen on kehollinen, tajunnallinen ja situationaalinen eli elämäntilanteeseensa kietoutunut olento, jonka em. toisiinsa palautumattomat olemisen tahot tekevät ihmisestä ainutlaatuisen olennon. Tämän kolmikantaisen ihmiskäsityksen kehollisuus on aineellis-orgaanista tapahtumista, konkreettista toimintaa, joiden ehtona on fyysinen koskettavuus. Rauhalan mukaan tajunnallisuus on psyykkis-henkistä olemassaoloa. Tajunnan perusrakenteena on ajan ja paikan sidonnaisuudet ylittävä mieli ja mielellisyys, jonka

⁵⁵ Collingwood 1978, 240-249; Cohn 2006, 179.

⁵⁶ Bacon 2015.

⁵⁷ Ricoeur 1984, 6.

avulla ymmärrämme tai tunnemme ilmiöt ja asiat joksikin. Mieli antaa ilmiöille ja asioille merkitykset, jotka koetaan ja ilmenevät jossakin tajunnan tilassa eli elämyksissä. Elämyksellisiä tiloja ovat esimerkiksi havaintoelämykset. Merkityssuhteet organisoituvat suhteutumalla jo edeltä tunnettuun, ymmärtämisyhteyden muodostavaan, kokemusperustaan ja olemassa olevaan tiedettyyn.⁵⁸

Situationaalisuudella Rauhalan ihmiskäsityksessä tarkoitetaan ihmisen kietoutumista situaationsa, todellisen elämäntilanteensa, kautta todellisuuteen. Osa situaation kohtalonomaisista komponenteista, kuten vanhempia, yhteiskuntaa ja kansalaisuutta ei voi vaihtaa. Toisaalta toisia situaatioon vaikuttavia moninaisia komponentteja on valittavissa vapaan tahdon ja suuntautumisen mukaisesti, kuten ihmissuhteet, arvot, normit jne. Jokaisen ihmisen situaatio on ainutkertainen ja yksilöllinen.⁵⁹

Rauhalan ihmiskäsityksessä tietäminen ja oppiminen ovat kolmivaiheisen prosessin tulosta: oppimisen ja tiedon muodostamisen lähtökohta on konkreettisen kehollisen lähivaikutuksen kokeminen. Toisessa vaiheessa kehollinen kokeminen yhdistyy komponenttina ihmisen situationaalisuuteen, kolmannessa, psyykkisessä ja henkisessä, vaiheessa yksilö, kokija, ymmärtää koetun ilmiön joksikin ja tietäminen tulee mahdolliseksi havainnon täydentyessä riittävin aistielämyksin tietoiselle asteelle. Oppiminen on tietoiseksi tulemistä tietoiseen maailmankuvaan sijoittuvien merkityssuhteiden organisoitumisena, täydentymisenä, selkeytymisenä ja realisoitumisena keskeisten ymmärtämisyhteyksien avulla.⁶⁰

Teatteriteoreetikko Stanislavski loi käsitteen *tunnemuisti*. Tunnemuisti-käsite selittää näyttelijän toimintaa hänen käyttäessä omia henkilökohtaisia muistojaan ja niihin liittyviä esiintymistilanteisiin kytkettävissä olevia tunnetiloja roolinsa rakentamiseen. Stanislavskiin on usein liitetty myös käsite ”psykologinen realismi”, joka tarkoittaa roolihenkilöiden rakentamisessa pyrittäyn totuudenmukaisuuteen. *Näyttelijän työssä* Stanislavski opastaa historiallisen materiaalin keräämiseen havaintokyvyn avulla. Tunnettuja tilannekuvia historiasta voi värittää omalla mielikuvituksella. Tunnepohjainen materiaali, josta näyttelijä luo ihmishengen elämää, on vaikeasti hankittavaa. Näyttelijän tulee kysyä rehellisesti vastaten kysymyksiä: *kuka, mitä, milloin, missä, mistä syystä, mitä varten* tapahtuu se mitä tutkin? Kysymykset ovat samat, joita historiantutkijat yleisesti käyttävät työnsä jäsentäjänä. Karakterologinen materiaali on näkymätöntä, abstraktia, määrittelemätöntä ja vain sisäisesti

⁵⁸ Backman 2016; Anttila s.a.

⁵⁹ Backman 2016; Anttila s.a.

⁶⁰ Backman 2016; Anttila s.a.

aistittavissa. Monimutkaisessa tiedonhankintaprosesissa ja tiedonluomisprosessissa voidaan turvautua elämänviisauteen, inhimillisiin kokemuksiin, herkkyyteen ja intuitioon.⁶¹

On todettu⁶², että intuitiolla voidaan saavuttaa parempaakin historiallista tietoa kuin staattisella päätelyllä. Intuition avulla on mahdollista tunnistaa heikkoja signaaleja ja hahmottaa systeemiä kokonaisuuksia. Intuitiolla vain on taakkanaan kulttuurinen stigma, intuitiolla tuotettu tieto joudutaan salaamaan tai verhoilemaan se rationaalisen päättelyn tulokseksi. Historialliset ongelmat ovat sekavia tapahtumavyöhytejä, joita päättelevä äly ei pysty ratkaisemaan yksin, tarvitaan visionäärisyyttä ja kykyä nähdä ja luoda vielä tuntematonta. Intuitiivisessa työskentelyssä ratkaisuun johtaa työskentely itsensä kanssa sen sijaan, että työskentelisi varsinaisen ongelman kanssa. Tätä itsensä kanssa työskentelyä on kuvattu itse tutkittavaan kohteeseen sulautumisena, jotkut kokevat suoraa tietämistä (*direct knowing*), joka ei perustu aiemmin opittuun.

1870–1933 eläneen suomalaisen kirkkohistorian professorin Jaakko Gummeruksen mukaan historioitsijalla, erityisesti kirkkohistorioitsijalla, on erityisvaatimuksia, jotka nousevat tutkimuskohteista. Kriittisyyden ohella Gummerus vaatii tutkijalta kongenialiteettia eli eläytymistä tutkittavan aikakauden aatteisiin ja ihanteisiin. Kongenialiteetti tarkoittaa historioitsijan kykyä eläytyä ja eläytymisen avulla ymmärtää menneisyyden ihmisiä ja heidän tekojen takana olevia vaikuttimia. Gummeruksen mukaan kylmän tunteeton suhde tutkimusaiheeseen objektiivisuuden nimissä on suoranainen erehdys. Yksilöiden sisäisen elämän oikea ymmärtäminen on historiallisen tapahtumisen tulkitsemisessa erityisen tärkeää. Talonpoikaisuutta Gummeruksen mukaan pystyy täysipainoisesti selvittämään ainoastaan talonpoikaisen ajatusrakennelman sisäistänyt henkilö⁶³. Gummeruksen lähestymistapa tarkoittaa, *mutatis mutandis* että viisikkään taistelua Napuen rintamalla ei voi ymmärtää talonpoikaisesti impotenttinen historioitsija. Hän voi kyllä tuottaa tarkkoja taistelujäljennöksiä, mutta ei voi tehdä muille ymmärrettäväksi oman alueen erityisellä puolustuskäskyllä veloitettua itsellistä ja venäläistä maaorjuutta kavahtavaa talonpoikaa.⁶⁴

⁶¹ Stanislavski, 2011, 164–170. Stanislavskiin liitetyn psykologinen realismi -käsitteen (roolihenkilöiden rakentamisessa pyritään totuudenmukaisuuteen) sekä muiden Stanislavskin varhaisten teorioiden pohjalta alettiin Yhdysvalloissa opettaa metodinäyttelemistä. Tähän pohjautuvan koulutuksen ovat saaneet useat useiden vuosikymmenien eturivin Pohjois-Amerikkalaiset näyttelijät, joista yksi tunnetuimmista lienee Marlon Brando.

⁶² Raami 2015a, 2015b.

⁶³ Tutkija lienee edellä tutkimuksen tekstissä osoittanut olevansa ns. totaalinen talonpoika, joka on sisäistänyt ylisukupolvisen talonpoikaisen ajatusrakennelman.

⁶⁴ Ijäs 1993, 278–283.

4.3 Historian tulkintaehdotuksia tuottavan historiografisen operoinnin vaiheet

Ranskalaisfilosofi Paul Ricoeur jakaa historiografisen operoinnin kolmeen vaiheeseen: dokumentoituvaan, ymmärtävään ja selittävään sekä esittävään vaiheeseen. Näiden vaiheiden kautta oletetaan, että valmistunut esitys historiasta on luonnehdittavissa paikkansa pitäväksi tulkinnaksi menneisyydestä. Sivulan mukaan historiografisen operaation tuottamat historian tulkintaehdotukset liittyvät yhteisön jaetuksi historiaksi erityisen kokemuksellisen historioitumis- ja omaksumisprosessin myötä. Paul Ricoeur käyttää tästä omaksumalla tapahtuvasta historioitumisesta termiä *representance*. Vaikeasti käännettävä termi *representanssi* viittaa prosessiin, jossa esitetty historia kytkeytyy yksityisiin ja jaettuihin muistikuihin ja osallistuu kadonnutta menneisyyttä tietoisuudessamme korvaavien mielikuvien muodostumiseen.⁶⁵

Muisti on nykyisen kognitiivisen psykologian käsityksen mukaan konstruktiiivinen⁶⁶ ts. luonteeltaan kulloinkin työstettävää skeemaa tukevia uusia muistoja luova. Henry Baconin mukaan kognitiivinen psykologia onkin antanut taustatukea sille, että menneisyyden ihmisten motivaatioiden kartoittamiseksi on kyettävä astumaan menneisyyden ihmisten asemaan mentaalisen rekonstruktion kautta. Menneisyyden ihmisen ymmärtäminen tapahtuu simuloimalla heidän mielenliikkeitään omassa mielessämme.⁶⁷

On selvää, eläytymisen ja rekonstruktion hypoteettinen elementti korostuu että mitä kauemmaksi menneisyyteen historioitsija huomionsa kohdistaa. Laajemman ennallistamiskontekstin kanssa koherentteja, luotuja tilanteita ei voi lähtökohtaisesti pitää täysin kontrafaktuaalisina. Vain täysin determinoidussa materialistisessa maailmassa ei voi olla vapaata tahtoa eikä ennallistuksissa luovuuden mahdollisuutta. Savolaisen mukaan⁶⁸ ennallistuksessa on mielekkyyttä, joka perustuu *reenactorin* kykyyn kuvitella toimilleen funktioita ja toiminnoille loogisesti täydentäviä ja niveltäviä käyttäytymiselementtejä.⁶⁹

⁶⁵ Sweeney 2004; Sivula 2012,

⁶⁶ Nolen-Hoeksema et. al. 2009, 298–307.

⁶⁷ Bacon 2015.

⁶⁸ Savolainen 2013, 404.

⁶⁹ Bacon 2015.

5 FENOMENOLOGIA

Fenomenologia-termin alkuosa on johdettu kreikan sanasta *fainomenon* (kr. φαινόμενον), joka voidaan kääntää suomen kielen *ilmenevä-* ja *ilmiö-* sanoiksi. Käsitteen loppuosa on ilmeisen yleisesti tunnettu käsite, joka viittaa tieteeseen. Kirjaimellisesti fenomenologia tarkoittaa ”oppia ilmenevästä”. Termin otti ensimmäisenä käyttöön saksalainen luonnontieteilijä ja filosofi Johann Heinrich Lambert teoksessaan *Neues Organon* (1764), jossa käsite merkitsi oppia joltakin näyttämisestä.⁷⁰

5.1 Husserl

Edmund Husserl omaksui käsitteen Franz Brentanolta, jonka johdolla hän opiskeli filosofiaa Wienissä 1800-luvun lopulla. Husserl uppoutui siihen, mikä on ihmiselle lähtökohtaisin todellisuus ja alkoi nimittää fenomenologiaksi uudenlaista tapaansa lähestyä logiikan ja tieto-opin peruskäsitteitä. Hänen tarkoituksenaan oli osoittaa mielettömäksi ns. looginen psykologismi, joka pyrki palauttamaan logiikan lait ihmisen tosiasiallista ajattelua koskeviin psykologisiin säännönmukaisuuksiin. Husserl joutui korostamaan, että fenomenologia ei nimenomaan ole psykologiaa, koska fenomenologia ei pyri kuvailemaan tietoisuuden ilmiöitä empiirisinä tosiasioina vaan tarkastelee niiden rakenteellisesti välttämättömiä olemuksia (*Wesen*), joiden ei voida mielekkäästi edes kuvitella olevan toisin. Husserl syventyi siihen, mikä ihmiselle on lähtökohtaisin todellisuus. Laajoissa menetelmällisissä tutkimuksissaan Husserl jatkossa täsmensi fenomenologiaksi kutsumaansa menetelmää. Husserl kohottaa kehittämänsä tieteen – jonka kattaman ala valtavuutta ei kyetä kuvittelemaan – tieteenksi, joka ei siis ole psykologiaa vaan tietoisuuden fenomenologiaa, ja joka on vastakkaista tietoisuuden luonnontieteelle.⁷¹

Edmund Husserl määrittäi fenomenologisen ankaran tarkastelutavan. Tutkiva ihminen jäsentää todellisuuden itse, ja me jäsenämme maailmaa jatkuvasti fenomenologisesti, vaikka emme

⁷⁰ Backman & Himanka 2014.

⁷¹ Backman & Himanka 2014; Himanka 2002, 11; Husserl 2016, 32–33, 43. Husserlin mukaan psykologiaa on johtanut harhaan fyysis-kemiallisen metodin mukainen tieteellisen metodin lumekuva.

ymmärräkään sitä ja sen perustavuutta. Tässä tutkielmassa toisiaan tukevat historiallinen ja fenomenologinen lähestymistapa luovat kokonaisvaltaisen jäsennyksen. Historiallinen ennallistaminen sopii fenomenologian havainnollistamiseen hyvin, sillä lopulta vuoden 1714 Napuen taistelun ratkaiseva tarkastelutapa on fenomenologinen – taistelu taistelijana taistelukentällä. Asiakirjatarkastelu tuottaa ilman muuta hyödyllistä tietoa Napuen taistelusta, mutta fenomenologian, ilmiön ilmenemisestä lähtevän tarkastelun kannalta se ei riitä. Pelkän ulkokohtaisen Napue-tiedon sijaan meidän tulee pyrkiä totuuteen. Husserl itse kutsui tämän kaltaista vaativammin asetettua tieteellisen tutkimisen kehystä ankaraksi tieteeksi ja kehitti fenomenologian menetelmäksi, jolla tavoiteltaisiin lähtökohtaisempaa ja alkuperäisempää tieteellisyyttä.⁷²

Fenomenologiassa on Husserlin mukaan lähdettävä liikkeelle ilmeisyydestä eli totuudesta, jossa tutkittava asia on elävästi läsnä omana itsenään ja alkuperäisesti. Fenomenologiassa Napuen taistelu todellistuu taistellessa, kohde on siis ilmeisellä tavalla läsnä, taistelu todellistuu ilmeiseksi siksi, että ”minäkin olin siellä”. Koska taistelu ei ole todellistunut esimerkiksi filosofian ja historian opiskelijoille, heidät on mahdollisuuksien mukaan vietävä taistelemaan itse ennallistamisen työskentelytyövoimain. Vasta taistelun todellistumisen jälkeen voidaan sanoa historian opiskelijasta, että hänellä on totuutta vastaavaa tietoa Napuen taistelusta. Muussa tapauksessa heillä on ainoastaan ylimalkaista, spekulatiivista ja arvotonta tietoa tästä historiallisesta tapahtumasta.⁷³

Filosofia on perinteisesti mielletty pelkkään pohdiskeluun perustuvaksi. Luonnontiede puolestaan on mielletty kokeelliseksi ja kokemusperäiseksi. Fenomenologia kuitenkin lähtee liikkeelle perinteistä käsitystä laajemmin ymmärretystä havainnosta. Luonnontieteellisessä tutkimustavassa kokemuksen ymmärtämisen suhteen syntyy ongelma. Lähtökohtaisesti subjektiivinen ote, tutkimusraporteissa jopa tutkijan minä-muoto, alkuperäinen kokemus, kokemus kokemuksena rajataan pois. Husserlille kokemus on toimintaa, jossa kokevan kokema on kokemuksessa sellaisenaan, sellaisena kuin se on. Luonnontieteellisessä kokeessa tarkastelun kohteena on lähinnä teoria, oikeassa oleminen - ei todellisuus ja totuus. Napue-esimerkissä historiallisista asiakirjoista ei saa vetää johtopäätöksiä ilman itse taistelun kokeneen fenomenologista jäsennyttä.⁷⁴

Fenomenologisen tarkastelun lähtökohta on siis todellistuminen, vuoden 1714 Napuen taistelun siirtyminen menneisyydestä, poissaolosta läsnäoloon ja jatkuvaan nykyhetkeen. Kehittäessään

⁷² Himanka 2017, 79–80.

⁷³ Himanka 2017, 81–84.

⁷⁴ Himanka 2017, 85–86.

ymmärrystä Kaarle XII:n joukkoihin nostettujen talonpoikien taistelusta tutkielman tekijä matkustaa useita kertoja Isoonkyröön, on itse elänyt 52 vuotta pohjalaisena talonpoikana, asunut Kyrönjoen rannalla vastapäätä Isonkyrön keskiaikaista kirkkoraunioa, harjoittanut reserviläisenä kesä- ja talvisotaa yli sata kertausharjoitusvuorokautta eikä ymmärrä venäjän kieltä. Laajan elämäkokemusrppään myötä voidaan väittää, että Untamo Lahti on erinomaisen soveltuva viisikkääksi. Historiallinen asiakirjatiede voisi päätyä samaan lopputulokseen, mutta erilaisesta näkökulmasta. Tuolloinkin tutkijan tulisi olla äärimmäisen luova, lopputuloksen kuitenkin ehkä muistuttaisi Keskisarjan faktallis-fiktivisiä teoksia (esim. Murhanenkeli) tai Loukolan teoksia (esim. Buharan satakieli). Fenomenologiselta kannalta em. kokemustaustan omaava talonpoika tuntee vuonna 2014 kehossaan, mitä Napuen taistelu oli vuonna 1714.⁷⁵

Luonnontieteilijä ei voi edellyttää Kuun tai Auringon tutkijaa käymään paikan päällä, vaikka fenomenologiasta käsin jäsentämällä tätä voisi edellyttää. Fenomenologiassa asia itse on lähtökohtaisesti läsnä sen kokijalle. Historian opettajan on itse koettava Napuen taistelu, sillä opettajana hän ei saa arvioida historian tapahtumaa, jota ei ole itse ammentanut ilmeisyydestä ja omasta kokemuksestaan, jossa Napuen taistelu on läsnä sellaisenaan, omana itsenään. Historian opettaja johtaa oppilaansa kokemaan taistelun vastaavalla tavalla. Oppivan yhteisön yhteinen kokemus taistelusta on kaikille yhteinen ja pätevä näkemys, läsnäolevampi kuin luonnontieteen objektiivinen teoria.⁷⁶

5.2 Fenomenologinen lähestymistapa

Tieteenfilosofiselta suuntautumiseltaan fenomenologia on polarisoitunut analyttiselle filosofialle vastakkaiseksi filosofiseksi suuntaukseksi. Ippo Hirvonen on menestyksekkäästi paikantanut ja osoittanut fenomenologian kehittyneen vastakkaiseksi näkemykseksi myös eksternalismin kanssa.⁷⁷

Fenomenologia on täsmentynyt tarkoittamaan tieteenfilosofista suuntausta, joka korostaa ihmisen henkilökohtaisiin havaintoihin ja subjektiivisiin kokemuksiin perustuvaa tiedon tuottamista. Pintapuolinenkin tarkastelu esimerkiksi Jyväskylän yliopiston kirjaston JYKDOK-tietokannoista osoitti,

⁷⁵ Himanka 2017, 86-87, Keskisarja 2020, Loukola 2020.

⁷⁶ Himanka 2017, 87-88.

⁷⁷ Hirvonen 2017, 9; Bäckgren 2016; Jalo 2017. Eksternalismin mukaan mentaalinen sisältö on ulkoista; ajatukset tämän näkemyksen mukaan eivät siis ole mielessä. Eksternalismin mukaan ihmisen mielen sisältöä ei voi täsmentää, ellei mukaan oteta asioita, jotka eivät ole esim. pelkäävän henkilön mielessä.

että fenomenologista tutkimusta tehdään hyvinkin runsaasti ja mitä erilaisimmista aihepiireistä: maisteriopintojen opinnäytteinä, lisensiaatintutkimuksina sekä väitöskirjoina.⁷⁸

Tutkimusstrategiana fenomenologia korostaa kokemusta, aistihavaintoja ja niihin perustuvaa ymmärryksen muodostumista tutkimuskohteesta tai myös tutkijan itsensä ja tutkijan omien kokemusten ja ymmärryksen muodostumisen introspektion kaltaiseen tarkkailuun, jota hyödyntämällä tutkimuskohde pyritään löytämään sen keskeinen olemus. Tavoitteena on oman välittömän kokemuksen kautta tuottaa tutkimuskohteesta syvällistä olemuksellista tietoa. Tutkimuksessa kohdetta kuvataan ja analysoidaan tutkimusprosessin aikana muodostuneiden kokemusten avulla. Husserlin määrittelemän fenomenologian ensimmäisen periaatteen mukaan vain niitä väitteitä voidaan esittää, joiden koetaan olevan väittäjälle läsnä. Asioita ei ymmärretä teorioiden valossa vaan asioiden elävässä läsnäolossa. Fenomenologisen tutkimusstrategian lähtökohtana on tutkijan teorioihin sitomaton avoimuus: tutkimuskohdetta pyritään lähestymään puhtaalla mielellä ilman ennalta määrättyjä oletuksia, määritelmiä tai teoreettista viitekehystä. Strategian luonteelle hyvin leimaa-antavaa on syvälinen pohdiskeleva ote – ei fysikaaliset kokeet.⁷⁹

5.3 Fenomenologinen analyysi yleisellä tasolla

Fenomenologinen analyysi on laadullinen analyysimenetelmä, joka perustuu välittömien havaintojen tekemiseen ja tutkimuskohteesta saadun kokemuksen pohdintaan yleisellä kognitiivisella tasolla ja reflektointiin, jossa otetaan kokemuksen tulkintaan myös emotionaalisia seikkoja mukaan. Yleensä tieteellisessä tutkimuksessa pyritään tutkijan subjekti ja persoona etäännyttämään vääristä tutkimustuloksia. Fenomenologisessa analyysissä kokeva ja tutkiva subjekti on ilmiön keskeinen elementti. Fenomenologisen analyysin lähtökohtana on *epokee*, tutkijan täysi avoimuus, puhtaus: tutkimuskohdetta pyritään lähestymään ilman ennalta määrättyjä hypoteeseja, määritelmiä tai aikaisemmin luotua teoreettista viitekehystä, jos se vain yleensäkin on mahdollista. Tutkijan havaintoa tai kokemusta 'häiritsevien' ulkoisten tekijöiden eliminoimista tutkimustilanteessa kuvataan fenomenologisen reduktion käsitteellä. Fenomenologinen analyysi voi rakentua tutkimuskohteen tarkastelun

⁷⁸ Lähdesmäki ym. 2012. Jyväskylän yliopiston Humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan jatkuvasti päivitettävä laajahko hankesivusto Menetelmäpolkuja humanisteille tarjoaa aineistoa itsenäisen opiskelun ja opinnäytetöiden tekemisen tueksi. Sivusto ei pyri olemaan kattava kuvaus tutkimusmenetelmiin liittyvän ongelmakentän nyansseista, vaan sen tavoitteena on antaa kokonaiskuva, joka helpottaa jäsentämään menetelmiin liittyvää tietoa.

⁷⁹ Lähdesmäki ym. 2012; Himanka 2002, 15; Husserl 2016. Husserl itse pyrki välttämään psykologiatieteen introspektio-termiä, koska halusi pitää fenomenologian puhtaana psykologisista vaikutteista.

lisäksi tutkijan itsensä ja omien kokemusten ja ymmärrysprosessien tarkastelusta, kuten allekirjoittanut tulee gradussaan tekemään.⁸⁰

Fenomenologinen analyysi on laaja ja väljä yleisnimitys erityyppisille fenomenologian tieteenfilosofiseen suuntaukseen perustuville tutkimusnäkökulmille. Nämä eri orientaatiot voivat painottua esimerkiksi tutkittavien ihmisten tai tutkijan omiin kokemuksiin, tulkintojen tekemiseen tai jopa kehollisiin ja ruumiillisiin kokemuksiin. Käytännössä fenomenologista analyysia voidaan aina yhdistää useisiin muihin analyysitapoihin. Analyysia voidaan esimerkiksi kuvata fenomenologis-hermeneuttiseksi, jolloin fenomenologian periaatteita yhdistetään kohteen tulkinnalliseen analyysiin. Empirismissä kokemusta tarkastellaan tietona, fenomenologiassa kokemusta tarkastellaan kokemuksena ja taidetta taiteena.⁸¹

5.4 Fenomenologinen reduktio ja intentionaalisuus

Epokeen rinnalla fenomenologian metodologisia otteita on fenomenologinen reduktio. Reduktio fenomenologisessa asenteessa nostaa esiin kysymyksen puhtaan tietoisuuden (tietoisuus sellaisenaan pidättyen metafysisistä maailman olemassaoloa koskevista arvostelmista) ja kohteiden annettuuden välisestä suhteesta. Reduktion myötä kohteen havaitsijan kiinnostus siirtyy siitä, mitä kohde olemassaolollisesti on, siihen, miten kohde olemuksellisesti on. Reduktion myötä kohteen havaitsija tietää, että kohde ilmenee aistidatan ja siihen kytkeytyvien toissijaisten kvaliteettien yhdistyessä. Reduktion myötä irrottaudumme totutetusta todellisuudesta todelliseen todellisuuteen, reduktio purkaa tottuksen luonnollisuuden ja asettaa kokemuksen tutkijan aloittamaan puhtaasta alusta.⁸²

⁸⁰ Lähdesmäki ym. 2012. Yleensä ns. puhtaan eli ennako-olettamuksista vapaa havainnointi lienee erittäin vaikeata toteuttaa. Ihmisen mielessä on aina havaintoja ohjaavia skeemoja tuloksia vääristämässä. Filosofisena ajatuskokeena ehkä voitaneen mieltää jossain erityisessä tilanteessa mahdollistuva *puhtaan* havainnoinnin tila. Epokee (kr. *εποχή*, *epokhē*), fenomenologinen epokee eli sulkeistaminen on fenomenologiassa käytetty termi, joka tarkoittaa tietyn osa-alueen rajaamista tutkimuksen ulkopuolelle. Kuten edellä on todettu, fenomenologia tutkii noemaa ja havaintokokemusta, eikä ole niinkään kiinnostunut havainnon materialistisesta kohteesta ja sen olemassaolosta. Se ei kiistä tai vahvista sitä, vaan se sulkeistaa havainnon ihmisen ulkopuolisen osion, koska sitä ei kiinnosta se. Edmund Husserl otti antiikin filosofian termin käyttöön 1931. Tavoitteena on todellisuuden ”kadottaminen sen uudelleen löytämiseksi” epokeen avulla, eli sulkeistamalla todellisuus.

⁸¹ Lähdesmäki ym. 2012; Himanka 2002, 16.

⁸² Himanka 2002, 19; myös Hirvonen 2017, 10-13. Husserl käyttää omissa fenomenologista metodologiaa valaisemaan pyrkivissä esimerkeissään omenapuu-vertausta. Puutarhan omenapuun aktuaalinen olemassaolo ja sen relaatio havaitsevaan subjektiin sulkeistetaan. Kaikki kuitenkin on ennallaan. Redusoitu havainto on yhä havainto kohteesta, mitään havainnossa ilmenneitä kvaliteetteja puu ei ole menettänyt. Puu voi aina palaa ja hajota esimerkiksi kemiallisiin elementteihinsä, mutta puu-havainnosta kehkeytynyt merkitys ei voi palaa. Merkitystason tietoisuus on Husserlin mukaan ainoa tie todellisuuteen.

Fenomenologinen reduktio ja epokee voidaan yhdistää kohteiden kokemista ja tietoisuudelle ilmene- mistä avaaviksi filosofiseksi peruskiviksi. Näillä välineillä voidaan ryhtyä hahmottelemaan vastauk- sia tietoisuudelle ilmenemisestä, kohteiden kokemisesta ja ylipäättänsä kokemuksen luonteesta nou- seviin kysymyksiin.⁸³

Husserlilaisen fenomenologian pääasialliseksi tutkimuskohteeksi on kehkeytynyt tietoisuuden suun- tautuminen tietoisuuden kohteisiin, eli intentionaalisuus. Intentionaalisuus käsitteenä tarkoittaa sub- jektin kohteisiinsa suuntautumista mentaalisine tiloineen.

Reduktio fenomenologian liikkeellepanevana aktina on osoittautunut vaikeaksi temaksi Husserl-tut- kimuksen alueella. Napuen taistelun tapauksessa ennallistus rakentuu dekonstruktioon, jossa taistelu redusoidaan olennaisten elementtiensä nimimaalisimpaan muotoon. Minimaalisen jäsennyksen jäl- keen jäljellä ovat enää ilmiö ja sen ilmeneminen. Historian opetuksessa todellisista tapahtuneista ta- pahtumista ei vain kerrota, vaan opiskelijalle tarjotaan mahdollisuus itse taistella Napuen taistelu. Tämä tutkimus lienee omalta osaltaan myös metafenomenologiaa, koska tutkimuksen aikana ei pel- kästään toistella ja selitellä Husserlin ajatuksia ja fenomenologisia periaatteita, vaan niitä todella käy- tetään ja koetaan kokemus.⁸⁴

5.5 Subjektiivinen tiedonintressi

Husserl esittää tietokäsityksensä ja metodinsa tarkentuvan kahden todellisuuden tarkastelualueen kautta: 1) tiedon kohteina havaittavien ulkoisen maailman asioiden ja esineiden kautta ja 2) tietoisuu- den sisäisen maailman kautta, eli ulkoisia asioita ja esineitä tavoittavien subjektiivisten ajatusten kautta. Fenomenologiassa ulkoisen maailman piiriä kutsutaan transsendenssin alueeksi ja sisäistä pii- riä immanenssin alueeksi.⁸⁵

⁸³ myös Hirvonen 2017, 12-13.

⁸⁴ Himanka 2017, 95–96. Kokemuksen tarjoaminen esimerkiksi koulujen uskonnonopetuksen yhteydessä on herättänyt aggressiivisissa ideologisissa uskonnonvastaisissa ryhmissä kritiikkiä. Fenomenologiselta katsantokannalta opiskeli- joille tulisi erityisesti tarjota esim. uskonnollisissa rakennuksissa käyntejä ym. Kaikille yhteisen uskontotieto-oppiai- neen kehittelyn voi fenomenologi myös nähdä rakentuvan radikaalisti virheelliselle tieto- ja totuusperustalle, jos esim. Muhammadin yöllinen lento Mekasta Jerusalemiin, ylösnousemukset ja ihmeet esitellään oppilaille tulevaisuudessa lä- hes luonnontieteellisenä tietona. Esimerkiksi lukion uusimman opetussuunnitelman (2021) mukaisissa uskonnon oppi- kirjoissa löytyy suorasanaisten mainintoja, jossa väitetään tietäjän pystyvän ottamaan yhteyttä vainajiin. Allekirjoittanut palauttaa opiskelijat tämän maininnan yhteydessä radikaalisti todellisuuteen ja toteaa, että tietäjä ei todellakaan voi ottaa yhteyttä vainajiin, kyseessä on hagiografinen myyttinen ilmaisu, ei historiografinen väite.

⁸⁵ Lepistö 2014.

Husserlin luonnontieteenkritiikki kohdistuu naturalististen tieteiden tekemään virheelliseen oletukseen ongelmattomasti ja objektiivisesti transsendenssin alueella syntyvästä tiedosta. Immanenssia ei tarvitse ottaa huomioon, tietoisuuden sisäinen maailma pikemminkin nähdään uhkana tieteellisen tiedon objektiivisuudelle. Kaikkea subjektiivisuutta tulisi siten välttää, ei suinkaan suosia eikä varsinkaan suorastaan rakentaa sen varaan. Tieteen on todettu sulkeneen ulkopuolelleen inhimillisen olemassaolon polttavimmat kysymykset olemassaolon mielestä tai mielettömyydestä. Positivistinen luonnontiede abstrahoi kaiken subjektiivisuuden ulos. Husserlin mukaan löytäminen tieteessä on sekoitus tieteellistä metodologiaa mutta myös positivistien piirissä kritisoitua ja kieltämättä vaikeasti eksaktisti mitattavaa vaistoa ja intuitiota.⁸⁶

5.6 Toisen ihmisen elävä kokemus omassa tajunnassa

Tökkäriin mukaan Husserliin pohjautuvat fenomenologian tutkimustavat, painottavat kokemuksen yksilöllisyyttä ja tajunnallisuutta. Kokemus eli merkityssuhde syntyy, kun yksilön tajunta suuntautuu kohteeseen ja kohde ilmenee tajunnalle. Kokemuksen tutkijan tehtävä on selvittää mahdollisimman vapaana omista ennako-oletuksistaan, millainen toisen ihmisen kokemus on. Fenomenologisia ja hermeneuttisia tutkimustapoja yhdistää niiden asemoituminen konstruktivistiseen paradigmaan, jonka yleisiä tunnusmerkkejä ovat relativistinen ontologia ja subjektivistinen epistemologia. Kokemuksen luonnontieteellisestä tutkimuksesta merkittävästi poikkeavassa tutkimuksessa tämä tarkoittaa, että yksilöiden elämät ja kokemusmaailmat katsotaan ainutlaatuisiksi ja jatkuvasti muuttuviksi, jolloin myös kokemuksia koskeva tieto on yksilöllistä ja muuttuvaa. Fenomenologisiin ja hermeneuttisiin näkemyksiin nojaavan kokemuksen tutkimuksen perushaaste on, että saavutettava tieto koskee yksittäistapauksia. Tietoa ei voida yleistää luonnontieteellisen tutkimuksen tapaan, kokoavia johtopäätöksiä voidaan kuitenkin tehdä esimerkiksi yksittäistapausten kontekstien eli tutkimukseen osallistuvien ihmisten elämäntilanteet ovat keskenään tarpeeksi samankaltaisia. Riittävä samankaltaisuus voi perustua muun muassa ammattiin ja kansallisuuteen jne. Samankaltaisuutta voivat perustaa myös kokemuksen aihe tai kokijoiden synnyinseutu.⁸⁷

Pohdin Husserlin filosofian opastamana mahdollisuutta itsetulkintaisesti tavoittaa ja kokea intentionaalisessa sisäisyyden kätkeyssä ykseydessä historiallista tieteellistä tietoa. Tutkielmassa tuodaan

⁸⁶ Husserl 2012, 9–10, 41; Lepistö 2014.

⁸⁷ Tökkäri 2018, 65–69.

esiin ennallistajan ja representoidun mahdollisen historiallisen henkilön yhtenäisen suuntautuneisuuden. Tämän suuntautuneisuuden valossa ymmärretään mennyttä soturia tavalla, jolla hän on saattanut ymmärtää itseään.⁸⁸

Tökkärin mukaan on mahdollista, että tutkija voi intuitiivisesti kokea toisen ihmisen elävän kokemuksen omassa tajunnassaan. Tämä lienee positivistiselle tieteelliselle otteelle ilmeisen vierasta jopa ehkä vihamielistä asennetta synnyttävä väite. Vaikka pyrkimys on todellakin tavoittaa yksilön elämismaailma sellaisenaan, on fenomenologien Tökkärin mukaan myönnettävä, että tavoitetta ei ehkä kuitenkaan ole mahdollista aivan yksi yhteen saavuttaa. Tavoitteen saavuttamattomuus johtuu siitä, että kokemus ja kuvattu kokemus eivät sittenkään voi olla täysin vastaavia ja identtisiä eläviä kokemuksia. Lisäksi tutkija, ihminen, ei koskaan, varsinkaan positivistien mielestä, pystyne täysin tajuaamaan toisen ihmisen kokemusta eikä eliminoimaan omien kokemusten vaikutusta kokemustutkimustuloksiin. Fenomenologisesti orientoituneen tutkijan, ei tarvitse olettaa, että kokemuksesta haastateltava puhuisi totta, mutta tämän kirjoittajan on oletettava, että ennallistamishahmon työvälineellä operoidessa tutkija itse puhuu kuitenkin itselleen totta, siitä mitä on kokenut. Haastattelulla haettu kokemuksesta kertova tieto vaatii tutkijalta lisäksi tulkintaa. Tutkimustilanne on silloin lähinnä hermeneuttis-fenomenologinen, kokemukset eivät ole suoraviivaisesti tajuttavissa. Aitoon fenomenologiseen elämismaailman kokemusten tajuamistilanteeseen päästään esittämäni ”tutkija on tutkittava” - tutkimusasetelman puitteissa. Tietoinen tai tiedostamaton haastateltavan kokemuksesta sisällöllinen valikointi jää tällöin toteutumatta ja tutkimus on validimpi.⁸⁹

Taipaleen mukaan toisen ihmisen mielen viipaloiminen tiloihin ja episodeihin on tutkijan heuristinen apuväline, kun hahmotamme toisia ihmisiä ja heidän kokemusmaailmaansa. Toisen ihmisen ymmärtäminen on aina osittaista, ymmärtäminen suhteutuu aina käsitykseen toisesta kokonaisuutena.⁹⁰

⁸⁸ Husserl 2012, 70.

⁸⁹ Tökkäri 2018, 68.

⁹⁰ Taipale 2016, 59–68.

5.7 Fenomenologinen metodi ennallistuksen analyysissä

Fenomenologisen analyysin myötä kokemus voidaan vaiheistaa suoraviivaisen karkeasti kahteen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa kokemus on ”elävä kokemus” eli elämäntilanteeseen kiinnittyvä, tajunnallinen ja kehollinen, usein sanoittamaton elämys, tunne tai olotila. Toisessa vaiheessa elävästä kokemuksesta tulee ”kuvattu kokemus”, kun kokija käsitteellistää elämystään, tunnettaan tai olotilaansa siten, että siitä tulee hänelle itselleen ymmärrettävä ja toisille jaettava. Toisessa vaiheessa kuvattujen kokemusten avulla voidaan rakentaa mielipiteitä, käsityksiä, asenteita ja uskomuksia. Monet kokemukset jäänevät elävän kokemuksen asteelle, mutta toisia kokemuksia pohditaan ja kerrotaan toisille vielä aikojenkin jälkeen, usein monin eri tavoin muuntuneissa muodoissa. Kuvatun kokemuksen ei tarvitse olla puhuttua kieltä vaan se voidaan esittää myös esimerkiksi kuvina tai kehollisina liikkeinä. Fenomenologinen tutkimus on kiinnostunut elävästä kokemuksesta, jopa siinä määrin, että kokemuksen kuvausta sanallisesti ei aina edes pidetä osana kokemusta eikä osana tutkimusta. Tavallisesti tutkimuksen aineisto kerätään usealta yksilöltä, tulevassa tutkimuksessa aineiston kerää kokija itse. Tutkimuksen kokija ja tutkija pyrkii lopullisena tuloksenaan kuvaamaan kahden yksilön kokemusmaailmasta sen, mikä oli ja on taistelukokemuksen rakenteelle tai olemukselle yhteistä.⁹¹

Analyysikeinona fenomenologi käyttää sulkeistamista, jossa asetetaan aktiivisen ja tietoisien ajattelun avulla oman tietämyksensä tutkimusaiheesta tietoisesti syrjään mielestä analyysin ajaksi. Tavoitteena on saavuttaa reduktio, jossa tutkittava kokemus ilmenee tutkijan tajunnalle mahdollisimman alkupe räisenä. Reduktio perustuu oletukselle, että tutkija voi kokemuksessaan tajuta tai nähdä tutkittavan kohteen sellaisenaan, ei pelkästään kohteen representaatiota eli kuvajaista, joka edustaa tajunnan ulkopuolista kohdetta. Tutkimuksen perusajatus ja keskeinen ajatus on, että tutkija voi osoittaa, että on mahdollista, että intuitiivisesti voi kokea toisen ihmisen (viisikäs Untamo lahden) elävän kokemuksen omassa (tutkija Jari Ala-Lahti) tajunnassaan. Pyrkimyksenä on tavoittaa yksilöiden elämismaailma sellaisenaan, fenomenologit myöntävät, että tavoitetta ei voi täysin saavuttaa. Tavoitteen saavuttamattomuus johtuu ensinnäkin siitä, että kuvatut kokemukset eivät täydellisesti vastaa eläviä kokemuksia. Toiseksi siitä, että ihminen, jollainen tutkijakin on, ei koskaan pysty täysin tajuamaan toisen ihmisen kokemusta eikä eliminoimaan omien kokemustensa vaikutuksia tuloksiin. Fenomenologisesti orientoituneen tutkijan ei tarvitse olettaa, että kokemus Napuen taistelusta olisi totta ja kokemuksen mukaan tapahtunut, mutta tutkijan on oletettava, että Ala-Lahden kokemus kertoo ainakin osatotuuden siitä mitä totta siitä, mitä Untamo Lahti on kokenut. Fenomenologisessa tutkimusperinteen käsite transsendenssi tarkoittaa sitä, miten kokonaisuus koetaan osiansa kautta. Oletamme siis

⁹¹ Tökkäri 2018, 67–69.

aina intentionaalisesti enemmän kuin välittömästi todennamme. Maisteritutkielman tutkija tiedostaa, että hän näkee toisen ihmisen aina vain osittain tiedostaen kuitenkin myös sen, että suhtautuu työvälineeseensä Untamo Lahteen kokonaisuutena. Tutkijan psyyken kognitiiviset kyvyt transsendoivat Napuen taistelunäytöksen kokemuksessa. Untamo Lahden piiloon jäävien puolten (kuvitteelliset, mahdolliset, todennäköiset, välttämättömät) on oletettava olevan olemassa samanaikaisesti kohteen näkyvien osien kanssa. Näytöksessä näkyvä osa saa merkityksensä toiminnallisena muinaisena soturina suhteessa keholliseen ulkoiseen olemukseen. Tutkijan tietoisuus transsendoi eli ylittää sen, mikä näytöksen aikana esitettäessä annetaan, ja suuntautuu kokonaisuuteen, joka ilmenee transsendenttina.⁹²

Maisteriohjelman gradussa voitaneen elävää kokemusta antautua ehkä tarvittaessa tulkitsemaan myös hermeneuttis-fenomenologisen tutkimusperiaatteen mukaisesti, kuten edellä on ollut puhe. Hermeneuttisesti painottuva fenomenologia kuitenkin yleensä hyödyntää tutkijan tekemää tulkintaa aineiston analyysissä, ei sulkeistamista. Hermeneutiikkaa hyödyntävä, tulkitseva fenomenologinen tutkimus olettaa, että vaikka ihmisen puheella on jonkinlainen yhteys hänen kokemusmaailmaansa, toisen ihmisen kokemukset eivät ole suoraviivaisesti tajuttavissa vaan edellyttävät tutkijan suorittamaa tulkintaa. Kokemukset eivät voi luonnollisten kielten ja yleensäkin viestintätilanteiden rajoitteista johtuen välittyä puheissa sellaisinaan. Ihmisen kyky kuvata kokemuksiaan on rajallinen. Ihmiset eivät julkilausumattomista intiimeistä syistä tai muista syistä välttämättä edes halua, ilmaista kokemuksiaan kuten ovat kokeneet. Kokija ei yleensäkään vain ilmaise ja muistele kokemuksiaan, vaan samalla hän tietoisesti tai tiedostamattaan valitsee, muokkaa ja muuntaa elämänsä narratiivia luoden, miten kokemuksistaan kertoo.⁹³

Tutkija suhtautuu Untamo Lahteen ajallisen kokonaisuutena, tutkija voi todistaa hänen kaikkia mielentilojaan. Tutkijan sisäinen maailma luo todellisen henkilön, jolla on tutkijan tuntema sisäinen maailma. Husserl ilmaisee em. asiantilan kehkeytymisen periaatteella. Näytöksessä Untamo Lahti siis kehkeytyy. Jari Ala-Lahti ymmärtää Untamo Lahtea tämän kehkeytymisen prosessin tapojen ja tyylien myötä.⁹⁴

Fenomenologisen erityistieteen tavoite on siis saada esille tutkittavan välitön kokemus. Aineisto tulee hankkia avointa 1714-luvun talonpoikaisen viisikkään soturiuden lukemista käyttäen siten, että tutkija/näyttelijä vaikuttaa mahdollisimman vähän Untamo Lahtena koettujen kokemusten syntyyn.

⁹² Tökkäri 2018, 67–69.

⁹³ Tökkäri 2018, 67–69.

⁹⁴ Taipale 2016. Toisen ihmisen ymmärtämisestä ei ole kyse, vaan oman itsen ymmärtämisestä. Totuustarkastelun ytimessä tulee olla käsitys, että Untamo Lahtena Ala-Lahti ei yritä olla joku toinen, vaan oma itsensä, identtinen itsensä kanssa.

Ilmapiiri tapahtumassa oli ja fenomenologisen otteen mukaisesti tuleekin olla avoin ja vapaa. Armfeltin joukoissa koetun hyökkäys- ja kaatumiskokemuksen äärellä tutkijan kysyvä tilanne tulee olla mahdollisimman strukturoimaton, vaikka kontekstina onkin tässä esimerkissä ruotsalaisin komennoin suomalaisia kielitaidottomia talonpoikia ohjaten suoritettu strukturoitu hyökkäys. Fenomenologiassa kokonaisnäkemykseen pyritään aluksi tutkijan eläytymisellä kokemuksiin. Aineistosta voidaan lähteä erottamaan ja nimeämään tutkittavaa ilmiötä olennaisella tavalla ilmaisevia merkitysyksiköitä, merkitysyksiköiden nimikkeet luodaan aikanaan maisteriohjelman gradussa. Tutkittava kokemus ja sen kuvaus esiintyy yleensä monimerkityksisenä ja monien todellisuuksien verkostona. Tutkijan tulee, kokemuksen löytämiseksi *an sich* ja fenomenologiselle tasolle pääsemiseksi, käyttää reflektiota ja mielikuvamuuntelua. Kokemus kootaan nimettyjen merkitysyksiköiden tihentyneen verkoston rakentamisen jälkeen. Koehenkilön kokemus ilmenee tässä vaiheessa koko rikkaudessaan muuttuneena tutkijoiden käyttämälle yleiselle kielelle. Omassa graduesimerkissäni Untamo Lahtena koettu kokemus kääntyy käytännössä historiatieteen kielelle. Tieteenfilosofinen ongelma graduesimerkissäni on, kykenenkö saavuttamaan talonpoikaissotilaan kokemuksellisen tilan em. metodeilla, onko kokemukseni todellinen ja 1714 talonpojan todellisuuteen kuuluva jne.? Oma tutkimusongelmansa on myös se, että informaatio on peräisin tutkijalta, subjektilta, itseltään ja analyysin tekijä on itse kokija. Tutkija voi muodostaa kokemusperäisestä tiedostani vain subjektiivisen kuvailevan selityksen. Varron mukaan tutkijan tilanteessa on kysymys ensimmäisen persoonan filosofiasta, tutkimuksesta, joka lähtee tutkijan omista kokemuksista, elämyksistä ja kokemuksille merkityksen antavasta tunnistetusta kulttuurisesta horisontista.⁹⁵

5.8 Fenomenologian tietoteoria

Husserlin tavoitteena oli fenomenologian kehittelyn myötä tarjota kaikkia luonnontieteitä edeltävä ainoa oikea filosofinen tietoteoria. Luonnontieteissä hänen mukaansa on perustavanlaatuinen vika. Niiden käyttämällä käsitteillä, objektiviteetilla sekä subjektiivisen kokemuksen torjumisen perusteilla ei kyetä selvittämään olemuksia eikä alkuperiä, vaikka luonnontieteet väittävät juuri niihin pyrkivän. Empiirisellä faktalla ja olemuksella on perustavanlaatuinen ero, jota ei positivistiset luonnontieteet pysty selvittämään. Husserlin käsitys riippumattomasta puhtaan logiikan käsitteiden kautta muodostuvasta tietoteoriasta on leimallisesti antinaturalistista ja positivistisen tieteenfilosofian vastaista.

⁹⁵ Metsämuuronen 2006, 170–208.

Fenomenologia muodostaisi puhtaan apriorisen tieteiden teorian, jonka kautta kaikki muut erillistieteet olisivat ylipäätään mahdollisia.⁹⁶

Käsitellessään intersubjektiivisuutta ja normaaliutta Husserlin ajattelussa Taipale esittelee Husserlin fenomenologian tärkeää elementtiä eläytymisteoriaa. Husserlin mukaan eläytyminen edellyttää minä ja toisen samanaikaisuutta. Husserlin filosofiassa toiset ihmiset eivät ole vain mahdollisia eläytymisen kohteita, vaan myös kokemuksissamme moninaisen konstitutiivisen roolin omaavia subjekteja. Husserlin mukaan toiset eivät ole meille ainoastaan empiirisiä toisia eli kokemuksissamme konstituituneita maailmallisia objekteja vaan myös maailmakokemuksissamme vaikuttavia subjekteja eli transsendentaalisia toisia. Toiset voivat olla eläytymisessä koettuja, kaukaisiakin, edeltäjiämme. Husserlille toinen voi olla myös pelkästään kokemuksemme sisäinen suhde.⁹⁷

Husserlin mukaan jokaisella henkilöllä on väistämättä kahdenlaisia persoonallisuuspiirteitä: yleisiä ja yksilöllisiä. Näistä yksilölliset jäsentyvät yleisistä piirteistä muuntuen. Tähän tutkimukseen soveltaen: persoonallinen talonpoikaistapani ovat uniikkeja, mutta aina myös yleisiä talonpoikaisia tapoja, jaettuja ja historiallisia. Juuri yliyksilöllisten piirteiden omaksumisen tapa ja omakohtainen tapojen toteuttaminen personoi ihmisen. Persoonia luonnehtivat samaan aikaan ainutlaatuisuus ja tavanomaisuus. Tähän tutkimukseen sovittaen: kokemukseni ovat intersubjektiivisia siten, että meille ilmeneviä kokemuksia voivat myös toiset kokea. Untamo Lahti voi kokea samoja kokemuksia kuin Napuen taistelun tosiasiallinen viisikäs. Talonpoika konstituoii itsensä väistämättä historiallisessa talonpoikaisessa yhteisössä, jonka normit vaikuttavat kaikkien talonpoikien tietoisuuselämässä. Talonpoikaisten normien omaksumisen prosessin myötä talonpoikaisen yhteisön historialliset normit alkavat vaikuttaa kokemuksissamme jäsentäen ja ohjaten toimintaamme esimerkiksi ennallistaessamme kaukaisten talonpoikaisten esi-isiemme taistelua.⁹⁸

Husserlin mukaan emme kykene kokemaan alkuperäisen Napuen taistelijan kokemuksia välittömästi ja identtisesti, kuten omiamme, vaan se, mitä koemme, määrittyy sen pohjalta, mitä havaitsemme: tajuamme Napuen taistelun kokeneen havainneen saman kohteen, esimerkiksi saman venäläisten tykin. Toiseen taistelijaan eläytyessämme koemme Husserlin mukaan toisen eletyn ruumiin subjektina, joka suuntautuu maailmaan, joka ei ole vain yleisesti sama vaan näyttää samalta ja sisältää samat aistitut taistelukentän tekijät. Ns. toinen voi Husserlin mukaan olla itsellemme läsnä eläytymiskokemuksellemme kautta, jolloin he ilmenevät meille toisina havaittuina kokijoina. Eläytymissuhde mahdollistaa ylihistoriallisen ja yliajallisen kommunikaation yhteisöllisessä tietoisuudessa. Toiset voivat olla

⁹⁶ Lepistö 2014.

⁹⁷ Taipale 2010.

⁹⁸ Taipale 2010.

omaa historiallista elämismaailmaamme jakavia henkilöitä, oman ainutlaatuisen talonpoikaisen yhteisön jäseniä. Transsendentaalinen me on talonpoikaista intersubjektiviteettia konstituiva liitos.⁹⁹

Havaittu Untamo Lahti ilmenee tutkijalle kosketeltavana ja näkyvänä itsenä, sellaisena, jonka voin kokea ja nähdä, sellaisena, jota voi olla ja kokea.

5.9 Maurice Merleay-Pontyn ruumiinfenomenologia

Phenomenology of Perception -teoksensa esipuheessa¹⁰⁰ Maurice Merleay-Ponty määrittelee fenomenologiaa vielä vuosisataa myöhemmin kuin Husserl julkaisi ensimmäiset teoksensa. Siitä voimme päätellä, että fenomenologia-käsitettä ei ole vieläkään määritelty tyhjentävästi. Merleay-Ponty kirjoittaa teoksensa esipuheessa:

“Phenomenology is the study of essences; and according to it, all problems amount to finding definitions of essences: the essence of perception, or the essence of consciousness, for example. But phenomenology is also a philosophy which puts essences back into existence, and does not expect to arrive at an understanding of man and the world from any starting point other than that of their ‘facticity’.”

Merleay-Ponty määrittelee fenomenologian olemusten tutkimiseksi. Hän tarkentaa tutkimuskohdetta tietoisuuden olemuksellisten piirteiden tutkimukseksi. Fenomenologia pyrkii ymmärtämään ihmistä ja maailmaa erityisestä kokemuksellisesta lähtökohdasta käsin. Kaikki tieto maailmasta saadaan havaitsijan omasta erityisestä kokemuksellisesta näkökulmasta käsin, havaitsijan jostain kokemuksesta, niin-kuin-se-on, käsin. Tiedon lähtökohta on tilassa, tilallisuudessa ja on aina tilannesidonnainen. Merleay-Ponty toteaa Husserlin jo todenneen fenomenologian pyrkivän paluuseen asioihin itseensä, *things themselves. I am the absolute source*, toteaa Merleay-Ponty, tiede on aina rajoittunut tietämään luontoa vain välillisyyden ja käsitteellistämisen kautta. Meidän tulee herätä maailman peruskokemiseen saavuttaaksemme tietoa kohteesta sinänsä ilmenevinä.¹⁰¹

Tutkijan käyttäessä alter egoaan, Untamo Lahtea, tutkimusvälineenään voidaan asetelmaa kuvata jopa jonkin asteisena perinteiseen mielenfilosofiseen perinteeseen kuuluvana dissosiatiivisena identiteettityövälineen käyttönä, jossa oletetaan toinenkin, mutta identtinen identiteetti tai persoonallisuuden taso, joilla kummallakin on oma tosiasiallinen kiinteä tapa hahmottaa (tässä tutkimuksessa: talonpoikaista) itseään ja ympäristöään ja suhtautua siihen. Yrjönsuuri esitteleekin Nietzschen

⁹⁹ Taipale 2010.

¹⁰⁰ Merleay-Ponty 2005, vii-viii.

¹⁰¹ Merleay-Ponty 2005, ix-x.

pohdintaa siitä, onko minuutta ylipäättään olemassa filosofisessa mielessä. Hän tarkasteli minuutta puhuttuun kieleen kuuluvana persoonallisuusjärjestelmänä. Koska kieli vaatii subjektin, oletamme, että ajattelun, tuntemisen ja tekemisen suorittaa jokin ”minä”. Entä jos kielemme ei tekisi tällaista olettamusta, puhuisimmeko silloin minuudesta lainkaan?¹⁰²

Käsitys ihmisen moniminäisyydestä kuuluu ns. *bundle*-teorioihin, kimppu- eli illuusioteorioihin, joiden mukaan ei ole sellaista pysyvää oliota kuin *minä*, on vain aistimuksia, havaintoja, muistikuvia ja tarinoita, jotka kullakin hetkellä synnyttävät ohimenevän minärepresentaation. Esimerkiksi radikaali empiristi Hume ajatteli *minän* olevan illuusio, jota emme koskaan tavoita mielemme sisältä. Fenomenologian perustaja Husserlkin päätyi erottamaan ”transsendentaalisen minän” ja ”empiirisen minän”, koska subjekti ei voi koskaan olla itsensä tietoisuuden kohteena eli itsensä objektina, sillä silloin se ei olisi kyseessä olevan tietoisuuden subjekti. Empiirinen minä on psykologian tarkastelema minä, joka on Husserlin mielestä ytimetön ja hajanainen.¹⁰³

George H. Mead persoonallisuuskonseptiossaan jakaa minuuden merkitysten subjektina toimivaan puoleen (*I*) ja toisille ihmisille konstruoituun minuuden objektivoitumaan (*me*). Itsestä tietoisuuden lähtökohdaksi ja merkitysten tuottajaksi Mead rakentaa transsendentaalisen egon ja Selfin (*Self*). Minuuden sosiaalisesti rakentuvien komponenttien unionista muodostuu yleistynyt toinen (*the generalized other*). ’Yleistynyt toinen’ tarjoaa esimerkin ajattelutavasta, jossa voidaan olettaa yksilöistä ja yhteisöistä erillinen vuorovaikutuksen tai sosiaalisen kanssakäymisen taso.¹⁰⁴

Meadin mukaan sekä subjektina oleminen että objektina oleminen perustuvat kumpikin minuuden objektivoimiseen. Yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden olemuspuolet tutkijan minuudessa ovat yksilöiden olemassaolosta tai kanssakäymisestä johdeltuja faktoja sekä ihmisen tarkastelemisesta objektina, jolloin minuudesta erottuvat tarkastelija ja kohde. Meadiläinen ”itselleen oleminen” ja ”toisille oleminen” (itsen näkeminen toiseuden silmin) ovat suhteita, joiden kautta tässä tutkimuksessa tutkija asettaa itsensä tarkastelun objektiksi. Näiden suhteiden mukaisesti toimiessaan tutkija arvioi sitä, mitä hän on itse itselleen toisessa persoonassa, ja sitä, mitä hän on toisille. Tässä suhteessa tutkielma perustuu tutkijan subjektiiiviseen itsen havainnoimiseen, introspektioon. Introspektiossa on kyse mielen sisäisestä itsen tutkimuksellisesta tarkastelemisesta. Itsereflektio puolestaan olisi itsen heijastelemista muissa. Tutkimus on talonpoikaisen soturin itsen tarkastelemista Untamo Lahden muodostaman

¹⁰² Yrjönsuuri 1998.

¹⁰³ Yrjönsuuri 1998, 403–428; Revonsuo 2004.

¹⁰⁴ Hankamäki 2015, 7.

toiseuden kautta, sen mukaan, millaisia oman itsemme jälkiä tutkija voi lukea kokemuksellisesti toiseudesta hänen teoissaan.¹⁰⁵

5.10 Fenomenologinen metodi käytännössä

Fenomenologisen erityistieteen tavoite on siis saada esille tutkittavan välitön kokemus. Aineisto tulee hankkia avointa lukemista käyttäen siten, että tutkija vaikuttaa mahdollisimman vähän kokemusten syntyyn. Ilmapiiri tulee olla avoin ja vapaa. Kokemuksen äärellä kyselevä tilanne tulee olla mahdollisimman strukturoimaton. Kokonaisnäkemykseen pyritään aluksi tutkijan eläytymisellä kokemuksiin. Aineistosta voidaan lähteä erottamaan ja nimeämään tutkittavaa ilmiötä olennaisella tavalla ilmaisevia merkitysyksiköitä. Tutkittava kokemus ja sen kuvaus esiintyy yleensä monimerkityksisenä ja monien todellisuuksien verkostona. Tutkijan tulee, kokemuksen löytämiseksi *an sich* ja fenomenologiselle tasolle pääsemiseksi, käyttää reflektiota ja mielikuvamuuntelua. Kokemus kootaan nimettyjen merkitysyksiköiden tihentyneen verkoston rakentamisen jälkeen. Koehenkilön kokemus ilmenee tässä vaiheessa koko rikkaudessaan muuttuneena tutkijoiden käyttämälle yleiselle kielelle. Tämän tutkimuksen esimerkissä Untamo Lahtena koettu kokemus kääntyy käytännössä historiatieteen kielelle. Tieteenfilosofinen ongelma graduesimerkissäni on, kykeneekö tutkija saavuttamaan talonpoikaissotilaan kokemuksellisen tilan em. metodeilla, onko tutkijan kokemus todellinen ja 1714 talonpojan todellisuuteen kuuluva jne.? Oma ongelma on myös se, että informaatio on peräisin tutkijalta, subjektilta, itseltään ja analyysin tekijä on itse kokija. Tutkija voi muodostaa kokemusperäisestä tiedostaan vain subjektiivisen kuvailevan selityksen. Varron mukaan tutkijan tilanteessa on kysymys ensimmäisen persoonan filosofiasta, tutkimuksesta, joka lähtee tutkijan omista kokemuksista, elämyksistä ja kokemuksille merkityksen antavasta tunnistetusta kulttuurisesta horisontista.¹⁰⁶

5.11 Fenomenologisen lähestymistavan kritiikki

Daniel Dennett on kiisteltyyn mielenfilosofiaan ja tieteenfilosofiaan keskittynyt tietoisuustutkija. Hän toimii Yhdysvalloissa filosofian professorina ja Tufts'n yliopiston kognitiotieteen tutkimuskeskuksessa. Dennett on kritisoinut fenomenologiaa sillä, ettei sen avoimesti ”ensimmäisen persoonan”

¹⁰⁵ Hankamäki 2015, 291.

¹⁰⁶ Metsämuuronen 2006, 170-

lähestymistapa sovi yhteen luonnontieteellisen ihanteen mukaisen sivullisen tarkkailijan (”kolmannen persoonan”) lähestymistavan kanssa. Hän kehitti termin autofenomenologia, ja asetti sen omaa lähestymistapaansa, itse nimeämäänsä heterofenomenologiaa vastaan.¹⁰⁷

Fenomenologisesta menetelmää pidetään siis lähtökohtaisesti paluuna kohteen ja ilmiön välittömään läsnäoloon ja tämän vertaamisena vastaavaan poissaoloon on myös arvosteltu. Tämän tutkimuksen kannalta, jossa subjektiivisen kokemuksellisen tiedonhankinnan reliabiliteetti ja kokemuksesta johdetun tiedon validiteetti ovat ilmeisiä problemaattisia seikkoja (mutta onneksi vain) luonnontieteelliseltä kannalta, ongelmana on erityisesti se, että, kuten Derrida Backmanin ja Himangan mukaan sen esittää, että monet aivan keskeiset kokemukselliset ilmiöt – kuten oma kuolema – eivät edes periaatteessa ole tarkasteltavissa fenomenologisella menetelmällä. Husserl ajatteli, että fenomenologian päämääränä ollessa ankaran tieteen kehittäminen, jolla on voitava tarkastella aivan kaikkea, ilmeisesti myös kuolemista, meille ilmenevänä.¹⁰⁸

Tässä tutkimuksessa tutkija ja samalla hänen tutkimusinstrumenttinsa kuolee. Lienee minkä tahansa yliopiston perustutkinto-opiskelijan pro gradu -tutkielmien kannalta ainutlaatuista, että opinnäytteessä kuvataan tutkijan omaa kuolemaa ja jopa periaatteessa oletetaan, että siitä voisi tutkijan kuoleman esittämisen yhteydessä esittää historiallisia ja kokemuksellisia tieteellisen tiedonmuodostuksen kannalta reliaabeleita väitteitä. Tämä lienee poikkeuksellisen puhutteleva ja ainutlaatuinen validiteetti- ja reliabiliteettikysymys opinnäytteiden historiassa. Tutkija voi kuitenkin sekä salassa pidettäviin henkilökohtaisiin terveystietoihin viitaten että Tampereen Hatanpään syöpäkirurgien hänelle antamien 5-vuotisparanemisennusteisiin ja omaan terveystilapohdintaan viitaten, että tutkimusprosessin aikana tutkijan oma kuolema on ollut erityisen intensiivisesti ja puhuttelevasti läsnä. Tutkielmassa avataan tästä ennallistuksen kokemuksesta sinänsä ja sen intensiivisestä jälkikäteiskäsittelystä aiheutuvasta traumatisoivasta lisävaikutuksesta seikkoja myöhemmin asianomaisessa luvussa.

¹⁰⁷ Ama N’onya 2012.

¹⁰⁸ Backman & Himanka 2014.

6 KULTTUURIPERINNÖN PROSESSOINTI

Museologi Stefan Bohmanin mukaan kulttuuriperintöprosessit saavat alkunsa historioiden käyttämisestä. Ne etenevät kohti kulttuuriperinnön institutionalisoimista ja sitä seuraavaa museoimista.¹⁰⁹ Museoiminen tässä yhteydessä ei tarkoita vitriiniin passiiviseksi stabiloimista, vaan historiaan jäävän ennallistamista tapahtuman luomista ja tuottamista. Bohmanin kolmen vaiheen malli näyttyy yhdenmukaisesti Napue 1714 –kulttuuriperintöprosessissa, joka alkoi historiallisen tiedon tuottamisesta ja eteni kohti taistelutilan uusia merkityksiä. Tiedon tuottajat esittelivät tulkintansa yleisölle ennallistamisnäytöksenä, ja antoivat näin tuottamansa tiedon yleisön käyttöön.

6.1 Akateemisesti kontrolloitu Napue 300-vuotismuistovuosi 2014

Vuonna 2014 vietetty Napue 300-vuotismuistovuosi keräsi yhteensä lähes 40 000 osallistujaa, yhdistysaktiivia ja talkoolaista Laihialla, Vähässäkyrössä, Isossakyrössä, Vaasassa ja Ylistarossa järjestettyihin yli 20:een muistovuoden tapahtumaan.¹¹⁰

Napuen taistelun ennallistamisnäytöstä edelsi helmikuusta 2014 alkaen sarja näyttelyitä, näytelmiä¹¹¹, muistopäiviä, muistomerkkitilaisuuksia, juhlia, 1700-luvun käsityöläisyyteen ankkuroituvia markkinoita¹¹², esitelmiä¹¹³, tutkielmia ja kokeiluja¹¹⁴, jotka valmistettiin historian tutkijoiden, harrastajien ja yleisön kanssa. Ennallistamisnäytös oli yksi osa isossa prosessissa, jossa suuri yleisö, harrastajat ja tutkijatkin kartuttivat työn ja kokeilujen kuluessa syntyneillä oivalluksilla kokemuksesta tietoa.

¹⁰⁹ Palmqvist & Bohman 2003.

¹¹⁰ Yle uutiset 8.10.2014

¹¹¹ Teatteri Kyröön helmi-elokuussa 2014 esittämä Lumi ja hurme -näytelmä. Näytelmä kuvaa syksystä 1713 Napuen taistelua kohti eteviä tapahtumia Vähä-Palon perheen ja kyläläisten silmin. Saatavilla <<http://www.teatterikyroo.fi/#!napue/c7x3>>, luettu 1.3.2015.

¹¹² Isonkyrön 1700-luvun markkinat 7.- 9.8.2014. Saatavilla <<http://www.1700-lmarkkinat.net/fi/>>, luettu 6.2.2022.

¹¹³ Vilkuna 2014; Sarkamo 2014; Hokkanen 2014.

¹¹⁴ Yle-uutiset 23.7.2014.

Peter Aronsson erottaa historiakulttuurissa kolme kenttää, joilla noudatetaan erilaisia sääntöjä. Akateemisen kentän tutkijoilla on tutkijakoulutus. Heidän on todistettava väitteensä ja noudatettava tiedeyhteisön sääntöjä. Historia kootaan faktoista, metodisääntöjä noudattaen muodostetuista lausumista, jotka viittaavat menneisyyden tapahtumiin. Amatöörikentällä ei tarvitse noudattaa tiedeyhteisön sääntöjä. Siellä voi sivuuttaa rajoittavat ja varsinkin kiistanalaiset faktat ja käyttää historioita tarinoiden ja mielikuvien tuottamiseen. Historiakulttuurin yksityisellä kentällä ihmiset puolestaan muodostavat henkilökohtaisen suhteen menneisyyteen. Historian henkilökohtainen mielekkyys auttaa rakentamaan esimerkiksi yksilön tai perheen identiteettiä ja säilyttämään muistoja ja perimätietoa.¹¹⁵

6.2 Napuen taistelun ennallistamisnäytös 9.8.2014 representationaalisenä teoksena

Napuen taistelun muistovuosi huipentui vuonna 2014 elokuussa järjestettyyn vuoden 1714 helmikuussa käydyn suuren Pohjan sodan erään ratkaisutaistelun ennallistamisnäytökseen. Näytös on tähän mennessä Suomen laajin koskaan toteutettu ennallistaminen. Ennallistamisnäytöksessä esitettiin 19. helmikuuta 1714 käyty taistelu mahdollisimman todenmukaisesti. Historiaharrastajien lisäksi mukana oli vapaaehtoisia, joille järjestettiin viime talvena näytöstä silmällä pitäen myös vaatteiden ompelukurssi.¹¹⁶

Kyrönjoki täytyi kuvitella Isonkyrön keskustan Pappilainvainiolle¹¹⁷ samoin vuoden 1714 lumihanget. Mielikuvitusta jouduttiin käyttämään niin näyttelijöiden kuin yleisönkin puolella. Historianharrastajilla oli autenttisuuteen pyrkivät sotilasasut, talonpojilla ja heidän perheidensä naisilla ajankuvan mukaisia vaatteita. 400 näytösosallistujasta historian harrastajia oli 270 edustaen useita eri kansallisuuksia mm. Ukrainasta, Venäjältä, Ruotsista, Puolasta, Norjasta ja Latviasta sekä lisäksi paikkakunnan vapaaehtoisia. Keväällä 2014 Haminassa järjestettiin leiri, jossa käytiin läpi lopullinen käsikirjoitus ja hahmoteltiin joukkojen liikkumista alueella, manöövereitä, ampumisia ja käskyjä. Niitä harjoiteltiin omissa näytösosallistujaryhmissä. Ulkomaisille joukoille lähetettiin harjoittelua ohjaava käsikirjoitus.¹¹⁸

¹¹⁵ Aronsson 2004, 43.

¹¹⁶ Yle-uutiset 23.7.2014.

¹¹⁷ Kts. viite 6.

¹¹⁸ Yle-uutiset 23.7.2014.

Isonkyrön 1700-luvun markkinoiden, historianharrastajien 1700-luvun telttä- ja sotilasleirin sekä ennallistamisnäytöksen tapahtumat koottiin yhteen 1700-luvun elämää esitteleväksi ”Elämää sodassa ja rauhassa” -tapahtumaviikonlopuksi. Sotilasleirissä pyrittiin elämään sodanaikaisen sotilasleirin arkea ja valmistauduttiin edessä olevaan taisteluun. Pukeutuminen, teltat, aseet, käyttöesineet, ruokailu jne. olivat mahdollisimman tarkasti 1700-luvun elämän mukaisia. Joukkojen ja leirin komentajana toimi myös näytöksen käsikirjoituksen laatinut Göran Backman Oravaisista.¹¹⁹

Ennallistamisnäytökseen osallistuvat harrastajat koostuivat oheisessa muistolaatassa mainituista koti- ja ulkomaisista harrastajaryhmistä, ryhmien taustat tarkemmin liitteessä 5.

Kuva 4. Napue 300-vuotismuistovuoden ennallistamisnäytökseen osallistuneiden ryhmien muistolaatta.

1700-luvun markkinoiden ennallistamisen näytösalue sijoittui Isonkyrön keskiaikaisen kirkon ympärille Isonkyrön keskustassa. Ennallistamisnäytöksen kulku noudatti vuoden 1714 helmikuun 19. päivänä Isonkyrön Napuen kylässä käydyn linjataktisen taistelun pääpiirteistä kulkua Isonkyrön keskustajaman Pohjankyröntien koillispuolen Pappilanpellon (Liite 6.) maaston puitteissa.

Lappalainen jaksottaa¹²⁰ Napuen taistelun 9 vaiheeseen (Liite 7.). Ennallistamisnäytöksen kulku noudatti myös tätä vaiheistusta, totuudellisuutta tässä suhteessa tuli noudattaa erityisesti:

1. Armfelt odottaa asemissa hyökkäystä Kyrönjoen suunnasta kaakosta.
2. Venäläiset marssivat hyökkäysryhmityksessä jäätynyttä jokea pitkin.

¹¹⁹ Pohjanmaalla tapahtuu 2014.

¹²⁰ Lappalainen 2001, 202-203, myös Kujala 2001, 327-329.

3. Golitsyn tiedusteleo lähettämällä osan ratsuväkeä suoraan kohti Armfeltin pääjoukon ryhmitystä.
4. Venäläisten päävoimat kiertävät metsän peitossa idän suunnasta Armfeltin pääjoukon vasenta sivustaa kohti.
5. Armfelt toteaa sivustauhan, kääntää rintaman vasemmalle ja hyökkää. Pääosa Armfeltin armeijasta on nyt Kyrönjoen itäpuolella.
6. Suomalaisten oikean sivustan hyökkäys horjuttaa venäläisten rintaman tiedustelevia osia.
7. Venäjän ratsuväki, rakuunat ja kasakat kiertävät pohjoispuolitse Kyrönjoen jätämymöden Armfeltin selustaan.
8. Suomalaisten linja jää saarroksiin.
9. Taistelu johtaa suuriin tappioihin ja harvalukuisten osalta sekasortoiseen pakoon.

Kuva 5. Armfelt on tarkastanut joukkonsa. Lähtöhartaus. Kuvakaappaus ennallistustallenteesta.¹²¹

¹²¹ Napuen taistelun 300 v. juhla 9.8.2014 Isokyrö. Youtube-tallenne. Saatavilla < <https://www.youtube.com/watch?v=Pxfjk56mD8>>, luettu 26.1.2022.

Kuva 6. Viisikkäät ovat lähteneet liikkeelle hyökkäyskäsken saatuaan. Kuvakaappaus ennallistustalenteesta. Tutkija kuvassa äärimmäisenä vasemmalla.¹²²

Kuva 7. Viisikkäitä hyökkäykseen etenemässä. Tutkija vasemmalla punaisessa hatussa. Kuvakaappaus videotallenteesta.¹²³

¹²² Napuen taistelun 300 v. juhla 9.8.2014 Isokyrö. Youtube-tallenne. Saatavilla <<https://www.youtube.com/watch?v=Pxfjk56mD8>>, luettu 26.1.2022.

¹²³ Napue Battle Reconstruction. YouTube-tallenne. Saatavilla <<https://www.youtube.com/watch?v=GjbuXELeDPI>>, luettu 6.2.2022.

Kuva 8. Omat musketit ja oma tykistö ampuu. Kuvakaappaus ennallistustallenteesta.¹²⁴

Kuva 9. Pietari Suuren joukot ovat jo näköetäisyydellä. Kuvakaappaus ennallistustallenteesta¹²⁵

¹²⁴ Napuen taistelun 300 v. juhla 9.8.2014 Isokyrö. Youtube-tallenne. Saatavilla < <https://www.youtube.com/watch?v=Pxfjik56mD8>>, luettu 26.1.2022. Partasen mukaan (2010, 60) Kustaa II Aadolfin ajasta lähtien muskettiosastoja sijoitettiin ratsuväen eskadroonien väliin yhdistäen näin tulen ja liikkeen. Musketit edustivat tulta ja ratsuväki liikettä.

¹²⁵ Napuen taistelun 300 v. juhla 9.8.2014 Isokyrö. YouTube-tallenne. Saatavilla < <https://www.youtube.com/watch?v=Pxfjik56mD8>>, luettu 26.1.2022.

Kuva 10. Venäläinen ratsuväki on kiertänyt ryhmyyksemme. Kuvakaappaus videotallenteesta.¹²⁶

Kuva 11. Kaatuneiden sotilaiden vaimot tulevat etsimään miehiään venäläisten sotilaiden jaloista. Tutkija makaa ”kuolleena” oheisella kentällä. Kuvakaappaus videotallenteesta.¹²⁷

¹²⁶ Napuen taistelun 300 v. juhla 9.8.2014 Isokyrö. YouTube-tallenne. Saatavilla < <https://www.youtube.com/watch?v=Pxfjik56mD8>>, luettu 26.1.2022.

¹²⁷ Napuen taistelun 300 v. juhla 9.8.2014 Isokyrö. YouTube-tallenne. Saatavilla < <https://www.youtube.com/watch?v=Pxfjik56mD8>>, luettu 26.1.2022.

Kuva 12. Viisikkäät poistumismarssilla näytöksen päätteeksi. Tutkija punahattuisena taistelukentän mustien palkkien välissä. Kuvakaappaus videotallenteesta.¹²⁸

Näytöksessä erityisesti viisikkäiden tuli kaatua kokonaisuudessaan viimeisen hyökkäysrynnistyksen jälkeen. Tämän jälkeen sotilaiden puolisoita kuvanneet naiset ryntäsivät parkuen etsimään ja hoitamaan kaatuneita ja haavoittuneita miehiään. Lopuksi kaikki näytösjoukot kokoontuivat yhtenäiseen rintamaan vastapäätä tuhatlukuista yleisöä tavanomaiseen näytöksen loppukumarrukseen. Koko ennallistamisnäytöksen ajan taistelukentän tapahtumia selostettiin suomen ja ruotsin kielellä. Yleisöä myös ohjattiin valmistautumaan esimerkiksi voimakkaisiin tykinlaukauksiin. Tämä seikat muodostivat hiukan esityshälyä ja latistivat autenttisuuspyrkimyksiä.

Napuen taistelun ennallistamisnäytös voidaan osoittaa representationaaliseksi teokseksi, simulaatioksi, jonka tarkoituksena on tuottaa lähde (alkuperäinen taistelu) tunnistettavassa muodossa. Lähde-tapahtuma mallinnetaan toisella tapahtumalla siten, että siinä säilytetään mahdollisimman keskeistä, tunnistettavaa alkuperäisestä tapahtumasta. Pysyvä ja dokumentoitu aktuaalinen tapahtumasarja ohjaa kuvittelua, kerrontaa ja tarinaa. Tarina pitää sisällään tapahtumat ja yksilöt, kerronta pitää sisällään esityksen rakenteen ja ilmaisumuodon. Vastaavan kaltaiset mutta puolestaan tulevaisuuteen suuntautuvat tieteisfiktiiviset teokset ovat empiiriseltä pohjaltaan huomattavan paljon heikompia ja

¹²⁸ Napuen taistelun 300 v. juhla 9.8.2014 Isokyrö. YouTube-tallenne. Saatavilla < <https://www.youtube.com/watch?v=Pxfjk56mD8>>, luettu 26.1.2022.

spekulatiivisempiä eksploosiivisin kuvittelun vaihtoehtoin, kuin menneisyyteen suuntautuvat huomattavan faktapohjaiset elävän historian genren ennallistukset. Menneisyyden tapahtumien ymmärtäminen mahdollistuu mentaaliossa ja henkilöhahmon tekoihin ja seurauksiin samaistumisessa.¹²⁹

Viisikkään henkilöhahmon, tapahtumien, tekojen ja seurausten läpikäymisen prosessia voidaan Roinetta mukaillen kutsua ymmärrystä muodostavaksi ja tulkintaa materialisoivaksi spekulatiiviseksi maailmanrakentamiseksi, jossa tukeudutaan todellisuuden reaalihistorian tapahtumiin ja lainalaisuuksiin.¹³⁰

6.3 Kaarle XII:n joukkoihin nostetun talonpoikaisviisikkään taistelijabiografia

Nojailin kolmatta päivää seipäaseen, pohjalainen talonpoika, seisoessani nostomiesten ja toisten viisikästen joukossa taistelulinjassa sydäntälvella 1714. Ympärilläni oli Suomen viimeisen armeijan talonpojat kehnoissa varusteissa. Laihoja ryysyläisiä Isonkyrön lumisella pellolla, jonne Torppalan talosta näki hyvin. Päivä oli harmaa helmikuinen talvipäivä. Jäinen viima tunkee huonojen pukimien läpi, kohmettuuhan tässä, kaakosta näyttää tuulevan. Näenköhän huomisen päivän? Vaikka eivät vedellä ja leivällä henkipahaansa säilyttäneenä kuluvatkaan päivät ole olleet näkemisen arvoisia. Miksei ryssä jo tuu?

Onneksi hautasin ploomat, eihän niitä paljon ollut, mutta jos vaimo ja lapset... vai haluaa Kaarle kuningas nujertaa "Suureksi" sanotun Pjotrin kertakaikkisesti. Mutta, jos tappio tulee, kaikki hävitetään. Rosvojahan ryssät ovat – ja raakoja. Toivottavasti haudataan kirkkomaahan.

Nuo ruutusotilaat ovat noin paljon paremmissa varusteissa, niillä on torpatkin ja puoli tynnyriä peltoa, niityiltään niittävät kahtakin heinäkuormaa.. Tässä seison, enkä korpraaliksi nouse, kirjoittaa osaan, mutta en herra Armfeltin ruotsia.

Rakensin lähteitä käyttäen itselleni Collingwoodin esittämän mukaisesti 1600-luvun lopulla syntyneen isokyröläistalonpojan, Untamo Lahden, elämää. Kuvittelun elämän ja ajatusten myötä omalla

¹²⁹ Roine 2016, 89–96.

¹³⁰ Roine 2016, 97.

taistelullani tuli olemaan juoni, historian metodien mukainen biografia, johon sisältyi poimintoja tutkimuskohteen elämän kulusta, ajoitettuja ja paikannettuja käännekohtia ja loppu Napuen taistelussa talvella 1714. Taulukossa 1 kuvataan Cohnia mukailleen¹³¹ historiankirjoituksen ja fiktion alueiden välistä rinnakkain asetettua leikkaava tässä tutkimuksessa toteutettu ensimmäisen ja kolmannen persoonan kerrontamuotojen koonti.

TAULUKKO 1 Elämäkerrallisten kerrontamuotojen koonti. Kertojaa, joka ei osallistu tarinaan kutsutaan heterodiegeettiseksi; homodiegeettinen kertoja puolestaan osallistuu tarinaan ainakin jossain määrin.

Allekirjoittaneen tuli liikkua kaikilla kolmella historiakulttuurin kentällä ja noudattaa akateemisen historian tutkimuksen sääntöjä. Viisikstä tuli leikitellä sujuvasti harrastelijoiden taistelukentällä ihmettelemässä ja kuvittelemassa menneisyyttä. Ruotsinkieliset komennot oli käsketty opetella (Liite 3.), mutta siinä yhteydessä todettiin, että suomenkieliset viisikkäät eivät alun alkaenkaan osanneet hyvin ruotsia. Autenttisimmillaan tilanne saattoi olla, että käskyä ei ehkä ymmärretty lainkaan. Taistelukentällä harhaileva talonpoika ei ainakaan ollut Armfeltin joukkojen vahvin lenkki.

Tutkimuskohteeseensa oli syytä luoda vahva henkilökohtainen tunneside. Itse rakensin ikonisesti ja indeksisesti uskottavaa talonpoikaista viisikkyyttäni Etelä-Pohjalaiset Juuret –julkaisujen¹³², oman itsellisyyteen taipuvaisen ja kunniantomia herroja halveksivan talonpoikaisen¹³³ yksilöhistoriani sekä sotahistoriallisten julkaisujen¹³⁴ kuvausten kautta.

¹³¹ Cohn 2006, 30.

¹³² Lehtiö 2014a, 3; Lehtiö 2014b, 4–8; Lehtiö 2014c, 9–11; Eriksson 2014, 14–15; Akkola 2014, 42–44; Lund 2014a, 60–65; Lund 2014b, 4–8; Lehtiö 2014d, 28–34; Pihlajaniemi 2014, 46–47.

¹³³ Harvey s.a. Maaseudulla kehittyvä lefebvreläinen itsetietoinen *l'homme totale*, joka elää jokahetkisesti sitoutunutta ja kokonaisvaltaista elämää henkisessä, konkreettisessa ja aineellisessa kontekstissä.

¹³⁴ Lappalainen 2001; Karimo 1958; Hårdstedt 2004, 276–283; Partanen 2010; Kujala 2001.

Ennallistamisnäytöksen jälkeen on herännyt halu jatkaa tämän nimenomaisen viisikkään biografian parissa. Isonkyrön Reinilän kylän talollisen Untamo Lahden roolin olen itse luonut, käsikirjoittanut ja näytellyt ennallistamisnäytöksen puitteissa. Haluaisin yleisön oppivan roolihenkilöni kautta maa-orjuutta ja Suomessa niin usein raa´aksi koettua venäläismiehitystä kavahtavan suomalaisen talonpojan mentaliteettia. Kuvitteellisen kohdehenkilön muututtua henkilökohtaiseksi ja merkitykselliseksi oma ymmärrykseni kohdehenkilön elinajan yhteiskunnasta, aikakaudesta ja talonpoikaiskulttuurista on lisääntynyt. Hahmon henkilökohtaiseksi muodostuminen ei estä historiantutkijan mielellä toimivaa ennallistajaa ottamasta kriittistäkin etäisyyttä tutkimuskohteeseensa. Biografiaprosessin näin edetessä suhde aliakseeni on alkanut syventyä ja vaatia täsmennyksiä ja oikeudenmukaisen äänen antamista tutkimuskohteelle. Oma ennallistamisnäytöksen tutkimusvälineeni on siis Untamo Lahti, ennallistamisnäytös on tutkimusväline Napuen taistelun tutkimiseksi, vaatteet säätilavaikutuksen tutkimusväline, tykit pelotevaikutuksen tutkimusväline jne.

Mitä tapahtui aseiseipäälleni biografian ja ennallistamisnäytöksen myötä? Olen sen itse veistänyt 1970-luvulla lapsuuden ja nuoruuden aikaisen kotitalon maatalouskäyttöön satojen muiden sinänsä merkityksettömien seipäiden ohella heinäseipääksi maidontuotantotilan lehmien kuivaheinän korjuuta varten. Nyt se on varastoituna autotallissani. René Magrittea¹³⁵ mukaillen: ”*Ceci n’est pas une pôle de foin.*” Esine ei ole enää heinäseiväs, se on Kaarle XII:n joukoissa viisikkäänä taistelleen Untamo Lahden hilparia¹³⁶ korvaavan aseisen tutkimusväline. Biografinen tieto muutti ladosta löytyneen seipään eletyksi seipääksi. Seiväs muuttui eletyn elämän jäljestä menneisyyden ymmärtämistä palvelevaksi kulttuuriperinnöksi ja otti paikkansa monumenttina. Historiointi tuotti monumentin, kyse on ns. retrovatiivisesta¹³⁷ aktiivisuudesta, johon uutta kulttuuriperintöä tuottava monumentalisointi perustuu.

¹³⁵ René Magritte on Belgian Lessinesissä vuonna 1898 syntynyt surrealistinen taiteilija, jonka teokset haastavat katsojan ennako-oletukset olemassaolon luonteesta. Eräs hänen tunnetuimmista töistään on Kuvien petollisuus (ransk. *La Trahison des images*) vuodelta 1926, joka esittää piippua, jonka alle on kirjoitettu ranskankieliset sanat ”*Ceci n’est pas une pipe*” (”Tämä ei ole piippu”). Sanat tarkoittavat sitä, että piippua esittävä kuva ei ole sama asia kuin piippu itse. Maalaus kyseenalaistaa näin tavan puhua erilaisia kohteita esittävistä kuvista. Teoksesta on tullut suoranainen modernin taiteen ikoni. Kuva on liitteessä.

¹³⁶ Linkola 1985, 87-96. Heinäseipäät ilmaantuivat Suomeen Skandinaviasta vasta 1800-luvun lopussa. Ennen seipäiden käyttöönottoa heinä kuivattiin sängellä.

¹³⁷ Sivula 2012, 434. Retrovaatio tarkoittaa menneisyyteen jääneen kohteen kekseliästä mutta kurinalaista kääntämistä sellaiseksi, että se on omaksuttavissa uuteen käyttöön. Retrovaatio on jälleen löytymiseen perustuva, menneisyyttä koskevaa tietoa hyödyntävä innovaatio: re-alkuliite kertoo, että jokin on tapahtunut ”uudestaan”, –trovaatio viittaa löytämiseen (ransk. *trouver*). Menneisyyden artefaktin voi kytkeä täyttämään vanhan tehtävänsä uudessa ajassa. Retrovaatioon liittyy menneisyyden ja nykyisyyden välisen yhteyden rakentaminen uuden historiakulttuurisen esineen julkaiseminen.

Kaikkien viisikkäiden vaatetus muodostui hyvin karkean yleisohjeen pohjalta varsin kirjavaksi ja epäautenttiseksi käytettävissä olevien vaatekappaleiden myötä. Ennallistamisen tutkimuskysymys ei kohdistunut talonpoikaisvaatetuksen autenttisuuteen. Pohjimmiltaan kyse onkin siitä, millaisia merkityksiä historioitsija roolissaan tarjoaa työvälineillään löydettäväksi menneisyyden tyhjästä tilasta. Ellei historiaa opiskeleva ja kuluttava yleisö löydä menneisyyden tilalle historiaa, se löytää tyhjän tilan täytteeksi jotain muuta.¹³⁸

Cohnia mukaillen¹³⁹ ennallistuksen heuristisessa tehtävässä talonpoikaisen viisikkään tehtävässä palveleva päähenkilö voidaan paikantaa oheisessa nelikentässä taulukossa 2. Tutkimusinstrumentti Untamo Lahti on samanaikaisesti historiallinen ja fiktiivinen sekä samanaikaisesti kerronta kokemuksesta on historiallista ja fiktiivistä autenttisuuspyrkimysten puitteissa.

TAULUKKO 2 Ennallistuksen heuristisessa tehtävässä palvelevan päähenkilön historiallis-kerronnallinen paikannus.

kerronta	päähenkilö	
	historiallinen	fiktiivinen
historiallinen	historiallinen elämä	historiallistettu fiktiivinen elämä
fiktiivinen	fiktionalisoitu historiallinen elämä	fiktiivinen elämä

Untamo Lahti

Uraaaa!

Giv akt marsch – överallt! Herra Armfelt oli järjestänyt jalkaväen keskelle linjaa. Musköter: Främsta halva rotar på knä – eftersta halva rotar lägger an – ger fy! Tulta! Linjamme oikea siipi iski ryssien ratsuväkeä vastaan. Voitto! Voitto? Mitä kummaa? Mihin meidän ratsuväki lähtee? Koko armeijamme kääntyy vasemmalle, ryssien pääjoukko hyökkääkin sieltä! Kyrönjoen jää on nyt selkäni takana. Helvetti, jäämme paikoillemme – ei - nyt isketään vielä, vie... tunnen iskun rinnassani.

¹³⁸ Sivula 2012, 434-435.

¹³⁹ Cohn 2006, 105.

*Tajuntani palaa maatessani ryssien jaloissa, kuulen venäjänkielistä puhetta, siitä mitään ymmärrä,
finski stjent, finski stjent.*

”Kuolemani” hetkellä makaan ennallistusnäytösalueen kentällä käsikirjoituksen mukaisesti. Olen liikkumatta, kuuntelen Pietari Suuren joukkoja näytelleiden venäjänkielistä puhetta. En ymmärrä puheesta mitään. Epätietoisuuteni ja uteliaisuuteni on voimakasta. Tiesin esiyymmärryksestäni, että tositilannetta ajatellen, venäläiset, kasakat varsinkin, varmistaisivat kuoleman pistämällä jokaista maassa makaavaa ruotsalaista (suomalaista) kiväärin pistimellä tai vastaavalla aseella. Tuo tietoisuus ja kehollinen tilani tuossa tilanteessa oli selkeästi traumatisoiva. Tilanne ei ollut tavanomaisen draamapedagogiikan mukainen, jossa yksittäisen toimijan roolinotto puretaan dramaattisen session jälkeen tehokkaasti, vaan tuo kokemus on tätä tutkimusta keväällä 2022 tehdessä edelleen selkeänä mieleen palautettavissa ja aktualisoituu erityisesti verkkotallennetta katsoessa. Tilanne kaatuneena kentällä ollessani oli selkeästi stressaava ja sisälsi tekijöitä, joiden myötä voitaisiin jopa asettaa traumaattisen stressireaktion diagnoosi.¹⁴⁰

Kyröläisiä talonpoikia kuoli Napuen taistelussa 141. Heidät on haudattu Isonkyrön keskiaikaisen kirkon ympäristöön joukkohautaan.¹⁴¹

¹⁴⁰ Post traumaattisesta stressireaktiosta ja sen kriteereistä kts. esim. <https://www.kaypahoito.fi/nix01350>. Luettu 23.1.2022. Tämän traumatisoitumisen mahdollisuuden toteamisen myötä, fenomenologian ja fenomenologisen filosofisen opiskeluotteen lukio-opetuksen yhteydessä on opettajalla oltava erityistä herkkyyttä opiskelijoiden kokemuksia kohtaan ja pedagogista kykyä huomioida opiskelijoiden tilaa. Traumatisoitumismahdollisuutta ja trauman purkua arvioidaan tämän tutkimuksen lopussa.

¹⁴¹ Saatavilla <<https://www.isonkyronsrk.fi/vanhan-kirkon-hautausmaa>>, luettu 9.2.2022.

7. KOKEMUKSELLINEN OPPIMINEN JA OPETTAMINEN

7.1 Faktoista ja kokemuksista rakentuva komplementaarinen historian ymmärrys

”Historia ei ole vain sotia
tekoja ja keksintöjä
se on myös ääniä
maan hajuja
väriseviä silmuja
ja kukkia.
Väärin sitä on luulla
vain kirjäläjien viisaudeksi
se on myös suudelma suulla
nauru
juominen
ja laulu.
Vuosien kierrossa, suurissa tapahtumissa
kaikessa mikä kiehuu ja kohisee:
meren solina
naisen olkapäät
lasten ulina
hevosenkenkä, joka kopisee.
Läpi suurten aatteitten
soluvat ja valittavat äänet
lentävät hämärät näyt
välkkyvät silmät ja tähdet.”¹⁴²

Tässä tutkielmassa esitetty kysymys kokemuksellisen ja perinteisen historiallisen aineistojen suhteen on kysyttävä, heijastavatko molemmat aineistot todellisuutta. Ennallistamisen kannalta olennainen kysymys on, kertooko se Napuen taistelusta todemmin kuin kirjoitetut lähteet? Kyrönjoki ja Napuen pellot eivät valehtele, mutta ne eivät myöskään puhu. Koska kaikkea historiaa ei voi tuntea, on tehtävä valintoja. Ennallistuksen historianäkemys on perinteistä poikkeavien valintojen tulos. Historiallisista teksteistä ei voi tavoittaa koettuja mielialoja, vain kokemus avaa taistelun hengen. Itse koettua

¹⁴² Jevtušenko 1963.

historian kokemusta lähelle tulee herkän mielenlaadun omaavan runonlukijan kokemus koskettavan tekstin äärellä.

Fysiikka joutui noin 100 vuotta sitten ennakoimattoman ongelman eteen. Valolla vaikutti olevan sekä aallon että hiukkasen ominaisuus. Klassisia oletuksia aineesta ja todellisuudesta jouduttiin muotoilemaan uudelleen. Toistaiseksi ainut ratkaisu tällä hetkellä on aalto-hiukkas-dualismi. Tanskalaisen Niels Bohrin komplementaarisuusperiaatteessa todellisuus ajateltiin nyt olevan aina sidoksissa havainnointiin. Todellisuus olikin riippuvainen menetelmästä ja todellisuutta ei voitukaan määrittää menetelmäriippumattomasti.¹⁴³

Historiankirjoituksen ja ennallistuksen aineistojen ja menetelmien suhde muistuttaa em. komplementaarista asetelmaa. Aineistot puhuvat eri kieltä, ne ovat yhteen sovittamattomia mutta toisilleen välttämättömiä. Historiankirjoituksen kielellisesti määrittynyt aineisto tuskin välittää ensikäden materiaalisia ja esineellisiä kokemuksia, uskomuksia ja henkistä maailmaa. Ennallistuksissa voidaan toisaalta myös ottaa kiistattomiin faktoihin etäisyyttä; tapahtuihan tosiasiallisesti helmikuussa taisteltu Napuen ennallistamisnäytös sinänsä virheellisesti elokuussa.¹⁴⁴

Ennallistamisnäytöksessä perehdyttiin alkuperäiseen taisteluun, sillä tavalla että alkuperäisessä taistelussa koettuja helmikuun pakkasia ei ollut tarpeen kokea, ne tuli ainoastaan kuvitella. Ennallistuksen implisiittinen tai eksplisiittinenkään tutkimuskysymys ei kohdistunut säätilaan.

Verkossa on tutkittavissa rinnakkainen Napuen taistelua jäsentävä videotallenne¹⁴⁵ myös 1960-luvun alussa Isossakyrössä järjestetystä Napuen ns. muistotaistelusta, joka tapahtui helmikuussa, mutta

¹⁴³ Savolainen 2013, 401; Kallio-Tamminen 2012, 144-147. 1800-luvun alussa eurooppalainen ymmärsi universumin älykkäänä kellokoneistona, ikuisten luonnonlakien vääjäämättä ohjaamana mekaanisena systeeminä. Maailman tilan täydellisesti tuntevat voisivat tietää historian ja tulevaisuuden täydellisesti, jos vain laskisivat tilan luonnonlakien pohjalta. Todellisuuden kuvailua suoritti todellisuuden ulkopuolella oleva ihmishavaintaja järkensä avulla. Viime kädessä todellisuus nähtiin pelkästään materiaalisena. 1920-luvulla viimein huomattiin, että mekaniikan pohjalta ei voitu selittää fyysikköjen uusia havaintoja. Maailman materialismi-oletuksesta jouduttiin luopumaan. Komplementaarisuuden idean kehittyessä huomattiin, että sitä itse asiassa on perinteisesti käytetty aina, kun on välttämätöntä ottaa huomioon tarkastelijan osuus tarkastelussa. Eliön elämisen tutkiminen edellytti eliön tappamista, aurinko on valoenergiaa ja estetiikkaa, Beethovenin sonaatti on molekyylivärähtelyä ja emootioita, oikeudenmukaisuus ja lähimmäisenrakkaus ovat myös komplementaarinen pari, ilmeisesti aina kun kuvailemme ilmiötä, joiden käsittelystä itseämme ei voi sulkea pois, joudumme käyttämään komplementaarista viitekehystä todellisuuden tavoittamiseksi.

Allekirjoittaneen näkemys on, että positivistisella, objektiivisen menneen maailman tarkkailijan otteella yksinomaan ei voi saavuttaa kaikkea aukotonta tietoa menneisyydestä. On harhaanjohtavaa etäännyttää menneisyyttä ajallisesti kauas taaksepäin nykyhetkessä elävän subjektin tarkkailun kohteeksi. Komplementaarisessa viitekehyksessä mennyt on mennyt mutta on myös koko ajan nykyhetkessä koko ajan läsnä.

¹⁴⁴ Savolainen 2013, 401.

¹⁴⁵ Kaukonen 1964.

2014-ennallistamisnäytökseen verrattuna vuoden 1964 muistovuoden taistelunäytöksessä autenttisuuspyrkimyksestä tingittiin: aseet olivat SA-mallia, sotilasvaatetuksena lumipuvut ja teräskypärät samoin. Ilma-asekin oli Kauhavalta mukana jopa neljällä Fouga Magister –hävittäjällä, vaikka ilmaa kevyempi kone ei ollut 1700-luvun ihmisen kokemusmaailmaa. Tosiasiallisesti kaikki Napuesta kerrottu historia on kuitenkin kiistämättä alun perin tapahtunut helmikuun 1714 tapahtumallisessa tilanteessa. Historiallinen alkuperäinen aineisto on syntynyt askel askeleelta, kun Armfeltin komentama talonpoika on juossut Isonkyrön lumisella pellolla Golitsynin joukkoa vastaan. Tätä faktaa ei voine ohittaa missään historianfilosofisessa pohdinnassa. Vuoden 1964 taistelu oli kulttuurisesti ja mahdollisesti myös indeksisesti uskottava, mutta ei kovin geneerisesti eikä varsinkaan ikonisesti uskottava.

Historian kirjoittamisen akti rikkoo tapahtuman kuvauksen. Jokaisessa käsitteessä on ennakko-oletuksia. On vain symbolisia kuvauksia – ei absoluuttisia. Historian tapahtuman kuvaus on aina rajallinen projektio maailmasta, jossa olemme. Klassisen historiankirjoituksen harha on, että pystymme kuvaamaan historiaa viittaamatta itseemme. Samasta todellisuudesta voidaan kuitenkin antaa kaksi erilaista komplementaarista kuvausta. Ihminen on aina vaikuttaja, jonka kuvaukset ja teoriat eivät ole varmoja totuuksia, vaan kokemuksen pohjalta muovattuja tarpeeksi hyvin toimivia välineitä historian prosessissa. Napueta ei voi tarkastella ulkopuolisena ihmisestä riippumattomana mekaanisena systeeminä.

Alkuperäinen Napuen taistelu on aineisto, joka on ollut todellisuutta ja ennallistettu taistelu on aineisto, joka on representaatio alkuperäisestä taistelusta, siis aineisto on komplementaarista todellisuutta, kaksi ristiriitaista, mutta yhtäaikaista todellisuuden olomuotoa, jotka eroavat siitä syystä, että havaitsemisen instrumentit ovat osa ilmiön todellisuutta; Napuen historiasta kertovat tekstit ja ennallistuksen kokonaisuus muodostavat komplementaarisen asetelman, jossa tätä myötä syntyy tarkempaa historiallista tietoa kahden aineistollisen kategorian välisenä siirtymänä; aineellisen ilmiön (ennallistus) ja tekstin (perinteinen historiallinen tutkimus) rinnastumana. Kokeilevassa historiantutkimuksessa tulisi olla siis pyrkimys luoda yhteismitallinen ja toisiinsa kytkeytyviä päätelmiä, tutkijan on luotava komplementaarisia asetelmia ja osallistuttava, osallistumisvaikutuksensa tiedostaen, itse historian tiedon luomisen prosessiin.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Savolainen 2013, 402.

7.2 Yleisö omaksuu muistovuoden ja ennallistetun taistelun osaksi omaa menneisyyttään

Napuen taistelun muistovuoden, helmikuusta 2014 alkaneen näyttely-, näytelmä-, muistopäivä-, markkina-, juhla-, tutkielma-, esitelmä- ja kokeilusarjaan osallistunut yleisö oli uuden historiallisen tiedon tuottamisprosessissa ja historian tulkintadialogissa väistämättä mukana. Akateemisten historioitsijoiden ja harrastelijoiden tekemiä historian tulkintaehdotuksia ei esitelty tyhjiössä kuuroille seinille, vaan osallistuneiden ihmisten omaksuttavaksi. Muistovuoden hankkeita esiteltiin paikallis- ja maakuntalehdistössä laajasti. Kotiseutujulkaisuissa¹⁴⁷ on käsitelty laajasti paikallisten sukujen ja perheiden kohtaloita Napuen taistelun ja sitä seuranneen Isonvihan aikana.

Muistovuoden positiivisten kokemusten myötä ei olisi ollut mahdotonta, että maakunnan maanpuolustus- ja kulttuuriväki olisivat valmistautuneet vuoden 2017 Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhlien jälkeisiin tapahtumiin ennallistamalla tammikuun 27.–28. päivinä 2018 Laihian Hulmin venäläisen 42. armeijan 423. Luga demoralisoituneen rykmentin varsin verettömän aseistariisumisen¹⁴⁸ radikalisoituneita sotilaitaan pelänneiden venäläisten omien upseerien, Mannerheimin upseeriveljien, myötävaikuttamana. Tämä jäi kuitenkin toteutumatta. Myös julkisessa keskustelussa olisi tuolloin voitu käydä totuuskomissio-tyyppistä keskustelua demokratiaamme uhanneen vallankumouksen vaiheista, mutta se *momentum* menetettiin. Tätä kansallisen yhtenäisyyden rakentamisen hetken menetystä valitti myös yli kahden vuosikymmenen ajan opetusministeriön kansliapäällikkönä toiminut erittäin ansioitunut ministeri Jaakko Numminen.

Kiintoisana on pantu merkille Napuen taistelun 300-vuotismuistojuhlien eri esitelmissä, että näkökulma on laajentunut koskettamaan koko 1700-lukua ja tuota aikakautta. Ihmiset ovat alkaneet hahmottaa tapahtumaa laajemmassa mittakaavassa ja irtautuen aikaisemmin vallinneesta kapeammasta tarkastelunäkökulmasta. Historiasta kiinnostuneet tutkivat tämän kulttuuriperintöprosessin myötä paikkakuntaa ja maakuntaa koskevia historiallisia tapahtumia laajemmin ja pyrkien myös

¹⁴⁷ Eteläpohjalaiset Juuret 2/2014 ja 4/2014 –julkaisut.

Puitteiltaan melkoisiksi ja kokemuksen arvoisiksi paisuneita Isonkyrön 1700-luvun markkinoita ei lähitulevaisuudessa nähtäne yhtä laajoina kuluneen muistovuoden jälkeen. Ehkä Isovihan-teemalla jatketaan ja mahdollista on, että sen yhteyteen kehkeytyy myös ennallistamisia esim. elämästä piilopirtissä venäläisiä paossa. Aiheesta on ilmestynyt jo lyhytelokuva, joka on nähtävissä verkossa <<https://fi-fi.facebook.com/isovihadokumentti>> luettu 3.6.2015.

¹⁴⁸ Ylikangas 1999, 201-219.

tapahtumien taustoittamiseen.¹⁴⁹ Historiakulttuurin akateeminen, harrastajien ja yksityinen kenttä ovat limittyneet ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään.

Kustaa H. J. Vilkunan mukaan¹⁵⁰ 1700-luvun ison vihan ajoista lähtien kansanperinteessä ja paikallishistoriassa on elänyt venäläisiin kohdistuva todellisuusperustainen kammo ja viha venäläisten tsaarin luvalla miehitettyä ja raiskattua Suomen ja tässä tapauksessa erityisesti Isonkyrön, Vähänkyrön ja Vaasan ympärillä olevan Pohjanmaan. Omasta kotikylästäni Etelä-Pohjanmaan eteläisestä Kuortaneen Mäyryn kylästä on ryöstetty ja viety orjaksi 4 lasta. Kaiken kaikkiaan venäläiset miehittäjät kaappasivat Pohjanmaalta 20 000 lasta ja nuorta orjaksi v. 1710–1710. Etelä-Pohjanmaalla tuhon voidaan katsoa saavuttaneen jopa mittavan terroristisen kansanmurhan mittasuhteet. Näkökanta, jossa Venäjä on väkivaltainen alistaja ja Suomi viaton uhri, on vuosisatoja vanha. Tästä kammosta ja vihasta ei ennallistukseen osallistuneissa joukoissa näkynyt jälkeäkään. Siksi esimerkiksi vuoden 1918 Suomen vapaussodankin taisteluiden rauhanomainen ennallistaminen voisi olla paikallaan kansallisen sovun rakentamiseksi ja yhteisen menneisyyden todentamiseksi.¹⁵¹

7.3 Kokemuksellisen oppimisen malli

Oppiminen David A. Kolbin kokemuksellisessa oppimisessa on jatkuva kokemukseen perustuva prosessi. Oppiminen on niiden konfliktien ratkaisemista, jotka syntyvät ympäröivään todellisuuteen sopeutumisessa. Oppiminen tapahtuu ympäristön kanssa vuorovaikutuksessa ja on perusluonteeltaan oppijan tiedonluomisprosessi. Pelkkä kokemus ei sellaisenaan takaa oppimista, vaan kokemuksen rinnalla on havainnoitava, pohdiskeltava koettavaa ilmiötä sekä tietoisesti ymmärtää kokemusta käsitteellistämisen rinnalla. Kolbin malli on kuvattavissa kehänä, jossa kokemus, sen pohtiminen ja käsitteellistämisen sekä aktiivinen toiminta muodostavat jatkuvasti kehittyvän prosessin.¹⁵²

Välitön omakohtainen kokemus luo perustan oppimiselle, mutta ei yksinomaan takaa oppimista. Kokemus voidaan tuottaa opetustilanteessa elämyksellisin suppeammin keinoin pienimuotoisen draamatyötävöin biografioita tuottamalla tai laajemmalla historiallisen tilanteen näyttelemisellä.

¹⁴⁹ Lehtiö 2014, 3.

¹⁵⁰ Lybeck 2006.

¹⁵¹ Loukola 2020, 377–382. Usein suomalaisessa julkisessa nykykeskustelussa unohdetaan useita kansallisen historianamme seikkoja mm. sitä, että nykysuomen alue idän ja lännen (frankkien/Ruotsin/katolisuuden ja Bysantin/Kiovan/ortodoksisuuden) raja-alueena on ollut aina huomattavan monikulttuurinen. Lisäksi suomalaiset ovat yksi maailman kansoista, joita on aina alistettu ja orjuutettu. Kolonialistisesti orientoituvia piirteitä ei suomalaisesta kulttuurista löydy nykyäänkään.

¹⁵² Kolb 1984.

Opittavaan asiaan aletaan orientoitua kokemuksen jälkeen havainnoinnin, mielikuvien avulla teorettisten. Kriittinen pohdiskeleva havainnointi eli reflektointi korostaa historiallisen ilmiön eri näkökulmien pohdintaa.

KUVIO 2 Kokemuksellisen oppimisen malli.¹⁵³

Oppijat refleктоivat omia kokemuksiaan. Tässä vaiheessa luodaan pohjaa käsitteille, malleille ja teorioille. Käsiteltävän ilmiön havainnointi ja pohtiminen yhdessä oppijoiden kanssa on tärkeä vaihe, kun pyritään historiatietoisuuteen ja käsitteellistämiseen. Ohjaajan rooli reflektointivaiheessa on erityisen merkityksellä. Opetusmenetelminä voidaan käyttää esimerkiksi opetuskeskustelua, porinaryhmiä tai kirjoittamista. Reflektointivaiheessa omat näkemykset moniperspektiivisestä historian tapahtumasta avartuvat muiden erilaisten kokemusten ja tulkintojen avulla. Abstraktissa käsitteellistämisvaiheessa pyritään kurinalaisen, systemaattisen ajattelun kautta muokkaamaan vanhoja ja luomaan uusia historian kulun tai tapahtuman tulkintoja. Tässä vaiheessa haetaan asiasta lisää teoreettista tietoa. Kokeilevan toiminnan vaiheen tarkoitus on testata malleja sekä kokemuksista, pohdinnoista ja teorioista tehtyjä päätelmiä käytännössä. Aktiivisen toiminnan vaihe voi toteutua myös draamallisen projektin muodossa, missä opiskeltavaa asiaa testataan muodollisen oppimistilanteen ulkopuolella ilmiön todellisessa ympäristössä roolipelein ja ennallistamisin.¹⁵⁴

Morris on todennut, että historiallisten tapahtumien ennallistaminen vie entisaikain nuotiorinkien ja ateriapöytien tarinankertojien tehtävän askeleen pidemmälle. Tarinoiden tehtävä on ollut kertoa

¹⁵³ Kolb 1984, 25, 42.

¹⁵⁴ Pylkkä s.a.A.

yhteisön ihmiselle mikä hänen kulttuuriympäristönsä on, mitkä ovat ihmisen yhteisön historian tärkeimmät tapahtumat, jotka tekevät hänen kulttuurinsa. Sosiaaliselta kannalta arvioituna historialliset tapahtumat luovat ryhmäkoheesiota, yhdistävät nykyiset sukupolvet menneisiin sukupolviin. Yhdessä työskentely kulttuurin selvittämiseksi voi olla oppilaille palkitseva yhteisesti jaettu merkityksellinen kokemus. Laajimmat ennallistamistapahtumat voivat vaatia vuodenkin ennakkovalmistelut. Ennakkotyöskentely ei ole pelkkää ulkonaisen varustuksen rakentamista vaatteineen ja aseineen. Palkitseva ja opettava ennallistaminen sisältää taustatutkimusta, eri aikakausien vertailua, osaharjoituksia, tenttejä jne.¹⁵⁵

Historiassa on perinteisesti opiskeltu tapahtumahistoriallisia faktoja. Oppisisällöt ovat opetussuunnitelmallisia sopimuksia ja yksilöille merkityksettömiä. Mitä paikat ja ajat voisivat olla oppilaille eletynä aikana ja paikkana, omin silmin nähtynä, jalkapohjiin tuntuvana, jonkinlaiseksi omaksi koetuna? Tässä tulemmekin historiallisen opetussisällön eksistentiaalisesti merkitykselliseen tulkintaan. Opetussuunnitelman sisällöstä tuleekin oppilaan inhimillisen tulkinnan ja merkityksenannon tulos. Oppilas käy paikan ja menneisyyden tapahtuman ”sisään” ja tämä kokemus tekee siitä eletyn ja koetun ajan ja paikan. Opetussisältö ankkuroituu elävään ruumiiseemme ja tulee ajattelevan oppilaan tulkitsemaksi. Oppisisältö muuttuu biografiseksi, kokevan oppilaan elämänhistoria on siinä nyt mukana.¹⁵⁶

7.4 Konstruktivistinen oppimiskäsitys

Suomessa oli 1970 –luvulle asti vallalla behavioristinen ihmiskuva ja oppimiskäsitys. Behavioristisen oppimiskäsityksen mukaan opetus oli onnistunut, kun oppilas tuotti oikeat ennalta määrätyt reaktiot. Oppiminen oli valmiin tiedon passiivista vastaanottamista. Behavioristisessa historianopetuksessa tavoitteeksi ei asetettu opettavan asian tai ilmiön ymmärtäminen, vaan yleistävä päättely tapahtumahistoriallisista alkioista. Historialliset tapahtumat ovat kuitenkin ainutlaatuisia, eivätkä yhden tapauksen syyt ja taustat ole helposti siirrettävissä toisen ilmiön selittämiseen. Behaviorismia kohtaan

¹⁵⁵ Morris 2012, 1-6.

¹⁵⁶ Karjalainen

syntyneen kritiikin vuoksi historian opetuksen oppimiskäsitykset pohjautuvatkin nykyisin konstruktivismiin.¹⁵⁷

Konstruktivismissa oppiminen nähdään aktiivisena tiedon rakentamisen prosessina. Konstruktivismin keskeisenä ajatuksena on, että tieto ei siirry oppilaan päähän opettajan opetustoimin, vaan oppija rakentaa eli konstruoi sen itse uudelleen. Oppijan omat aikaisemmat tiedot, käsitykset ja kokemukset opittavasta asiasta säätelevät hyvin paljon sitä, mitä hän asiasta havaitsee ja miten hän asiaa tulkitsee. Olennaista on, että oppijassa heräävät omiksi koetut, opittavaan asiaan liittyvät kysymykset, oma kokeilu, ongelmanratkaisu ja ymmärtäminen. Oppiminen on tilannesidonnaista, asiayhteyksiin sidottua ja vuorovaikutuksen tulosta. Subjektiiivisista kokemuksista muodostuu objektiivista tietoa sosiaalisen vuorovaikutuksen ja oppijoiden keskinäisen yhteistoiminnan kautta.¹⁵⁸

Kokemuksellisuuden on todettu olevan yksi konstruktivismin kulmakivistä. Tätä kautta on alettu korostaa myös oppimistilanteiden autenttisuutta. Internet sisältää runsaasti materiaalia, jolla autenttisuutta lisätään perinteiseen historianopetukseen. Enää ei tarvitse tyytyä perinteisesti kuivaksi mielletyn oppiaineen vanhoihin ei-ajantasaisiin risaisiin karttoihin. Roolipelit historianopetuksessa ovat innostaneet myös oppiaineen kehittämiskeskustelua käyviä. Pelejä voisi käyttää niin motiivoinnin välineenä kuin opitun testaajinakin. Suomen historian käännekohtia esimerkiksi Talvisotaa on esitetty pelin aiheeksi, kuitenkin rahoitus on niukkaa ja kyvykkäät pelien kehittäjät ovat harvassa ja yleensä paremmin palkatun peliteollisuuden palveluksessa.¹⁵⁹

7.5 Esteettinen tieto kehollisena merkityksenantona

Syväkulttuurista tietämistä ja havaitsemisen merkitystä koulutyössä painotettaessa oletetaan, että kokemuksellisuus ja aistihavainnointi rikastavat ja syventävät oppilaiden kokemusta yhteisestä todellisuudesta. Sisäisen todellisuuden tutkiminen auttaa oppilasta jopa löytämään oman paikkansa maailmassa. Opetuksessa voidaan painottaa mm. liikkeitä ja ääniä, jotka voivat muodostaa oppilaiden tajunnassa sanojen kanssa vaihtoehtoisia subjektiivisia, yksilölle arvokkaita mutta sanallisesti ei-kommunikoitavissa olevia käsitteitä ja esteettistä tietoa, jota erityisesti aistimista ja tuntemista korostavissa taide- ja taitoaineissa pidetään tietämisen perustana.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Johansson & Takkinen 1999.

¹⁵⁸ Pylkkä s.a.B.

¹⁵⁹ Johansson & Takkinen 1999.

¹⁶⁰ Räsänen 2010.

Oppilaiden luodessa erilaisia produktioita ja esityksiä kehon ja aivojen yhteistyössä tapahtuu syvää merkityksenantoa ja tajuamista. Ennallistuksessa historiallinen tieto rakentuu tekemisen kautta siten, että aistihavainnot muuntuvat kuvalliseksi ja keholliseksi ajatteluksi ja toiminnaksi. Kehittyvä tieto ilmenee toiminnassa eikä ole sanallistettavissa.¹⁶¹

Kokonaisvaltaista, esteettistä ja luovaa opetus- ja opiskeluotetta voi harjoittaa kaikissa koulun oppiaineissa. Todellisuutta voi kouluissa tutkia aistivoimaisilla produktioilla, filosofiankin oppituntien tulisi useinkin olla kuin kollektiivisia yllätyksellisiä taideteoksia, jossa maailmaa improvisoidaan, koetaan, tunnetaan ja ilmaistaan tunteita sekä tutkitaan ja käsitteellistetään maailmaa erilaisten symbolijärjestelmien avulla. Filosofialla voisi luontaisesti olla kaikkia esimerkiksi toisen asteen lukion oppiaineita integroiva rooli.¹⁶²

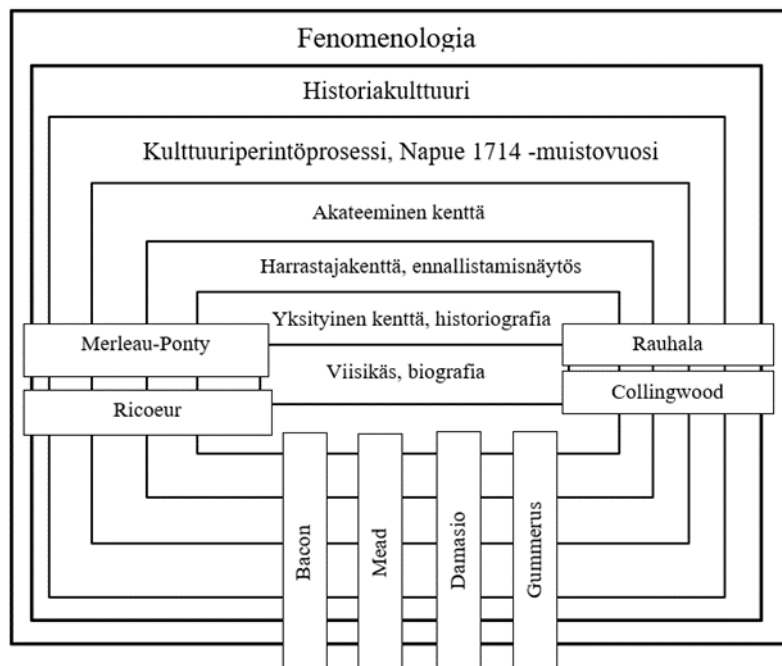
¹⁶¹ Räsänen 2010.

¹⁶² Räsänen 2010.

8 TULOSTEN POHDINTA

8.1 *Bricolage*-tutkimusotteen ennallistuksesta kokoaman multiloogisen episteemisen aineksen koonti.

Ennallistamisnäytöksen teoreettinen kehikko (Kuvio 3.), joka kuvaa tutkimuksen moniulotteista *bricoleur*-toteutustapaa.

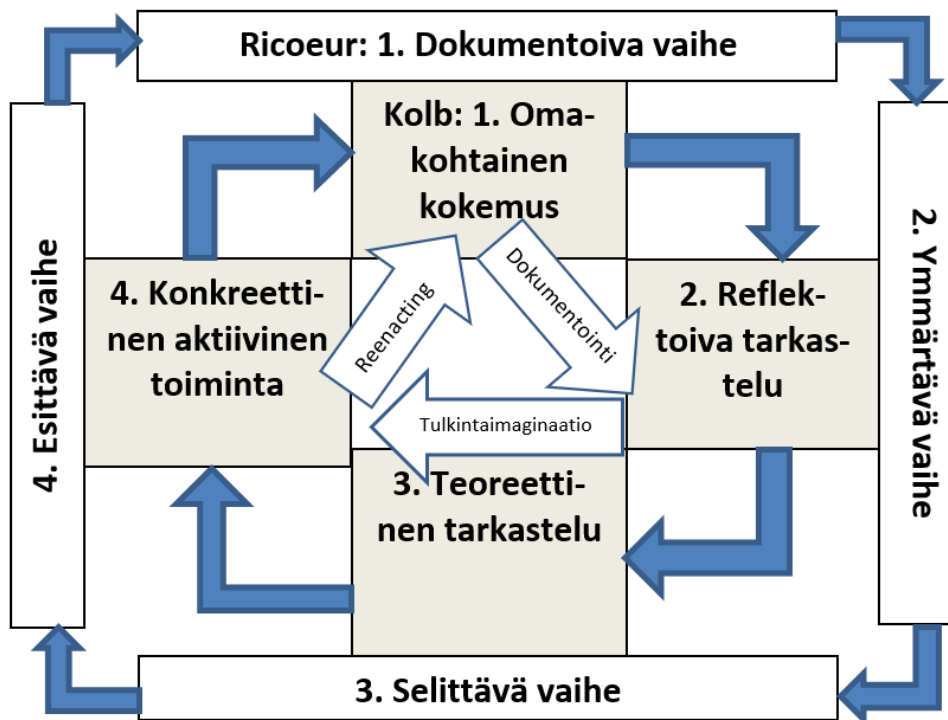

KUVIO 3 Tutkimuksen monikehäinen teoreettinen kehikko.

8.2 Kehollinen oppiminen

Oheiseen kuvioon (Kuvio 4.) on koostettu Kolbin kokemuksellisen oppimisen malli, Ricoeurin historiografisen neljän operointivaiheen malli sekä Collingwoodin historiallisen kolmen askeleen metodi. Ricoeur rakentaa historiografisen mallinsa varsin pitkälle Kolbia myötäillen. Dokumentoitu vaihe voidaan rinnastaa kokemukseen, ymmärtävä vaihe voidaan yhdistää reflektioon, teoreettinen tarkastelu Kolbilla rinnastuu Ricoeurin selittävään vaiheeseen sekä lopulta Ricoeurin esittävä vaihe on rinnakkainen konkreettisen aktiivisen toiminnan kanssa. Collingwoodin metodi rakentuu historiallisen ajattelun dokumentatiivisen luonteen ymmärtämisestä, tämän dokumentin tulkintaimaginaatiosta ja lopulta tämän kuvittelun menneisyyden elementtien ennallistaminen (*reenacting*) nykyhetkessä.

KUVIO 4 Kolbin kokemuksellisen oppimisen malli yhdistettynä Collingwoodin historialliseen kolmen askeleen metodiin sekä Ricoeurin historiografiseen neljän vaiheen operointimalliin.

8.3 Ihmisen kokemisen ja kokemuksen tulkinnan yhteys tiedonmuodostukseen

Ihmisen kokonaisontologiassa on runsaasti aineksia, joiden haltuunottoon ja harmonisointiin ei riitä esimerkiksi empiirinen biologinen ja psykologinen tutkimusote. Moniperspektiivisen *bricolage*-tutkimusotteen tutkijan kokemuksistaan tuottama varsin kategorisoimaton pohdintamateriaali vaatii organisointia konsistentimmaksi ja loogisemmaksi, jotta ymmärtäisimme kaikki kokemamme ilmiöt. Tässä tutkimuksessa tekemisen ja kokemisen kautta syntyvän multiloogisen episteemisen aineiston organisoijana ja jäsentäjänä käytetään Jaana Venkulan tiedonmuodostuksen mentaalista järjestelmää organisoivaa teorialuonnostelmaa.¹⁶³

Venkulan mukaan kulloisessa tiedonhankintatilanteessa ihmiselle muodostuva käsitys tiedosta on laajasti kulttuuri- ja psykykesidonnaista, tieto ei ole pelkästään empiirisiin tiedollisiin puoliin sidottua. Tämänkin tutkimusraportin lukija saattaa olla niin toisenlaisen tietokäsityksen (esimerkiksi monontologisen atomisoivan empiirisen luonnontieteen) vanki, että hän ei kerta kaikkiaan kykene ymmärtämään erilaisista premisseistä kasvavaa fenomenologisen tutkijan esitystä subjektiivisesta kokemuksesta kehkeytyvästä tiedosta.¹⁶⁴

Seuraavassa jäsennetään ihmisen mentaalinen järjestelmä viiteen osajärjestelmään ja ristiintaulukoidaan osajärjestelmät järjestelmien tilaa kuvaavien muuttujien kanssa. Venkulan oletamat mentaalisen järjestelmän tieto-, tunne-, arvostus-, muodontaju- ja kokemakertymän osajärjestelmät ovat episteeminen, emotionaalinen, eettinen, esteettinen ja empiirinen. Osajärjestelmien tilaa kuvaavat ja tiedon muodostuksen mahdollistavat muuttujat puolestaan ovat temporaalisuus, kvantitatiivisuus, kvalitatiivisuus, funktionaalisuus ja ongelmakeskeisyys. Tieto rakentuu viiden osajärjestelmän keskinäisestä vuorovaikutuksesta, dynaamisesta symbioosista.¹⁶⁵

¹⁶³ Venkula 1992, 84–111.

¹⁶⁴ Venkula 1992, 89–90. Empirismen tietokäsityksen perusta on antiikin Kreikan atomistien aloittamassa ja meille luonnontieteitä jäljittelevän klassisen fysiikan ontologiassa. Tämä ontologia näyttäytyy tämän tutkimuksen valossa täysin vastakkaiselta peruslähtökohdiltaan. Tämän tutkimuksen tietokäsitys ei käsittele ihmisen ulkopuolista maailmaa objektiivisesti havaittavana ja kvantitatiivisesti mitattavana. Tässä tutkimuksessa todellisuus ei muodostu kappaleista, joita pidettäisiin itsensä tosi todellisuuden osasina. Tässä tutkimuksessa hankittua tietoa ei voida ongelmattomasti siirtää, raportointi tutkimusraporttina ja maisteritutkinnon opinnäytteenä onnistuu juuri ja juuri. Tämän tutkimuksen tuottamaa tietoa ei voi määrällisesti mitata. Kokemukset eivät ole faktisia ja pysyviä asiantiloja. Tässä tutkimuksessa pyritään välttämään epäinhimillisen tietokäsityksen syntymistä ja pitäydytään ihmisen eli tutkijan sisäisen mentaalisen järjestelmän tiedonmuodostuksen piirissä luopuen antiikin ajattelun jäänteinä pidettävästä mielen osittelevasta orientaatiosta pyrkien käsittämään ihmistä kokonaisuutena.

¹⁶⁵ Venkula 1992, 84–111.

TAULUKKO 3 Tiedonmuodostuksen osajärjestelmät ja niiden tiedon vastaanottamistilat Venkulan mukaan.

Osajärjestelmä / Osajärjestelmän tila	Episteeminen	Emotionaalinen	Eettinen	Esteettinen	Empiirinen
Temporaalisuus	Tutkijan menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta koskeva tietopohja. Viimeistellyt 1700-luvun mukaiset aset ja pukeutuminen.	Missä vaiheessa menneisyyteen liittyvä vaistoihin liittyvä aines loogisesti sovituu ennallistuksen kulussa? Näytöksen emotionaalisesti ahdistavimpien vaiheet ajoittuminen.	Arvokkaan ja vähemmän arvokkaan tietoa-aineksen valinnan hetkien sijoittuminen. Nykyajan ihmisten täytyy tuntea omia esivanhempia kohdannut kansanmurha.	Tietoa järjestävä, harmonisoiva ja kaunistava muotoa hakeva jokahetkinen eleganssi ennallistuksen kulussa. Ennallistuksessa havaittava menneen heijastavuus ja tapahtuman tunnistettavuus.	Ennallistuksen prosessin läpäisyn myötä tutkijalle kertyvä sanallisesti kuvaamattomissa oleva loppuhetkinen huipentunut, yksilöhistoriassa myöhemminkin vaikuttava jokahetkinen kokemus.
Kvantitatiivisuus	Hallitsevaksi mielletyn episteemisen osajärjestelmän ymmärtäminen vain yhdeksi osajärjestelmäksi muiden rinnalla. Ennallistuksessa karttuu historiaalista tietoa ei voi arvioida sen määrän mukaan.	Ennallistuksessa virinneiden tunteiden määrän vaikutus historiallisesta tiedosta vakuuttumisessa. Liian suuri esymäärädata estää ennallistuksessa syntyvän kokemuksen emotionaalisen aitouden.	Tutkijan kyky nähdä pienissäkin ennallistuksessa esiintyvissä episodeissa ja marginaalisissa hetkissä arvokasta kokemusellista ainesta. Pieni on kaunista. Tinkimättömyys autenttisuuspyrkimyksissä.	Historiallinen tiedollisen tutkimusongelman ratkeaminen tarpeeksi monen palan paikalleen lokahtamisella ja disharmonian kadotessa. Ennallistusnäytöksen tapahtumaepisodien määrä.	Kysymys yleisestä kvantitatiivisesta mitattavuudesta. Erityinen vaikutus episteemiseen osajärjestelmään. Untamo Lahden kokeman määrä vaikuttaa muiden osajärjestelmien tiedon synteisiin.
Kvalitatiivisuus	Talonpoikaiselle sotilalle tyypillisen tiedon laadun tavoittaminen. Kyky osallistua ennallistusnäytöksen, taiteilijuiden tiedollinen hallinta.	Lähtökohtainen talonpoikaisuuteen myönteisesti suhtautumisen merkittävä positiivinen vaikutus tiedonmuodostukseen. Untamo Lahden luotu emotionaalinen side.	Arvopohjaisesti motivoitu ennallistamisnäytökseen osallistuminen lähtökohtaisesti tuottaa aidompaa historiallista tietoa.	Ennallistajan intuitiivinen kyky ja alttius aistia. Historiallisesti mahdollisimman yhdenmukainen ennallistus historiallisten tosiasiallisten tapahtuman kanssa. Ennallistuksen ikoninen uskottavuus. Esityshälyn minimointi.	Ennallistajan kyky nähdä tiedollista ainesta myös laadullisessa kokemusaiknessa, kuten vapaus, rakkaus, viha, pelko jne.
Funktionaalisuus	Yleinen tietoisuus kaikkien osajärjestelmien keskinäisestä vuorovaikutuksesta, interaktiosta, aidon historiallisen tiedon rakentamisessa. Minkään osajärjestelmän tuottamaa viestiä ei saa torjua aidon tiedon rakentamisessa.	Ennallistajan kyky tulkita tunteidensa kertomaa ja sen vaikutusta esim. tiedollisen viisauden karttumisessa.	Talonpoikaisen sotilaan vastuun- ja velvollisuudentunnon vaikutus kaikkiin osajärjestelmiin. Yhdenkään osajärjestelmän kartuttama tieto ei ole eroteltavissa arvokkaaksi tai vähemmän arvokkaaksi.	Tiedon muodostuksen osatekijöiden keskinäisten vuorovaikutteisten paikkojen ja sidonnaisuuksien löytyminen.	Empiirisen osajärjestelmän erityissuhde episteemiseen osajärjestelmään. Empiirinen kokemus on koko ennallistuksen tiedonmuodostuksen keskeinen perusta.
Ongelmakeskeisyys	Tutkimusongelman hahmottaminen ja syntyminen: Voinko ylipäättään tietää mitään persoonallista ja henkilökohtaista Napuen 1714 taistelusta? Itseen viittämisen ongelma historian tutkimuksessa.	Tunteisiin ja vaistoihin liittyvä järjestelmä syvimmillään koko ennallistamistutkimuksen liikkeelle paneva voima. Kehoon varastoituneiden traditioiden signaalien heikkous.	On moraalisesti oikein nostaa talonpoikainen sotilas sota-historiallisen kokemustutkimuksen keskiön suurmiestutkimustendenssin rinnalle.	Historiallisen tiedon syntymisprosessin lukkojen vapauttamiseksi ajoittain voi ottaa etäisyyttä esim. aiheen episteemiseen tarkasteluun siirtämällä tarkkailemaan kohdetta esteettisestä osajärjestelmästä käsin.	Tutkijauran aikana karttuneen faktuaalisen ja propositionaalisen tiedon määrän saturoitumisen myötä hahmottuvan tutkimusongelman mahdollisuus.

8.4 Ruumiillisen kokemuksen traumaattisuudesta

Näytöksen lopussa tutkija makasi jähmettyneenä passiivisessa liikkumattomuuden tilassa aktiivisista toimistaan luopuneena tosiasiallisesti täysin avuttomana. Ympärilläni tosiasiallisesti asteli Pietari Suuren kenraalin Golitsynin epäinhimillisiä, venäjää solkkaavia sotilaita valmiina varmistamaan pistimellään kuoleman ja tsaarin nimenomaisella luvalla ryöstämään kaatuneen kaiken omaisuuden. Psykkisen uhrin tavoin tilanteessa kehittyi traumaattista tuskaa kognitiivisesti tilanteeseen valmistautuneelle ja tapahtuman tosiasiallisen taustan tuntevalle historiantutkijalle. Onkin todettu, että kokonaisvaltaisen ja kaiken kattavan avuttomuuden kokemus on kaiken traumatisoitumisen ydin.¹⁶⁶

Kun vahva kokemus on ohi, yksilön tasolla kertautuu pitkäaikaisia positiivisia ja negatiivisia seurauksia. Psykoterapeuttisen työskentelyn perustaviksi työtavoiksi onkin vakiintunut ruumiin reaktioiden käsittely minuuteen ja todellisuuteen palauttavana mahdollisuutena. Tämän tutkimuksen ennallistamiskokemusta voitaisiin psykologisen tutkimuksen kontekstissa tarkastella traumatisoitumisen tuottaman poikkeavan dissosiaation sijaan ns. normaalina dissosiaationa ennalta käsikirjoitetussa ennallistamistilanteessa syntyvänä historiatietoisuuden, historiallisen muistitiedon karttumisen, (vahvan talonpoikais-)identiteetin ja historiallisen havainnoinnin voimaannuttavana ja energisoivana integraatiotilana. Freudin käsityksen mukaan vaikeat kokemukset tuottavat symbolisia ruumiin reaktioita; käänteisesti tässä tutkimuksessa käsitellään tavoitteellisesti symbolisiin ruumiillisiin haastaviin aktiivisiin kokemuksiin hakeutumista kuningastienä historiassa tapahtuneen, ja käytännössä julkisessa keskustelussa Suomen vuoden 1918 sosialidemokraattien aseellisen ryhmän käynnistämän vallankumouksen tavoin vaietun, traumaattisen kansanmurhan ymmärtämiseen johtavana vahvana tilana. Fyysinen toiminta ennallistuksessa ja yleensäkin aktiivisessa oppimisessa, sitoo positiivisella ja oppimista edesauttavalla tavalla ihmisen psyykkistä energiaa ja antaa opiskeltavalle historialliselle tapahtumalle kokemuksen ryhdistävän muodon.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Vaalamo 2021.

¹⁶⁷ Vaalamo 2021. Tässä tutkimuksessa voisi historian tapahtuman ymmärtämiseen johtavan ns. vahvan tilan (tutkijan kehittämä termi) rinnalla käsitellä ns. korkeaa tilaa (tutkijan kehittämä termi) käänteisen termianalyysin kautta. Tilan tunnistamiseksi esitetään oheista emotionaalista itsetarkkailua: Jos korkea tila ei toteudu, ennallistajassa viriää vain lievä negatiivinen tunne, koska tilanteesta ei olisi alun perinkään saatu uutta tietoa; jos vahva tila ei toteudu, ennallistajassa viriää vahva negatiivinen tunne, koska kaivattua uutta tietoa ei pääsekään karttumaan. Tilanteessa, jossa korkea tila toteutuu, ennallistajassa viriää vahva positiivinen tunne, vaikka korkean tilan toteutuminen on emotionaalisesti poikkeuksellista mutta uutta tietoa tuottamatonta; jos puolestaan vahva tila toteutuu, ennallistajassa viriää vain lievä positiivinen tunne, koska vahvan tilan toteutuminen on vain normaalia ja uutta tietoa tuottavaa, mihin alun perinkin tulisi pyrkiä.

Psykologisesti ajatellen Napuen taistelun ennallistus on puhtaasti somaattinen ja sensomotorinen tapahtuma, jota ohjaa ja tulkitsee väljä kognitiivinen pohdinta esiyymmärryksineen. Historiantutkimus, joka on vuosikymmeniä keskittynyt kielelliseen ilmaisuun, saakoon tässä tutkimuksessa perusteltua kritiikkiä ja olkoon tämän kehopainotteinen historiantutkimus yksi historiantutkimusta kehittävästä vastareaktioista, joita kuitenkin lienee vielä varsin vähälukuinen joukko.

Traumapsykologian kannalta olisi perusteltua, että ennallistamiskokemukset olisivat osallistujan kannalta normaalit selviytymiskeinot ja defenssit ylittäviä varsin tai erittäin kivuliaita traumaattisia kokemuksia. Tähän ei kuitenkaan useinkaan tutkimuseettisesti ole mahdollista pyrkiä eikä tätä ole perusteltua tavoitella. Perusteluna tähän kivuliaisuuteen pyrkimiseen voidaan todeta, että ruumis ja mieli toimivat yhdessä esimerkiksi silloin, kun ruumis ja mieli pyrkivät yhdessä poistamaan em. kivuliaat kokemukset ja kuolettamaan tapahtumaa. Jos ihminen omistaa, ja tietää todella omistavansa, omat kokemuksensa, elämä ja historian ymmärtäminen tuntuu todellisemmalta. Tällöin voitaisiin puhua, jopa yllättävällä tavalla historian tutkimusta ajatellen, persoonan positiivisesta ja vahvasta kehittämisestä sekä persoonallisesta realisaatiosta, jotka yhdessä luovat ruumiin ja mielen terveyttä.¹⁶⁸

Napuen taistelu ja sen jälkeinen ns. Isoviha ovat nykyisen Etelä-Pohjanmaan, Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan historian kannalta olennaista kokemusmaailmaa. Suuri Pohjan sota ja vuoden 1714 Napuen taistelu ja sen jälkeinen kansanmurha ovat olemassa edelleen ennallistajan ruumiintuntemusten kannalta erittäin voimakkaasti ja vahvasti läsnä. Ennallistaminen on perusteltua uudelleen ja uudelleen, koska yhä uudelleen lavastettuna voimme hallita terapeutisesti tuota kansamme olemassaolon kannalta kriittistä ajankohtaa sekä suojautua psyykkisesti tuolloin kansamme kokemalta kollektiiviselta avuttomuudelta. Keinotekoinenkin historian uudelleen kokeminen kaikessa rankkuudessaankin vahvistaa tunnetta oman kansan jatkuvuudesta.

Psykologian kannalta ennallistuksen tehtävänä on muuttaa sietämätön Untamo Lahden ennallistamiskokemus ajateltavissa olevaksi historialliseksi tiedoksi. Kuitenkin voidaan todeta, että mennyttä voidaan käsitellä aina vain nykyisyydestä käsin. Psykologian käsite transferenssi käsillä olevassa tutkimuksessa tarkoittaa tutkimusmielessä nykyhetkeen reagoimista ikään kuin (ennallistus-)tapahtuma olisi todellakin aikaisempaan elämään kuulunut objekti ja tilanne. Valmistautuneen ja tutkimustavoitteisesti esiyymmärryksen luoneen aktiivisen tutkija-ennallistajan kehittämä menneen käsittely tässä käsillä olevassa terapeutis-traumaattisessa tilanteessa tekee menneen eläväksi ja työstettäväksi.

¹⁶⁸ Vaalamo 2021.

Kokemukset ennallistustapahtumassa käsitellään todella historiassa tapahtuneena, eivät tutkijan tutkimushenkilön, *alter egon*, elämäntarinan luomana. Aktiivinen Untamo Lahden elämän ennalta käsikirjoittaminen on olennaista fiktiivisen fantasian erottamiseksi aitoa historiallista tieteellistä tietoa perustavasta todellisuudesta.

9 ESITETTY HISTORIA HISTORIAALLISENA TIETONA

9.1 Ennallistaminen moniulotteisena ja heuristisena historioitsijan tietotyökaluna

Erityispiirteisessä artistisessa ennallistamiskokemuksessa tutkija ikään kuin hyppää sisään vitriiniin, vitriinietäisyys on siten arvoltaan nolla (0). Ennallistamisnäytännön intensiivisissä vaiheissa pystyy parhaimmassakin tapauksessa painamaan mieleen vain pieniä muistikuvia, harvoin pitkiä kirjallisia muistiinpanoja, kokemusta reflektoidessa muistikuvia ja ideoita pursuaa mieleen¹⁶⁹, viime kädessä nykyään on mahdollista tehdä videotaltiointeja hyvin kevyellä laitteistolla, sosiaalisessa mediassa ennallistamiskokemusten jakaminen – jakava haltuunotto - on yleistä ja varsin keskeistä elävän historian harrastajien keskuudessa. Museologian määrittelyssään Vilkuna kuvaa heritologiaa yksilön ja yhteisön ajallisen ja alueellisen ympäristönsä haltuunottona sekä aineellisen ja aineettoman menneisyyden ja nykyisyyden todistuskappaleiden valikoivana ja rajaavana haltuunottona.¹⁷⁰

Laajempaan tutkimushankkeeseen liittyvä ennallistaminen on siis aktiivista kriittistä rekonstruktiota – ei passiivista eläytymistä ja pelkkää ikonisesti autenttista inspiraatiota, sota- ja pukuleikkiä, josta ennallistamista aika ajoin kritisoidaan. Näytösten ja kokemusten artikulointi, systematisointi, analysointi ja pohdinta tapahtuvat myöhemmin käsittelemällä dokumentoivaa laadullista aineistoa kuten käsikirjoitusta, tekstejä, ohjausta, arvosteluja, kuvauksia, haastatteluja, muistiinpanoja, valokuvia ja videotaltiointeja. Oikeastaan itse esitystä ei analysoida, vaan esitystä käsitteleviä dokumentteja. Tässä yhteydessä muistitieto lähitapahtumista, johon on itse osallistunut, on tutkijalle myös validia aineistoa. Julkaistuista analyyseistä voi arvioida, onko analyysin tekijä itse ollut osallisena esityksessä, vai

¹⁶⁹ Tässä yhteydessä ennallistamiseen osallistuvan tutkijan kannalta olisi hyvä, että hänelle olisi muodostunut käytännöllisiä ja teoreettisia kysymyksiä laajan ja syvällisen tutkittavaan aiheeseen kohdistuneen ennakkoperehtymisen myötä.

¹⁷⁰ Vilkuna 1998.

onko hän tutkija, jolla on ollut käytettävissään ainoastaan dokumentteja esityksestä. Osallistuneella tutkijalla on hiljaisen tiedon¹⁷¹ kaltaista kommunikatiivista ja esteettistä tietoa kokemuksestaan.

Haapalan mukaan historiallinen kertomus ei ole menneisyyden toistamista vaan menneen tekemistä ymmärrettäväksi rakentamalla siitä toden näköinen kuva, ns. jälkikuva, joka yhdistää menneen nykyisyyteen meille ymmärrettävässä muodossa. Jälkikuvassa on kyse kertomus-käsitteen alalajista, mahdollisimman todesta esityksestä menneisyydestä, joka on tietynä aikana vallitseva käsitys.¹⁷²

Yksilön kannalta keskeisen 1700-luvun tapahtumahistorian ulkonaisen tosiasioiden muistamalla hallitsemisen tason lisäksi kognitiivisen pohdiskelevan ajattelun, luovan ongelmanratkaisun ja tavoitteellisen oppimisen tason hallinta antaa yksilölle jopa elämänymmärrystä. Parhaimmillaan ennallistamisosallistumisen myötä opittavaan luodaan myös emotionaalinen syvä suhde. Tämän emotionaalisen kytkennän on todettu kouluoppimisen kontekstissa auttavan muistamaan myös tapahtumahistoriaa. Henkilökohtaisen suhteen luominen tutkittavaan ilmiöön vaikka vain fiktiiviseen henkilöön samastamalla luo historian opintoihin vaivattomuutta ja keskimääräistä syvempää mielekkyyttä.

9.2 Historiallinen mielikuvitus kykynä oppia ennallistuksista

Kaikilla tieteen- ja elämänaloilla pädennee käsitys, että on luovuttava perusteettomasta varmuudesta ja tyydyttävä perusteltuun epävarmuuteen. Tiedon saavuttamiseen historioitsijakin voi sumeilematta sekakäyttää komplementaarisesti mitä tahansa hyödyllisiksi havaittuja menetelmiä. Menneisyys jää aina monelta osin hämärän peittoon. Lähdetietoihin lisätään aina jotakin, mitä siellä ei ole. Jos lähteet kertovat, että Caesar oli yhtenä päivänä Roomassa ja jonain toisena päivänä Galliassa, historioitsija pääättelee luovasti, että Caesar oli matkustanut Galliaan – siitä huolimatta, että lähteet vaikenivat tästä asiasta. Tässä yhteydessä Caesarin roolin ennallistajan tehtävä on lähteä tilannetta mahdollisimman

¹⁷¹ Jyväskylän yliopiston kansalaisyhteiskunnan portaali; Parviainen 2000, 149-161). Hiljaisen tiedon käsitteen keksijänä pidetään amerikkalaista Michael Polanyiä (1966). Hän kiteytti hiljaisen tiedon olemuksen sanomalla, että ”tiedämme enemmän kuin pystymme kertomaan”. Polanyin mukaan ”ihmisen tietoisuus on kuin jäävuori, josta ilmaistuna osana näkyy vain huippu ja josta suurin osa jää pinnan alapuolelle”. Ihmisillä on siis paljon tietoisuutta, jota he eivät osaa ilmaista, mutta joka näkyy heidän toiminnassaan erilaisina tapoina, rutiineina, käytäntöinä ja tuntemuksina. Hiljaisesta tiedosta voi käyttää käsitettä ”kehon tieto” ja määritellä se tiedoksi, jonka perusta on oman kehomme sisällä ja jota ei voi määritellä tietoisesti ja kognitiivisin keinoin, sanoin. Kehon tietoa syntyy, kun ihminen toimii vuorovaikutuksessa ympäröivän maailman kanssa. Kehollisen tietämisen edellytys on harjoittelu ja sen avulla saavutettu tietty suoritus. Ihmisen toimissa keho valitsee sopivan tavan toimia kussakin tilanteessa. Tämä ei tapahdu automaattisesti vaan reflektoiden ympäristön kanssa. On korostettu, että kehollinen tietäminen on aina enemmän kuin jonkin asian suorittamista. Esimerkiksi tanssimisen on paljon muutakin kuin pyörähdyksiä ja askelia; ennallistaminen on paljon muutakin, kuin rintamarssia ja tykinlaukauksia. Kehollinen tieto ei korvaa kielellistä tietoa eikä päinvastoin vaan ne toimivat toisiaan täydentävinä.

¹⁷² Haapala 1990.

autenttisella tavalla heuristisesti ja spekulatiivisesti jäljitellen matkustamaan Roomasta Galliaan ja luomaan tuosta matkasta ja reitistä uutta ja merkityksellistä historiaa.¹⁷³

Historioitsija joutuu väistämättä käyttämään koulutuksensa mukanaan tuomaa kurinalaista mielikuvitustaan välttämättömänä työkaluna. On todettu, että ainoastaan mielikuvitusta käyttämällä voi ymmärtää menneisyyttä. Mielikuvituksella voi konstruoida vaihtoehtoisia historioita tai mahdollisia historioita. Todellisesti tapahtunutta voi ymmärtää ainoastaan tutkijan tajutessa, että mitä muuta olisi voinut sattua. Toteutunut historia tulee selitetyksi selvittämällä miksi muut yhtä reaaliset mahdollisuudet jäivät toteutumatta.¹⁷⁴

9.3 Kehollinen tieto: tulosten koontia

Tutkimuksen tuloksiksi voidaan koota seuraavaa kehollisen tiedon piirteistöä.

Kehollinen tieteellinen tieto on aina intiimin henkilökohtaista, koska kehollinen tieto syntyy ihmisessä itsessään kokevan ihmisen toimiessa ainutlaatuisissa ja jäljittelemättömissä tilanteissa. Ennallistaminen parhaimmillaan luo moninaisen, laajan, syvän ja kokonaisvaltaisen tapahtuman ja kokemuksen, jossa osallistuja suhteutuu maailmaan ja kartuttaa tietoaan.

Keholliseen tietoon liittyy fyysiseen todellisuuteen liittyviä hyvin vahvoja aistimuksia, voisi jopa vaatia, että kehollinen tieto karttuu vain äärimmäisen koskettavissa, jopa traumaattisissa, tilanteissa. Rooli-immersio, eli kokonaisvaltainen kokemuksen läpieläminen voi tilanteesta ja kokijasta riippuen olla mahdollista vain maaseudulla syvän itsetietoiseksi kehittyneelle ihmiselle, joka elää jokahetkesti sitoutunutta ja kokonaisvaltaista ylisukupolvista yhteisöllistä elämää henkisessä, konkreettisessa ja aineellisessa kontekstissa. Kun yksilö tuntee tapahtuman tapahtuvan itsessään, omassa kehossaan, syntyy kokemus siitä, että tuntemus on yksilön, minun, omani.

Kehollinen tieto on monimerkityksistä, moniulotteista ja moniselitteistä. Tiedolliset merkitykset syntyvät ja rakentuvat erilaisten tiedon ja tietämisen tasojen välillä. Tieto rakentuu useiden tiedollisten

¹⁷³ Vilkkä 2004; Hyytiäinen & Tähtinen (2008) toteavat kuitenkin rankelaista tutkimussuuntaa pohtiessaan, että lähde on sellaisenaan historioitsijan auktoriteetti. Historioitsija ei voi sanoa mitään, mitä lähteet eivät sano. Jos joku menee onkivapa toisessa ja retkituoli toisessa kädessä kohti järven rantaa, historioitsija ei saa sanoa, että tämä henkilö on menossa ongelle. Vasta saatuaan kysymyksen: ”Oletko menossa ongelle?” vastauksen: ”Olen.” historioitsija saa kertoa, että kyseinen henkilö on menossa ongelle. Vain lähteet saavat sanoa mikä on totta. Totuus tämän lähestymistavan mukaan on aina esimerkiksi arkistossa, joista historioitsija sen löytää tarpeeksi uurastettuaan.

¹⁷⁴ Vilkkä 2004.

osajärjestelmien keskinäisestä vuorovaikutuksesta, dynaamisesta symbioosista, jossa varsinainen empiirinen kokemuspohja on raaka-ainetta, jota on tulkittava mm. emotionaalaisesta, eettisestä sekä esteettisestäkin näkökulmasta ja peilattava myös yksilön tiedon vastaanottamistilojen asteisiin.

Kehollinen tieto on, huolimatta perusluonteisesta intiimistä tiedon yksilöllisyydestä, myös jaettavaa yhteisöllistä ja sosiaalista. Ennallistajan tietoisuus oman (tässä tutkimuksessa talonpoikaisen ainutlaatuisen syvän peruskokemuksen) kokemusmaailman moniulotteisista sävyistä herkistää ylisukupolvista myötätuntoa ja tukee vuorovaikutuskokemusta jopa hyvinkin kaukaisiin menneisiin polviin (tässä tutkimuksessa arviolta ainoastaan 13 sukupolvea).

Kehollinen tieto luo uutta tietoa, käsitteitä ja kieltä. Olennainen osa kehollisen tiedon tuotannosta on yritys kokemuksen kielellistämiseen ja kokemuksen kommunikointiin. Keholliset kokemukset ovat välttämätön perusta käsitteellisen ja abstraktin ajattelun kehitykselle ja kehittymiselle. Käsitteet, ajattelumme ja ihmisyytemme eräät, elämistä erottavat älylliset perustyökalut, perustuvat konkreettisiin kokemuksiin ja syntyvät alun perin kehollisten, sensomotoristen prosessien tuloksena. Kehollisesta kokemuksesta kehittynyt kommunikoitavissa oleva tieto on tosiasiasa vain jäävuoren huippu. Käsitämme, tiedämme ja ymmärrämme vain pienen osan siitä, mitä olemme kokeneet. Tässä tutkimuksessa voidaan olettaa, että saman tyyppisiä kokemuksia voisi kokea vain toinen talonpoikaisuuden syvästi sisäistänyt yksilö.

Kokemuksista kielellistetty tieto ei välttämättä ole kielellistetty minkään luonnollisen kielen asuun. Tietoisuus kokemuksesta kumpuavasta kehollisesta kielestä koostuu tapahtuman tajuamisesta, kehollisten kokemusten ja aistimusten jatkuvan virran tulkinnasta. Kehollisen tiedon kommunikointi voi tapahtua myös proprioception ja haptiikan avulla kuten tuottamalla kosketuksin tuntemuksia toisen kehoon tai kuten viittomakielellä ilmaistaan kokemuksia.

Kehollinen tieto jäsentyy ja tiivistyy ajattelussa. Tämä johtaa jälleen ikivanhaan, ehkä ikuisesti ratkaisemattomaan, mieli-aine-jaottelun pohdintaan, jonka erääksi väliaikaiseksi ratkaisuksi tarjoan tämän tutkimuksen pohjalta seuraavaa tiivistettyä, Weigmannin¹⁷⁵ päätelmiin rinnastuvaa loppupäätelmää:

”...intelligence requires a body...”

¹⁷⁵ Weigmann 2012. Tutkijan tekemä dynaaminen suomennos: ”älykkyys vaatii kehon kehittyäkseen”.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Ala-Lahti, Jari. Kokemukset Pablo Picasson näyttelyistä Tukholmassa 1989, Ähtärissä 1993 (luonnoksia ja fragmentteja), Helsingissä 2009, Berliinissä 2012, Pariisissa 2014 ja Malagassa 2018.

Ala-Lahti, Jari. Valokuva- ja verkkovideopäiväkirja ja kokemusmuistiinpanot Napuen ennallistamisnäytöksen viisikkään roolista sekä 1700-luvun ennallistetusta sotilasleiristä 14.8.2014.

Ala-Lahti, Jari. Neljännesvuosisadan mittaiset kokemukset Virtain lukion uskonnon, psykologian ja filosofian lehtorin viran hoitamisesta vuodesta 1999.

Armfelt, s.a. *Slaget vid Storkyro skis*. Armfeltin omakätinen luonnos Napuen taistelualueesta ja joukoista. Saatavilla <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Slaget_vid_Storkyro_skiss.jpg>, luettu 5.3.2015.

Bäckström, Göran. 1.8.2014 päivätty sähköposti.

Hintsala, Kari. Hilpareita. Valokuva Turun linna uudistuu –sivustolla. Saatavilla <<http://turunlinna.blogspot.fi/2013/03/hilpareita.html>>, luettu 8.3.2014.

Hokkanen, Kari. Esitelmä ”Suuri Pohjan sota” Napue 300 v. –muistojuhlissa Isonkyrön koulukeskuksen juhlasalissa 16.2.2014. Saatavilla <<https://www.youtube.com/watch?v=qjKwSbJQdtg>>, luettu 1.3.2015.

Kaukonen, Veikko (1964): Napuen muistovuoden taistelunäytös Isossakyrössä, YouTube-palveluun ladattu 16 mm mykkä kaitafilmi. Saatavilla <<https://www.youtube.com/watch?v=2hjfTDr5W9c&feature=share>>, luettu 7.3.2015.

Knötel, Richard s.a. Svenska trupper under Karl XII ca. 1700. Saatavilla <http://sv.wikipedia.org/wiki/Karo-liner#mediaviewer/File:Kn%C3%B6tel_III,36.jpg>, luettu 6.3.2015.

Napuen taistelun ennallistamisnäytöksen You Tube –videotalenne. Saatavilla <<https://www.youtube.com/watch?v=Xj1HYN0C3WQ>>, luettu 3.1.2022.

Napue 1714–2014. Voittoa tavoittelemattoman järjestön Facebook-sivusto. Saatavilla <<https://fi-fi.facebook.com/pages/NAPUE-1714-2014/238144123001819>>, luettu 1.3.2015.

Pohjanmaalla tapahtuu 2014. Pohjanmaan tapahtumakalenteri verkossa. Saatavilla <<https://events.osterbotten.fi/tapahtumat/showEvent/3960>>, luettu 6.3.2015.

Rantatupa, Heikki. Historialliset kartat. Historian ja etnologian laitos Jyväskylän yliopisto JYX-julkaisuarkisto. Saatavilla <http://www.vanhakartta.fi/historialliset-kartat/sotilaskartat/suomen-sodan-1808-kartat/@@mapview?handle=hdl_123456789_24290>, luettu 6.3.2015.

Sarkamo, Ville. Esitelmä ”Napuen taistelu” Napue 300 v. –muistojuhlissa Isonkyrön koulukeskuksen juhlasalissa 16.2.2014. Saatavilla <<https://www.youtube.com/watch?v=Gi5r48cMtJU>>, luettu 1.3.2015.

Vilkuna H.J., Kustaa. Esitelmä ”Isoviha Pohjanmaalla” Napue 300 v. –muistojuhlissa Isonkyrön koulukeskuksen juhlasalissa 16.2.2014. Saatavilla <<https://www.youtube.com/watch?v=62sWSMIQyi0>>, luettu 1.3.2015.

Voionmaa, Kaarlo. Urban finne –blogikirjoitus 16.6.2013. Saatavilla <http://urbanfinne.blogspot.fi/2013_06_01_archive.html>, luettu 8.3.2015.

PAINETUT LÄHTEET

Akkola, Tuula (2014): ”Isonvihan aika Saarenpäässä v. 1713–1721”. *Eteläpohjalaiset Juuret 2/2014. 300 vuotta Napuen taistelusta.* 2014, 42–44.

Eriksson, Fredrik (2014): ”Ihmiskohtaloita Bergbystä Vöyriltä”. *Eteläpohjalaiset Juuret 2/2014. 300 vuotta Napuen taistelusta.* 2014, 14–15.

Eteläpohjalaiset Juuret 2/2014 (2014): 300 vuotta Napuen taistelusta. Eteläpohjalaiset Juuret ry. Kyröprint. Tervajoki, 2014.

Eteläpohjalaiset Juuret 4/2014 (2014): 1703 maakunta liekeissä. Eteläpohjalaiset Juuret ry. Kyröprint. Tervajoki, 2014.

Himanka, Juha (2017): ”Fenomenologia ja luonnontieteet”. Teoksessa Pulkkinen, Simo & Taipale, Joonas (toim.) *Fenomenologian ydinkysymyksiä.* Gaudeamus. Turenki, 2017, 79–96.

Husserl, Edmund (2012): *Eurooppalaisten tieteiden kiriisi ja transsendentaalinen fenomenologia.* Tallinna. Gaudeamus.

Husserl, Edmund (2016): *Filosofia ankarana tieteenä.* Tallinna. Niin & Näin.

Hårdstedt, Martin (2007): ”Napue 1714. Verilöyly Kyrönjoella.” Teoksessa Manninen Ohto (päätoim.), *Suomalaisten taistelut. Ruotsin, Venäjän ja itsenäisen Suomen riveissä.* Tammi. Helsinki, 2007, 276–283.

Karimo, Aarno (1958): *Kumpujen yöstä II osa. Agricolasta Ison vihan loppuun.* Porvoo. WSOY.

Keskisarja, Teemu (2020): *Murhanenkeli. Suuren Pohjan sodan ihmisten historia.* Helsinki. Siltala.

Lappalainen, Jussi T (2001): *Sadan vuoden sotatie. Suomen sotilaat 1617–1721.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 823. Jyväskylä. Gummerus.

Lehtiö, Matti (2014a): ”Napuen muistovuosi näkyy edelleen Isossakyrössä”. *Eteläpohjalaiset Juuret 2/2014. 300 vuotta Napuen taistelusta.* 2014a, 3.

Lehtiö, Matti (2014b): ”Ai-ai, Ai!”. *Eteläpohjalaiset Juuret 2/2014. 300 vuotta Napuen taistelusta.* 2014b, 4–8.

Lehtiö, Matti (2014c): ”Kjerpin salattu tapahtuma Vöyrillä”. *Eteläpohjalaiset Juuret 2/2014. Maakunta liekeissä.* 2014c, 9–11.

Lehtiö, Matti (2014c): ”Metsäpalojen vuosi 1703”. *Eteläpohjalaiset Juuret 2/2014. Maakunta liekeissä*. 2014d, 28–34.

Lund, Matti (2014a): ”Isonvihan sangen pitkät jälki vaikutukset – Laihian Luntilan tapaus”. *Eteläpohjalaiset Juuret 2/2014. Maakunta liekeissä*. 2014a, 60–65.

Lund, Matti (2014b): ”Isonvihan jälkeinen asiakirja Pirttikylän Södermanin ja Petolahden Båskin sukuyhteydestä”. *Eteläpohjalaiset Juuret 2/2014. 300 vuotta Napuen taistelusta*. 2014b, 4–8.

Partanen, Jukka (2010a): Ruotuarmeija ja suomalainen ruotusotilas. Teoksessa Partanen, Jukka (päätoim.) *Suomalainen sotilas. Hakkapeliitasta tarkk'ampujaan*. Karttakeskus/Affecto Finland. Hämeenlinna. Kariston kirjapaino Oy, 2010a, 78–113.

Partanen, Jukka (2010b): Suomalaiset Ruotsin ajan loppukauden sodissa. Teoksessa Partanen, Jukka (päätoim.) *Suomalainen sotilas. Hakkapeliitasta tarkk'ampujaan*. Karttakeskus/Affecto Finland. Hämeenlinna. Kariston kirjapaino Oy. 2010b, 126–159.

Pihlajaniemi, Markku (2014): ”Viittauksia isonvihan aikaan Etelä-Pohjanmaan käräjäpöytäkirjoissa. Osa 1”. *Eteläpohjalaiset Juuret 2/2014. Maakunta liekeissä*. 2014, 46–47.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Agnew, Vanessa (2004): “Introduction: what is reenactment?”, *Criticism* 46.3 (2004), 327–334.

Aho, Olli (2011): Keho tilassa. Fenomenologinen tutkielma liikkeestä ja tilasta tanssiesityksessä. Filosofian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Ala-Lahti, Jari (2015): Staattisesta museosta marssivaan museoon. Tampereen yliopiston Avoimen yliopiston historian aineopintojen kandidaatintutkielma.

Anttila, Eeva (2018): Ihmis- ja oppimiskäsitykset taideopetuksessa. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulun opetusmateriaalia. Saatavilla <<https://disco.teak.fi/anttila/>>, luettu 30.12.2018.

Aronsson, Peter (2004): *Historiebruk. Att använda de förflutna*. Lund. Studentlitteratur.

Backman, Jussi. Lauri Rauhala 1914–2016. Muistokirjoitus. Saatavilla <<https://filosofia.fi/node/7195>>, luettu 5.2.2022.

Backman, Jussi & Himanka, Juha (2014): Fenomenologia. Saatavilla <<http://filosofia.fi/node/2712>>, luettu 1.5.2019.

Bacon, Henry (2015): ”Historiallinen mielikuvitus todellisuudentajun ja fantasiatarpeiden palveluksessa.” Saatavilla www.mv.helsinki.fi/bacon/Historiallinen%20mielikuvitus%202.doc, luettu 30.12.2018.

Cohn, Dorrit (2006): *Fiktion mieli*. Helsinki. Gaudeamus.

Collingwood, R.G. (1978): *The Idea of History*. Reprinted edition with an introduction by T.M.Knox. Oxford. Oxford University Press.

- Csikszentmihályi, Mihály (1990): *Flow: The Psychology of Optimal Experience*", New York. Harper & Row.
- Damasio, Antonio (1994): Descartesin virhe. Emootio, järki ja ihmisen aivot. Suom. Kimmo Pietiläinen, Terra Cognita. Englanninkielinen alkuteos Descartes' Error 1994.
- Damasio, Antonio (1999): Tapahtumisen tunne. Miten tietoisuus syntyy? Suom. Kimmo Pietiläinen. Terra Cognita. Englanninkielinen alkuteos *The Feeling of What Happens*.
- Damasio, Antonio (2011): Itse tulee mieleen: Tietoisten aivojen rakentaminen. Suom. Kimmo Pietiläinen. Helsinki: Terra Cognita. Englanninkielinen alkuteos *Self Comes to Mind: Constructing the Conscious Brain* 2010.
- D'Oro, Giuseppina (2004): Re-enactment and Radical interpretation. In *History and Theory* 43, ss. 198–208.
- Haapala, Pertti (1989): Sosiaalhistoria. Johdatus tutkimukseen. Suomen historiallinen seura. Helsinki.
- Haapala, Pertti (1990): Sosiaalhistorian lupaus. Teoksessa Ahtiainen, Pekka (toim.) *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta*. Historiallisen yhdistyksen 100-vuotisjuhla-julkaisu. Historiallisen yhdistyksen julkaisuja 5. Juva. WSOY.
- Hankamäki, Jukka (2015): Sosiaalipsykologian sydän: George H. Mead ja symbolinen interaktionismi sosiaalipsykologian tutkimustraditioissa ja toimijuuden teoriassa. Diss. Sosiaalitieteiden laitos. Helsingin yliopisto.
- Harvey, David (s.a.): Introduction to the Production of Space. Saatavilla <[myweb.fsu.edu/jjm09f/1/Final Project materials/lefebvreintro.htm](http://myweb.fsu.edu/jjm09f/1/Final%20Project%20materials/lefebvreintro.htm)>, luettu 5.2.2022.
- Hintikka, Jaakko (1982): Kieli ja mieli. Katsauksia kielifilosofiaan ja merkityksen teoriaan. Keuruu. Otava.
- Heinämaa, Sara (2002): ”Loogisista tutkimuksista ruumiinfenomenologiaan”, Nykyajan filosofia. Helsinki: WSOY. Saatavilla <https://fi.wikipedia.org/wiki/Analyttinen_ja_mannermainen_filosofia>, luettu 22.2.2016.
- Huttu, Miia (2009): Elävää historiaa etsimässä. Kuriositeetikabi.net 2/2009. Saatavilla <<http://www.kuriositeetikabi.net>>. Luettu 3.6.2015.
- Hyytiäinen, Nina & Tähtinen, Juhani (2008): Historian tutkimus ja lähteet. *Opettajankouluttajien eNorssi-yhteistyöverkosto*. Saatavilla <<http://www.enorssi.fi/enorssi-verkosto/virmo/virmo-1/kashisnet/kasvatuksen-historian-tutkimus/kasvatuksen-historian-tutkimus-ja-lahdekysymys>>, luettu 22.3.2015.
- Ijäs, Matti (1993): Jaakko Gummerus kirkkohistoriantutkijana. Diss. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 165. Jyväskylä. Gummerus.
- Taylor & Francis (2014): *International Journal of Heritage Studies* Vol. 20, Nos. 7-8.

Jaffé, Hans L.C. (s.a.) Pablo Picasso. New York. Harry N. Abrams, inc.

Jevtušenko, Jevgeni (1963): Runo kokoelmasta ”Olen vaiti ja huudan”, suom. Markku Lahtela 1963. Saatavilla <<http://runotietokanta.kaupunginkirjasto.lahti.fi/BookDetails.aspx?BookID=8238a9f2-7853-449a-985d-5fcd25963900>>, luettu 5.3.2015.

Johansson, Anneli & Takkinen, Eero (1999): Internetin käyttö historian opetuksessa ja oppimisessä. IPOPP-kurssin (internet-pohjaiset oppimisympäristöt) seminaariesitelmä. Tampereen yliopisto. 1999. Saatavilla <<http://www.sis.uta.fi/ipopp/ipopp99/johansson-takkinen/index.htm>>, luettu 9.3.2015.

Jyväskylän yliopiston kansalaisyhteiskunnan portaali. Hiljainen tieto. Saatavilla <<http://kans.jyu.fi/sanasto/sanat-kansio/hiljainen-tieto>>, luettu 8.3.2015.

Kallio-Tamminen, Tarja (2012): Kvanttilainen todellisuus. Fysiikka ja filosofia maailmankuvan muovaajina. Helsinki. Gaudeamus.

Karjalainen, Pauli Tapani (2008): Paikka, aika ja elämäkuva. *Ympäristö täynnä tarinoita, Kirjoituksia ympäristön kuvien ja kertomusten kysymyksistä*. Toim. Haapala, Arto & Kaukio, Virpi. Kuopio. Unipress, 13-31.

Kincheloe, Joe, L., McLaren, Peter, Steinberg, Shirley, A. & Monzó, Lilia, D. *Critical Pedagogy and Qualitative Research*. In Denzin, Norman, K. & Lincoln, Yvonne, S. (eds). *The Sage Handbook of Qualitative Research*, 5th ed. pp. 235-260. Saatavilla <<https://bit.ly/3rREbps>>, luettu 26.1.2022.

Kolb, David A. (1984): *Experiential learning. Experience as the source of learning and development*. New Jersey: Prentice Hall.

Kujala, Antti (2001): Miekka ei laske leikkiä. Suomi suuressa pohjan sodassa 1700–1714. Suomalaisen kirjallisuuden Seura. Historiallisia tutkimuksia 211. Helsinki.

Laine, Timo & Kuhmonen, Petri (1995): Filosofinen antropologia. Saarijärvi. Gummerus. Saarijärvi.

Lehtisalo, Anneli (2011): Kuin elävinä edessämme. Suomalaiset elämäkertaelokuvat populaarina historiakulttuurina 1937–1955. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1315, Tiede Kansallisen audiovisuaalisen arkiston julkaisuja. Porvoo.

Lehtiö, Matti (2014): Napuen muistovuosi näkyy edelleen Isossakyrössä. Pääkirjoitus. *Eteläpohjalaiset Juuret* 2/2014, 3.

Lepistö, Tuomas (2014): Fenomenologian kahdet kasvot. Käsitehistoriallinen katsaus Edmund Husserlin ja Martin Heideggerin fenomenologian muotoiluihin. Filosofinen kulttuurilehti Paatos 1/2014. Saatavilla <www.paatos.fi/vanha/2014-01/fenomeno.htm>, luettu 1.8.2019.

Lilja, Taneli (2014): Fenomenologinen selvitys teknologian ja ruumiin suhteesta. Ruumiin laajentaminen teknologian avulla. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Linkola, Martti (1985): Maatalouden maisema. Teoksessa Linkola, Martti (päätoimittaja) *Sukupolvien perintö. 2. Talonpoikaikulttuurin kasvu*. Kirjayhtymä. Helsinki, 57–102.

- Lorentzen, Sandra Nilsen (2013): *Ethnographic Methodologies and Reenactment Practises in Art. A Study of Jeremy Deller's The Battle of Orgreave*. University of Oslo.
- Loukola, Kirsti (2020): Buharan satakieli. Keuruu. Skribent.
- Lybeck, Jari (2006): Ryssävihan pitkät juuret. Kirja-arvostelu Kustaa H.J.Vilkunan teoksesta Paho-laisen sota. *Turun sanomat* 20.10.2006.
- Mambrol, Nasrullah (2016): *Claude Levi Strauss' Concept of Bricolage*. Saatavilla <<https://literariness.org/2016/03/21/claude-levi-strauss-concept-of-bricolage/>>, luettu 26.1.2022.
- Meinander, Henrik (2005): Käännös ja tulkinta. Kolumni. *Historia* 5/2005, 20.
- Merleay-Ponty, Maurice (2005): *Phenomenology of Perception*. Translation Kegan, Paul. Saatavilla <<http://alfa-omnia.com/resources/Phenomenology+of+Perception.pdf>>, luettu 29.12.2018.
- Mills, C. Wright (1982): Sosiologinen mielikuvitus. Helsinki. Gaudeamus.
- Morris, Ronald Vaughan (2012): *History and Imagination*. Rowman & Littlefield Education. Plymouth.
- Moscardo, Gianni (1996): "Mindful Visitors, Heritage and Tourism." *Annals of Tourism Research* vol.23. No. 2/1996, 376-397.
- Nolen-Hoeksema, Susan et. al. (2009): *Atkinson & Hilgard's Introduction to Psychology*, 15th ed. Cengage Learning.
- Ama N'onya, Ikuku (2012): *Daniel Dennett's Criticism of Traditional Phenomenology and the challenges posed by his Heterophenomenology*. Saatavilla <<https://bit.ly/2VXCn06>>, luettu 23.1.2022.
- Outram, Alan K. (2014): *Introduction to Experimental Archaeology*. World Archaeology vol 40. Saatavilla <<http://www.tandf.com/doi/abs/10.1080/00438240801889456?journalCode=rwar20#.VEVZfPmUdqU>>, luettu 20.10.2014.
- Palmqvist, Lennart & Bohman, Stefan (red.) (2003): Museer och kulturarv: en museivetenskaplig antologi. Stockholm. Carlsson. Rådet för museivetenskaplig forskning.
- Papert, Seymour (2012). *The Daily Papert. Daily words & wisdom of Dr. Seymour Papert*. Saatavilla <<http://dailypapert.com/march-27-2012/>>, luettu 26.1.2022.
- Parviainen, Jaana (2000): "Kehollinen tieto ja taito". *Ajatus* 57: Suomen filosofisen yhdistyksen vuosikirja, 147–166.
- Pihlainen, Kalle (2011): "Historia, historiatietoisuus ja menneisyyden käyttö." *Kasvatus ja aika* 3/2011, 5-17.
- Polanyi, Michael (1966): *The Tacit Dimension*. Garden City, New York. Doubleday & Company.
- Pylkkä, Outi (s.a.): A. Kokemuksellinen oppiminen ja oppimisen ohjaaminen. Jyväskylän ammatillisen opettajakorkeakoulun avoimet oppimateriaalit. Saatavilla <<http://oppimateriaalit.jamk.fi>>

/oppimiskasitykset/oppimiskasityksista-oppimisen-ohjaamiseen/kokemuksellinen-oppiminen-ja-oppimisen-ohjaami-nen/ >, luettu 9.3.2015.

Pylkkä, Outi (s.a.B): *Konstruktivismi ja oppiminen. Oppiminen tiedon rakentamisena*. Jyväskylän ammatillisen opettajakorkeakoulun avoimet oppimateriaalit. Saatavilla <http://oppimateriaalit.jamk.fi/oppimis-kasitykset/oppimiskasitykset/konstruktivistinen-oppiminen/> , luettu 9.3.2015.

Raami, Asta (2015a): ”Intuitio haastaa tietämisen rajat”. *Chydenius* 1/2015, 39.

Raami, Asta (2015b): *Intuition unleashed. On the application and development of intuition in the creative process*. Artikkeliväitöskirja. Saatavilla < http://www.aalto.fi/fi/midcom-serveattachment-guid-1e4c66697-f50d52c66611e48992db3bcb01db3fdb3f/doctoral_dissertation_asta_raami.pdf >, luettu 3.6.2015.

Rastas, Tiina (2008): *Kokemuksen rakentuminen ja muutos psykoterapiassa. Tapaustutkimus Lauri Rauhalan psykoterapian filosofisen analyysin pohjalta*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitos. Saatavilla <<https://bit.ly/2zFvzbh>>, luettu 20.12.2018.

Read, Herbert (1960): *Vuosisatamme maalaustaiteen historia*. Norwich. Otava.

Reese, Hope (2019): *A champion of the unplugged, earth-conscious life, Wendell Berry is still ahead of us*. Saatavilla <shorturl.at/dhjrP>, luettu 3.2.2022.

René Magritten maalaus 1928–1929 *La trahison des images (The Treachery of Images)*, Kuvien petollisuus). Los Angelesin taidemuseon kokoelmat. LACMA Los Angeles County Museum of Art, saatavilla <<https://bit.ly/2GJYJeX>>, luettu 8.3.2015.

Revonsuo, A. (2004): *Tieteenteorian kurssin luennot*. Turun yliopisto.

Ricoeur, Paul (1984): *The Reality of the Historical Past. The Aquinas Lecture.*, Milwaukee. Marquette University Press.

Roine, Hanna-Riikka (2016): *Maailmanrakentaminen kuvittelun muotona tieteisfiktiossa. Niin & Näin* 4/2016, 89–98.

Räsänen, Marjo (2010): *Taide, taitaminen ja tietäminen – kokonaisvaltaisen opetuksen lähtökohtia*. Teoksessa Ropo, Eero, Silfverberg, Harry & Soini, Tiina (toim.) *Toisensa kohtaavat ainedidaktiikat*. Tampereen yliopiston opettajakoulutuslaitoksen julkaisusarja A31, 339–354.

Sachatello-Sawyer, Bonnie et.al. (2002): *Adult Museum Programs: Designing Meaningful Experiences*. Walnut Creek. Rowman & Littlefield Publishers,

Salmela-Mattila, Maria (2009): ”Tutkimusta historia- ja yhteiskuntatieteiden välissä – tieteidenvälisyyden kohtaaminen, haasteet ja tulevaisuus.” *Kasvatus & Aika* 1 (3) 2009, 25–38. Saatavilla <<http://elektra.helsinki.fi/oa/1797-2299/3/1/tutkimus.pdf>> , luettu 1.3.2015.

Salonen, Riina (2000): *Draaman käyttö historianopetuksessa*. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma. Opettajankoulutuslaitos Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta.

Savolainen, Panu (2013): ”Haarautuvien polkujen puutarha. Historia ja arkeologia menneisyyttä määrittämässä”, *Historiallinen aikakauskirja* 4/2013, 395–407.

- Seikkula, Aura (2021): *The Curatorial Épistémè: An Epistemological Concept Analysis on the Meaning Creating Agency in Arts*. Diss. Jyu Dissertations 359. Jyväskylä.
- Sihvola, Juha (2002): ”Positivismista ja objektiivisuudesta”. *Historiallinen aikakauskirja* 2/2002, 192–194.
- Sisäinen puhe. Saatavilla <<https://oppimis-ja-muistitekniikat.fi/sisainen-puhe/>>, luettu 23.1.2022.
- Sivula, Anna (2010): ”Menetetyn järven jäljillä”, teoksessa Grönholm, Pertti & Sivula, Anna (toim.) *Medeiasta pronssisoturiin. Kuka tekee menneestä historiaa?* Historia Mirabilis 6, Turku: Turun historiallisen yhdistyksen julkaisuja 35.
- Sivula, Anna (2012): ”Historian esitys kytkee eletyt paikat ja esineet kulttuuriperinnöksi.” *Historiallinen aikakauskirja* 4/2012, 423–435.
- Sivula, Anna & Suominen, Jaakko (2004): Elektroninen pelaaminen historiakulttuurina. *Lähikuva* 2-3/2004, 32-45.
- Stanislawski, Konstantin (2011): Näyttelijän työ. Suom. Kristiina Repo. Porvoo. Tammi.
- Stueber, Karsten, R. (2002): *The Psychological Basis of Historical Explanation: Reenactment, Simulation, and the Fusion of Horizons*. *History and Theory*, vol. 41, No. 1, pp. 25-42.
- Sweeney, Robert D. (2004): ”Creative ‘Représentance’: Ricoeur on Care, Death and History”. *The Yearbook of Phenomenological Research* Vol. LXXXIII ed. A.-T. Tymnieniecka. Kluvier Academic Publishers. Holland, 167–183.
- Taipale, Joonas (2010): Intersubjektiivisuus ja normaalius. Teoksessa Miettinen, Timo, Pulkkinen, Simo ja Taipale, Joonas (toim.). *Fenomenologian ydinkysymyksiä*, ss. 118–133. Turenki. Gaudeamus.
- Taipale, Joonas (2016). Toisten kokeminen ja mielentilojen melodisuus. *Niin & Näin* 4/2016. . <https://bit.ly/2ziaqmT>. Luettu 24.8.2019.
- Taylor, Diana (2010): ”Kulttuurisen muistin esitykset”, teoksessa Teatteriesityksen tutkiminen, Koski, Pirkko (toim.). Keuruu. Like.
- Tilus, Timo (2022): Kuvataiteen kehollinen ulottuvuus. Havaitsemisesta ja tulkitsemisesta maalaus-taiteessa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/8140> , luettu 23.1.2022.
- Tomperi, Tuukka (2021): Filosofian opetus ja pedagoginen filosofia. Filosofia oppiaineena ja kasvatuksena. Saatavilla < <https://netn.fi/fi/kirjat/filosofianopetus>>, luettu 6.2.2022.
- Tufte, Edward (1991): *The Visual Display of Quantitative Information*, Second Edition, Graphics Press.
- Turkle, Shelly & Papert, Seymour (1992): *Epistemological Pluralism and the Revaluation of the Concrete*. *The Journal of Mathematical Behavior*, Vol. 11, No.1, in March 1992, pp. 3-33. Saatavilla < <http://papert.org/articles/EpistemologicalPluralism.html>>, luettu 26.1.2022.

Tökkäri, Virpi (2018): Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Toikkanen, Jarkko & Virtanen Ida A. (toim.) Kokemuksen tutkimus VI, Kokemuksen käsite ja käyttö, 64–84. Rovaniemi. Lapland University Press.

Vaalamo, Inka (2021): Trauman ruumiillisuudesta psykoterapiassa. *Psykiologia* 4/2021, ss. 391–413. Suomen Psykologinen Seura. Printon Trükikoda AS.

Vanhamäki, Isto (2007): ”Historiaa elävöittämällä laajennetaan tuotetarjontaa – Yritysten välinen yhteistyö Suvorov-risteilyjen tuotekehityksen edellytys.” Saatavilla <https://www.uef.fi/documents/1145891/1362825/Historiaa+elavoittamalla+laajennetaan+tuotetarjontaa.pdf/df94ef7a-634a-438d-ac18-438c1c2ea92c> , luettu 4.3.2015.

Venkula, Jaana (1992): Estääkö tietokäsityksemme tiedon muodostumisen? Teoksessa Koulu ja tieto. Kouluhallitus. Valtion painatuskeskus. ss. 84–111.

Vilka, Jouni (2004): Historianfilosofia ja metodologia. Kirjoitelma. Tampereen yliopiston historia-tieteen laitos 14.5.2004. Saatavilla http://personal.inet.fi/koti/jouni_vilka/Historianfilosofia.htm, luettu 8.3.2014.

Vilkuna, Janne (2003): ”Täytetyn tiikerin äärellä: museologia, mitä se on? *Tieteessä tapahtuu* 7/2003, 5–10. Saatavilla <<http://www.tieteessatapahtuu.fi/037/vilkuna.pdf> >, luettu 6.3.2015.

Vilkuna, Janne (2008): ”Kulttuurin käsite ja kulttuuriperintö”. Jyväskylän yliopiston luentosarja TAIP210 syyslukukaudella 2008. Saatavilla https://www.jyu.fi/hum/laitokset/taiku/taiku_opiskelu/kurssit/taip210s08.pdf, luettu 5.3.2015.

Weigmann, Katrin (2012): *Does intelligence require a body?* *EMBO Rep.* 2012 Dec; 13(12): 1066–1069. Saatavilla <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3512413/>>, luettu 3.2.2022.

Yle-uutiset 23.7.2014. Saatavilla <http://yle.fi/uutiset/napuen_taiistelun_ennallistamisnaytoksessa_riittaa_jyskettä_mutta_lumi_pitää_kuvitella/7370469>, luettu 3.3.2015.

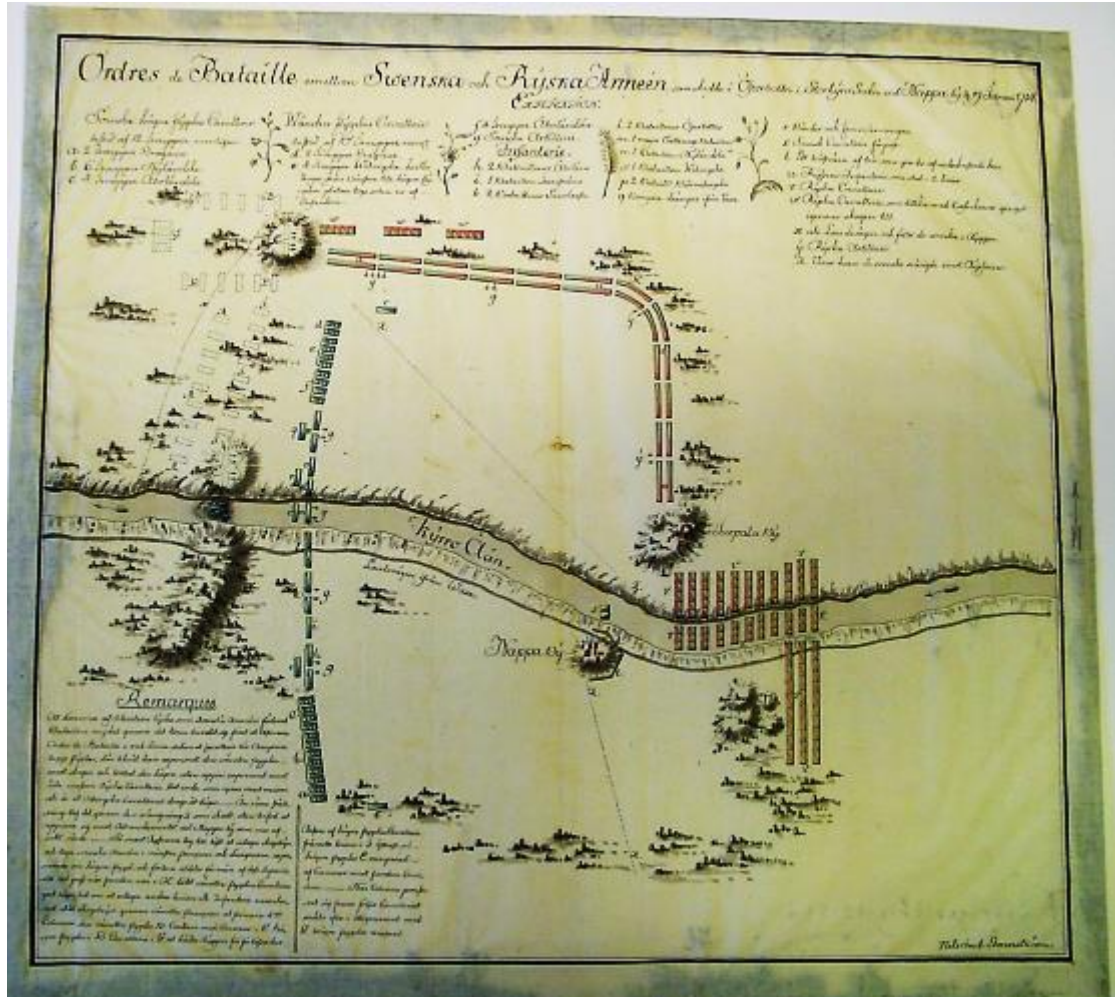
Yle-uutiset 8.10.2014. Saatavilla <http://yle.fi/uutiset/napuen_muistovuosi_kerasi_tuhansia_historiasta_kiinnostuneita/7516492?ref=leiki-uu >, luettu 1.3.2015.

Ylikangas, Heikki (1999): Väkivallasta sanan valtaan. Suomalaista menneisyyttä keskiajalta nykypäiviin. Juva. WSOY.

Yrjönsuuri, M. (1998): Epilogi: filosofian päämäärä ja loppu? Teoksessa P. Korkman & M. Yrjönsuuri (toim.) Filosofian historian kehityslinjoja (403–428). Tampere. Gaudeamus.

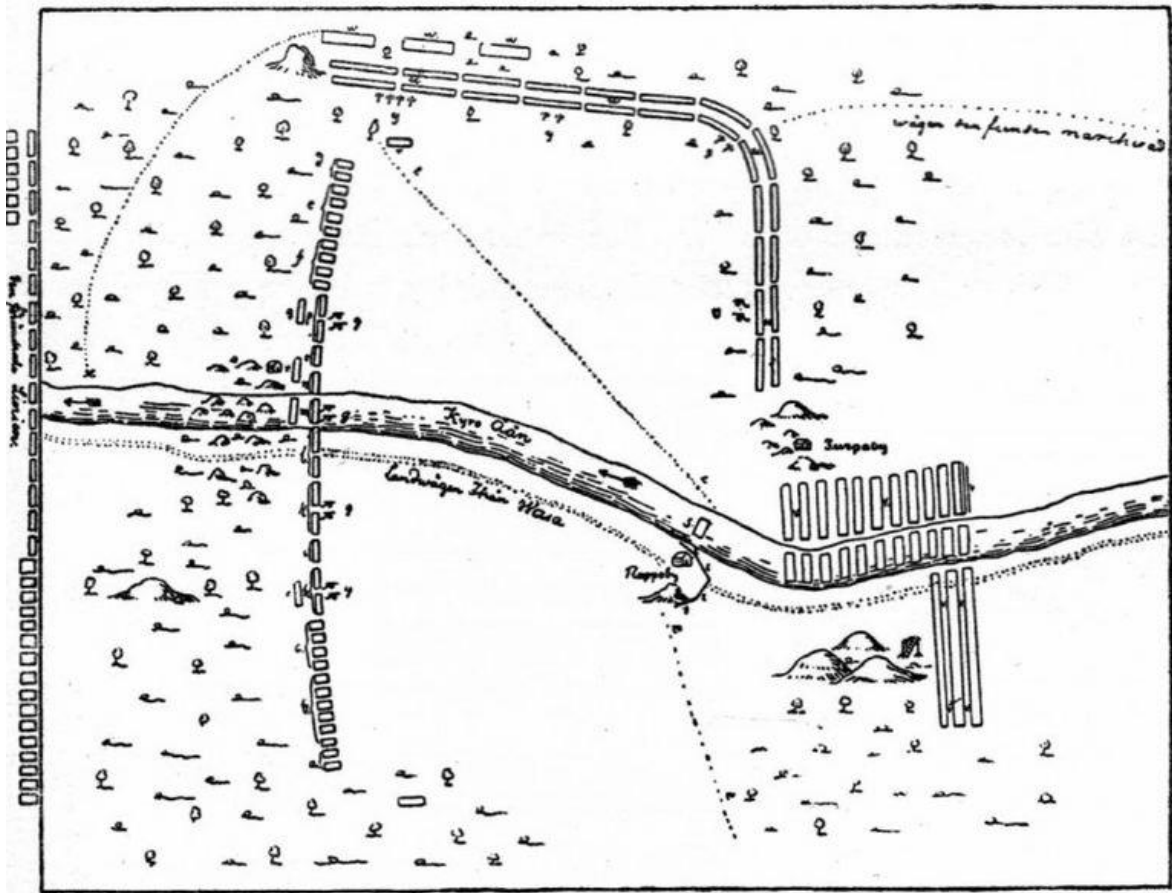
LIITTEET

LIITE 1 Napuen taistelun kartta.¹⁷⁶

¹⁷⁶ Rantatupa.

LIITE 2 Kenraali Armfeltin omakätinen luonnos Napuen taistelualueesta ja joukoista.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Armfelt s.a.

LIITE 3 Ennallistamisnäytöksen Armfeltin joukkojen ruotsinkieliset komennot käännoiksi-
neen.¹⁷⁸

<i>Giv akt till att formera linje med dubbla rotar – Höger rätten Eder!</i>	Paririviin järjesty! – Ojennus oikealle!
<i>Giv akt att göra Edra handgepp – Gevär på axlan!</i>	Valmistautukaa käsiotteeseen – Olalle vie!
<i>Höger vänden Eder!</i>	Käännös oikeaan päin!
<i>Fana och spel tager Edra platser till marsch!</i>	Lippu ja rumpalit paikoilleen!
<i>Herrar officerare tager Edra platser till marsch!</i>	Upseerit paikoilleen!
<i>Giv akt Marsch – Överallt!</i>	Huomio mars! (70 ask/min)
<i>Giv akt laddar Eders gevär</i>	Ladatkaa kiväärinne! (viisikkäät hilparit ¹⁷⁹ olalle)
<i>Gör Eder färdiga!</i>	Lataus valmis! (hilparit eteen!)
<i>Musköter:</i>	
<i>Främsta halva rotar på knä</i>	Ensimmäisen rivin miehet polvilleen!
<i>Eftersta halva rotar lägger an – Ger fyr!</i>	Toinen rivi seisoo – tulta!
<i>Giv akt Marsch – Överallt!</i>	Huomio, mars!
<i>Främsta halva roten lägger an – Ger fyr!</i>	Ensimmäinen rivi seisoo! (hilparit eteen!)
<i>Giv akt att svänga Eder med hela fronten! Vänster svängen Eder. Marsch!</i>	Valmiina! Koko linja kääntyy vasemmalle. Mars!
<i>Värjorna ut! – Fällan edra bajonetter!</i>	Hilparit alas!
<i>Med Guds hjälp! – Gå på!</i>	Jumalan avulla! Mars, mars!
<i>Höger omvänden Eder! – Reträtt!</i>	Täyskäännös oikeaan päin! Pako!
<i>Giv akt at formera öppen kvadrat till Corum, Marsch!</i>	Muodostakaa avoin neliö rukousta varten, mars!
<i>Fana och Spel tager Edra platser till Corum!</i>	Sekä lippu että upseerit paikoilleen rukousta varten, mars!
<i>Läpp ner Edert gevär!</i>	Laskekaa aseenne, polvistukaa! Paljastakaa päänne!
<i>Tagen åpp Eders gevär!</i>	Nostakaa aseenne!

¹⁷⁸ Bäckström 2014.

¹⁷⁹ Hilpari (liite 9.) on myöhäiskeskiajalla käyttöön tullut jalkaväen salkoase, jossa yhdistyivät keihään ja kirveen ominaisuudet. Se antoi jalkaväen sotilaille mahdollisuuden torjua haarniskoidun ratsuväen sotilas, vetää alas satulasta ja surmata hänet. Taistelukentällä hilparilla oli roolinsa vielä 1500-luvullakin, mutta lopulta se fossiloitui vartiokaartien aseeksi, ehkä tunnetuin käyttäjä nykyään on paavin sveitsiläiskaarti.

Schweden.

Artillerist. Grenadier. Dragoner.

Schwedische Truppen unter Karl XII.

Um 1700.

Kleine Darstellung von Typen aus der Rekrutzeit des Schwedischen Heeres unter Karl XII. darf in unsern Blättern nicht fehlen.
 Der Grenadier trägt eine Grenadiermütze mit Hirschkorn. Auf dem Schilde ist in der unteren Abtheilung über einer Waffentrophäe eine krumme Granate angebracht, im oberen Felde halten zwei Löwen den gekrönten königlichen Namenszug. Derselbe besteht aus zwei ineinander geschlungenen C und der Zahl XII. In derselben Form ist diese Chiffre auch auf der Plüschmütze des Artilleristen angebracht. Die Mütze des Grenadiers zeigt eine Farbensammensetzung von Blau und Weiß. Diese Farben sind dem Schwedischen Wapen entnommen – drei goldene (gelbe) Kronen in blauem Felde – und können auch in der gegenwärtigen Uniformirung der Schwedischen Armee als die aus weissen vortheilhaft gelbe. Die Habsburger haben auf jeder Seite 12 Knöpfe, die in Gruppen von je 4 gesetzt sind. Die Dragoner- und Artillerie-Uniform hat keine farbigen Abzeichen. Karl XII. hatte den größten Theil seiner Kavallerie ex Dragonern umgeschaffen.

¹⁸⁰ Knötel s.a., Partanen 2010, 108. Ruotsin armeijan ensimmäinen yhtenäinen univormu, karoliiniunivormu, oli pääväri-tykseltään sininen. Takin- ja hihankäänteet sekä pitkät sukat olivat keltaiset. Päähineenä oli pyöreä myssy eli karpuus, jonka lieri voitiin laskea korvien ja niskan suojaksi. Jalkineena oli lyhyet tyllpärkiset kengät. Karoliini ai 1690-luvulla pääaseekseen piilukkomusketin, missä yhteydessä otettiin käyttöön myös pistin. Sivuseena oli pitkäteräinen komissiomiekka.

LIITE 5 Ennallistamisnäytökseen osallistuneet harrastajaryhmät, joista tietoja on saatavissa yleisistä lähteistä.

Deutsche Vorstadt encheping regiment 1700–1900 –lukujen historiallisten sotien harrastajien klubi. Tunnuslause: *We make history without war*. Facebook-sivu: <https://www.facebook.com/GermanQuarter>

Fotdragonerna Yhdistyksen tarkoituksena on koota erityisesti 1700-luvun Kaarle XII:n ajan sotahistoriaa harrastavia ennallistajia keskimääräistä realistisempien aikahistoriallisten olosuhteiden ääreen, esimerkiksi ilman nykyajan leiriytymis- ja yöpymisvarusteita jne. Yhdistyksen kotisivu: <http://fotdragoner.se>.

Fredriksten Artillerie norjalainen sotahistoriallinen seura. Facebook-sivu: <https://www.facebook.com/pages/Fredriksten-Artillerie-Compagnie/204801776226730>.

Jämtlands fältartilleri on 1993 perustettu sotahistoriallinen seura Östersundista. Yhdistyksen kotisivu: <http://jfa.artilleri.se/>.

Kondopoga karelia Kontupohjan historianharrastajia Venäjän Federaation Karjalan tasavallasta.

Kulturföreningen Karolinen Norrtäljen seudun kulttuuriyhdistys, joka harrastaa 1700-luvun ajan historiaa laajalla skaalalla, mm. tuon ajan ruotsalaisia asumuksia, työoloja, ruokakulttuuria, vaatteita, kaupunkielämää, maaseutuelämää jne. Yhdistyksen kotisivu: <http://www.norrtaljekaroliner.se/index.html>.

L'amusette on syksyllä 2011 syntynyt historianelävöittäjien ryhmä, jonka mielenkiinnon kohteena on erityisesti 1700-luku ja sen tanssit. Viikottaisissa tanssiharjoituksissa tahkotaan pääasiassa barokin ajan seurataansseja Ranskasta ja Englannista, mutta ajoittain tankataan myös haastavampia ranskalaisia näyttämötansseja. Tanssien ohella harrastetaan käsitöitä, pukuja ja musiikkia. Toiminta on täysin harrastajapohjaista ja perustuu yhteiseen kiinnostukseen sekä omien tietojen ja taitojen jakamiseen. Ryhmän Facebook-sivu: www.facebook.com/dansebaroque.

Loviisan kaupungin hyvät asukkaat ry on Loviisan historiallisen kaupungin asukkaiden kulttuuriyhdistys, joka muun muassa aktiivisesti järjestää vuosittaista Kuningas saapuu Loviisaan -tapahtumaa. Yhdistyksen Facebook-sivu: <https://www.facebook.com/hywatasukkaat>.

Napuen mamsellit on Isonkyrön kotiseutuyhdistys ry:n toimikunta, jonka perustajina toimivat elokuiseen Napuen taistelun ennallistamisnäytökseen osallistuneet naiset. Mamsellien tavoitteena on elävöittää oman kotiseudun historiaa ja harjoittaa kulttuuriyhteistyötä muiden historiaharrastajaryhmien kanssa. Toiminnan tueksi perehdytään 1700-luvun tapoihin, vaatetukseen, ruokiin, tanssiin, musiikkiin jne. Erilaiset pienet kurssit kuuluvat tärkeänä osana mamsellien toimintaan. Tällä hetkellä suunnitteilla on mm. hygieniapassi-, ompelu- ja tanssikurssi. Jäseneksi hyväksytään henkilöt, jotka sitoutuvat noudattamaan esim. jäsenistölle määrättyjä pukeutumisohteita. Facebook-sivu: <https://www.facebook.com/pages/Napuen-mamsellit/612345898885431>

Niinialon ratsastajat ry on vuonna 1949 perustettu yhdistys, jonka tarkoituksena on edistää ratsastusurheilua, kohottaa jäsentensä ratsastustaitoa ja -tietoa sekä laajentaa ratsastusurheilun harrastajien piiriä. Yhdistyksen kotisivu: <http://www.niinialonratsastajat.fi>.

Savon rykmentti Rautpohjan tykkikerhon esikuvajoukko-osasto. Tykkikerho ampuu 1700-luvun mörssärillä ja 1789 vuosimallin rykmentin tykillä. Tykkikerho koostuu vuonna 1938 Rautpohjaan perustetun valtion tykkitehtaan henkilöstöstä. Tehdas on nykyiseltä nimeltään Metso. Tykkikerho rakentaa itse omat tykkinsä. Tykkien rakentaminen ja käyttö ovat luvanvaraisia. Ja vaikka näytöksissä ei kovilla ammutakaan, kaikki tykit koeammutaan suljetulla ampumaradalla kovilla panoksilla, millä varmistetaan niiden lujuus ja turvallisuus myös näytösammunnoissa. Tykkikerholaiset pukeutuvat vanhan ajan sotilaspukuihin. Tummat asut ovat kuninkaallisen Ruotsi-Suomen Savon jääkärien asuja 1700- ja 1800-lukujen taitteesta. Harmaat asut ovat Ruotsi-Suomen Karoliiniasuja 1700-luvulta. Tykkikerholaiset ampuvat näytösammuntoja merkkipäiväjuhlilla ja tapahtumissa koti- ja ulkomailla. Tykkikerho esiintyy vuosittain taistelunäytöksissä. Mm. Koljonvirralla ja Oravaisissa pidetyissä Suomen sodan päättymisen 200-vuotisjuhluvuoden näytöstaisteluissa vuonna 2008. Vuonna 2014 kerho osallistui Leipzigin järjestettävään 1813 Kansojen taistelun näytöstapahtumaan.

Suomen sodan 1808 tykkimiehet ry vaalii Kuninkaallisen Suomen Tykistörykmentin ja Suomen Sodan perinteitä. Yhdistyksen kotipaikka on Kauhajoki ja se kuuluu jäsenenä Eurooppalaiseen Union der Wehrhistorischen Gruppen -nimiseen liittoon. Tykkimiesten varustus on Hänen Majesteettinsa Kustaa IV Adolfin sotakollegion vuonna 1794 antamien määräysten mukainen. Tykkeinä on kolmen naulan kanuunan m/1756 jäljennöksiä Ruonan taistelussa sotasaaliiksi saaduista kanuunoista. Kanuunat ovat jäykkälavettisia ja suustaladattavia. Kanuunoilla on ammuttu rautakuulia ja lähipuolustuksessa srapnelleja ja esim. kiviä. Kanuunoita on yhdistyksellä useita. Yhdistyksen kotisivu <http://www.suomensodantykkimiehet.net>.

Uudenmaan Karoliinit vaalii Ruotsi-Suomen ajan sotilasperinteitä sekä edistää karoliiniajan historian harrastusta ja tutkimista. Toimintaan kuuluu sotilaskulttuuriin perehtyminen, esiintymiset historiallisissa asuissa, historialliset aseet, sekä muut sotahistorian elävöittämiseen liittyvät toiminnot. Kotisivu <http://www.karoliinit.fi>.

Viisikkäät Vapaaehtoisia talonpoikia näytelleet kotiseutu- ja teatteriharrastajat pohjalaisista maakunnista.

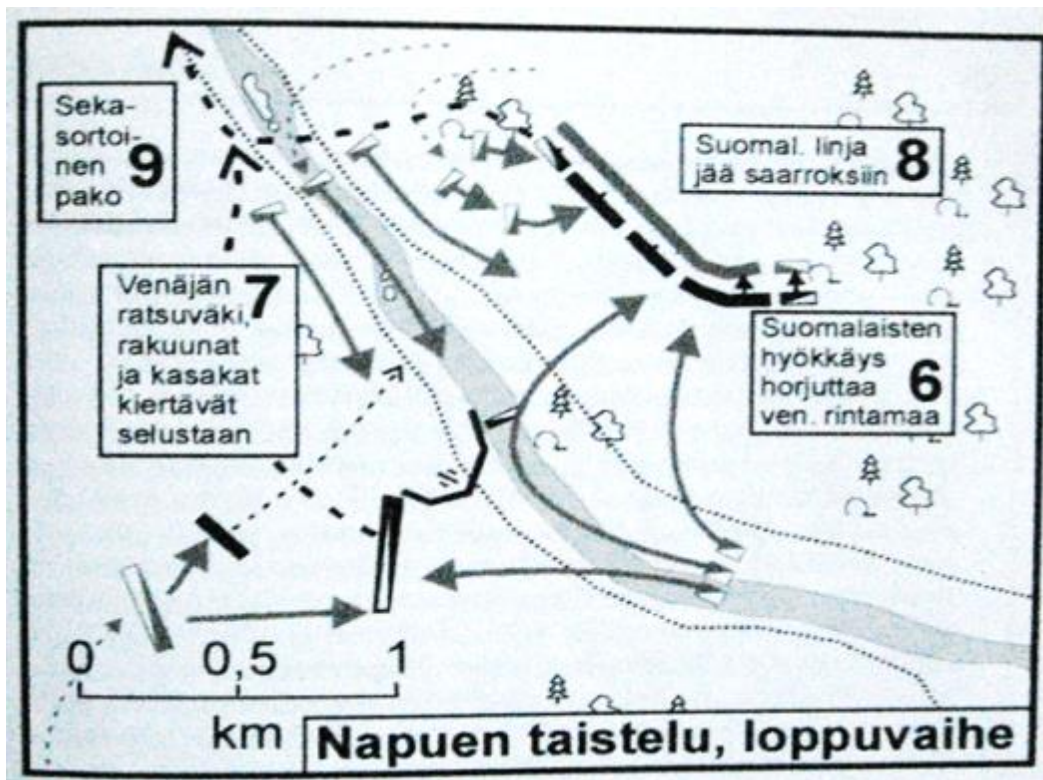
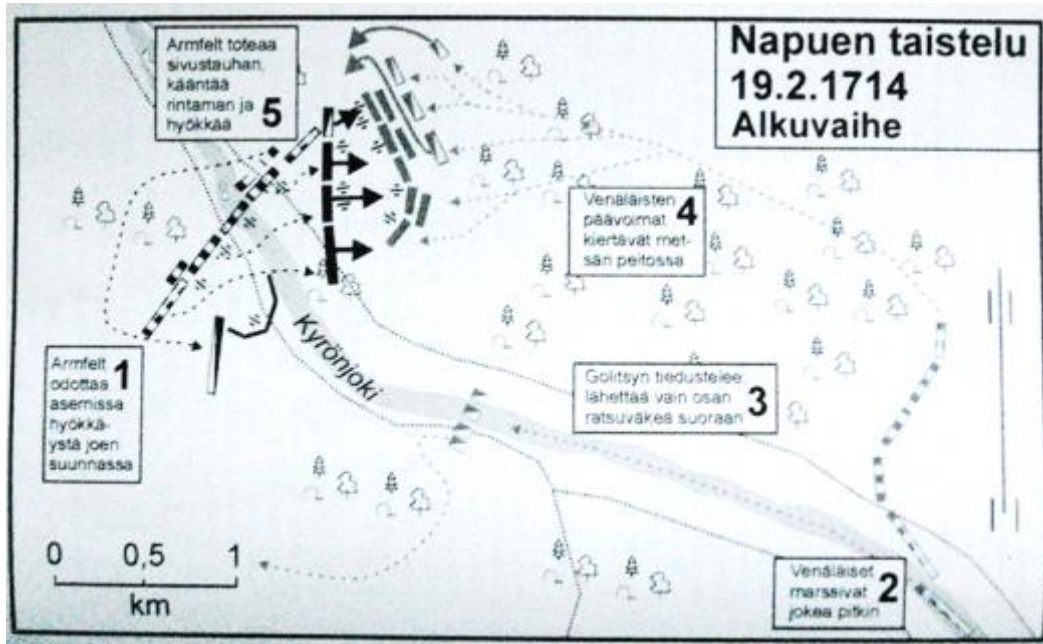
Westgötha Gustavianer on sotilas- ja kulttuurihistoriallinen seura, joka harrastaa erityisesti Kustaa III hallintokauden 1780–1790 ajanhistoriaa. Seura on perustettu 1998, seuran kotipaikka on Göteborgissa Ruotsissa. Seuran tarkoituksena on ennallistaa erityisesti kustavilaisen ajan yhteisö- ja sotilas-elämää. Seuran kotisivu: http://gustavianer.com/?page_id=341.

Österbottens regemente on 1993 perustetun Oravaisten historiallisen yhdistyksen toimintamuoto, jossa erityisesti ennallistetaan ja harrastetaan Suomen sodan 1809 Oravaisten taistelua. Yhdistyksen kotisivu: <http://www.oravais1808.fi/turistinfo/foreningen/osterbottens-regemente/>.

LIITE 6 Ennallistamisnäytöksen esitysalue Isonkyrön kunnan keskustaajamaa halkovan Pohjan kyröntien koillispuolinen Pappilanpellon alue. Pappilanpellon pohjoisosassa sijaitsee keskiaikainen kivikirkko. Tutkielman tekijä on todellisuudessaakin asunut kyseisessä talossa työskennellessään Isonkyrön lukion filosofian opettajana lukuvuonna 1991–1992. (Google Maps, luettu 10.3.2015).

LIITE 7 Napuen taistelun kulku Lappalaisen mukaan.¹⁸¹

¹⁸¹ Lappalainen 2001, 202-203.

LIITE 8 Kalottilakkipäinen talonpoika Pohjanmaalta 1700-luvulta (vasen kuva)¹⁸² ja suomalainen talonpoika 1800-luvulta (oikea kuva).¹⁸³

¹⁸² Kujala 2001, 29.

¹⁸³ Voionmaa 2013.

LIITE 9 Hilpari.¹⁸⁴ (kärkiosa)

¹⁸⁴ Hintsala 2013.

LIITE 10 Heinäseiväs.

LIITE 11. ”Untamo Lahti” aseseipäineen Napue 1714 ennallistamisnäytöksen taistelukentällä 9.8.2014 ennen taisteluun lähtöä mamsellien ympäröimänä.

<http://photo.goss.ru/en/ft/napue2/> Luettu 17.3.2015

LIITE 12. Kubistiset teokset ja René Margitten teos, joihin tutkimuksessa on viitattu.

Kitaransoittaja (*The Guitar Player*)

<https://pixels.com/featured/the-guitar-player-pablo-picasso.html>. Luettu 27.1.2022.

Hanurinsoitaja (*The Accordionist*)

<https://www.guggenheim.org/artwork/3426>. Luettu 27.1.2022.

Kaunokaiseni (*Ma Jolie*)

<https://www.pablocicasso.org/ma-jolie.jsp>. Luettu 27.2.2002.

Still Life with Fan: "L'Indépendant"

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/500443>. Luettu 27.1.2022.

Daniel-Henry Kahnweilerin muotokuva

[https://en.wikipedia.org/wiki/Daniel-Henry_Kahnweiler_\(Picasso\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Daniel-Henry_Kahnweiler_(Picasso)). Luettu 27.1.2022.

Ambroise Vollardin muotokuva

<https://bit.ly/3IK0qV6>. Luettu 27.1.2022.

La Table de Toilette

<https://gallerix.org/album/Picasso-1908-1918/pic/glr-988217163>. Luettu 27.1.2022.

René Magritte 1928–1929 *La trahison des images*

LACMA Los Angeles County Museum of Art < <https://bit.ly/2GJYJeX> > luettu 8.3.2015.

LIITE 13 Tutkijan oma valikoitu valokuvapäiväkirja 1700-luvun ennallistetusta sotilasleiristä 14.8.2014.

LIITE 14. Pariisissa vuonna 1742 painettu nykyisen Suomen alueella taistelleiden ruotsalaisten ja venäläisten joukkojen liikkeiden tiedustelukartta.

Partanen 2010, 61.